

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

Szerkesztői előszó

Dohy Beatrix

A büntetőjog mozaikjának egy apró darabja

Fejes Erik

A katonák véleménynyilvánításhoz való jogának korlátozhatósága a magyar és a nemzetközi jogban

Mészáros László

Gondolatok a katonai védő és a katonai terhelt kérdéseiről, valamint a fiatalok terheltről a katonai büntetőeljárársban

Zsigmond Csaba

Büntetlenül maradt háborús és emberiség elleni bűnök. A szovjet Vörös Hadsereg 1944-45-ben a Magyar Királyság területén elkövetett bűntettei

Kondorosi Ferenc

A biztonság változásai és a Blackwater szindróma kérdése

Kovács Tamás

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciáinak történeti és tartalmi áttekintése

3. évfolyam (2015.) 2. szám

Főszerkesztő

Dr. Hautzinger Zoltán Ph.D.

Társszerkesztők

Dr. Csiha Gábor alezredes
Dr. Farkas Ádám főhadnagy

A Szakmai Bizottság tagjai:

Dr. Barna Attila Ph.D.
Prof. Dr. Blaskó Béla CSc. r. vezérőrnagy
Dr. Bánhegyi Gábor vezérőrnagy
Dr. Kádár Pál Ph.D. dandártábornok
Dr. Lattmann Tamás Ph.D.
Prof. Dr. Vókó György DSc.

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Székely György nyá. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 6 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadijog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
Dohy Beatrix A büntetőjog mozaikjának egy apró darabja	5
Fejes Erik A katonák véleménynyilvánításhoz való jogának korlátozhatósága a magyar és a nemzetközi jogban	67
Mészáros László Gondolatok a katonai védő és a katona terhelt (sajátos védekezés szükségessége, egyenruhás védő vagy védői lista) kérdésköreiről, valamint a fiatalkorú terheltről a katonai büntetőeljárásban.	99
Zsigmond Csaba Büntetlenül maradt háborús és emberiség elleni bűnök. A szovjet Vörös Hadsereg 1944-45-ben a Magyar Királyság területén elkövetett bűntettei	107
Kondorosi Ferenc A biztonság változásai és a Blackwater szindróma kérdése	127
Kovács Tamás A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciáinak történeti és tartalmi áttekintése	139
Szerzőink	201
A publikálás feltételei	203

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015. évi 2. száma – némileg megkésve – úgy jelenik meg, hogy a tisztelt olvasókat a Társaság klasszikus profiljához, a katonai büntetőjogi vonulathoz vezeti vissza a megjelenő tanulmányok többségével.

A szerkesztőknek ugyan nem volt kifejezett szándéka egy ilyen fajta visszatekintés, de a sors – és különösen a szerzők gondos ténykedése – úgy hozta, hogy a jelen lapszám mégis több szempontból múltba tekintő gondolatokat tartalmaz, melyek szükségképpen kötelezik a jelent és a jövőt is. A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015. évi 2. száma ezért arra is alkalmas, hogy felidézve a Társaság „klasszikus” tevékenységi körét, megálljunk és elgondolkodjunk azon, hogy milyen irányba haladtunk, merre kívánunk tartani a jövőben, s hogy a tág értelemben vett honvédelmi és katonai jog kutatása milyen szinten is van ma Magyarországon.

Tennivaló bőven akad még a kutatás horizontján, ezért a katonai büntetőjog területén elért eredményekből és előrelépésekből erőt merítve fordulhatunk az új kihívások felé.

E gondolatokkal kívánnak hasznos időtöltést

a szerkesztők

Budapest, 2016. december 1.

Dohy Beatrix

A büntetőjog mozaikjának egy apró darabja

Bevezetés

Dolgozatomban a büntetőjog tárgykörén belül, annak egy speciális területével, a katonai büntetőjoggal foglalkozom. A vizsgálat középpontjába a személyi hatály kérdését állítom, mely mind az anyagi jog, mind az eljárásjog számára kiindulópontként szolgál. A katona fogalmának jelentőségét mi sem példázza jobban annál, hogy az új büntető törvénykönyv kodifikációja során kiemelt szerepet kapott és az ezzel kapcsolatos viták a 2012. évi C. törvény hatályba lépését követően sem csillapodtak. Ez pedig a fogalom súlyán kívül aktualitását is magában foglalja.

A haza, az állam külső védelme a társadalmi fejlődés kezdetétől központi szerepet töltött be az emberek életében. Épp ezért nagyon korán felismerésre került az a tény, hogy ezt a fajta biztonságot csak szervezett keretek között lehet tartósan megvalósítani. A honvédelem fogalma alakult, bővült, változott az idők során, de alapjaiban mindig ugyanazt a jelentést fogja hordozni. Viszont minden embernek más jut e szó hallatán az eszébe, másra asszociál. A történelem eseményei, különösen a XX. század történései egy negatív, sokszor torz képet festenek a katonaságról, hisz arról a háború és a vérengzés jut elsősorban eszébe az idősebb korosztálynak. Saját kortársaim között azt tapasztaltam, hogy ugyancsak negatív jelentést hordoz számukra a kifejezés, de már teljesen más értelemben. A fegyelem, a hierarchia, a szabadság korlátozása és a túlzott elkötelezettség, mint a hadsereg jelzői mind taszítják a fiatalok többségét. Ennek oka véleményem szerint nem magyarázható a kor szellemiségével, megváltozott felfogásával. A kommunikáció mikéntjében azonban már joggal kereshetjük a hibát. A fiatal korosztály rendkívül tájékozatlan a témában, a kötelező sorkatonaság felfüggesztésével, a sorozások megszűnésével nincs

kapcsolatuk a honvédelmi igazgatással. Ehhez párosul, hogy a jogászképzésben nem kötelező tananyag, az anyagi és az eljárásjogot tekintve sem, így a jogászok körében sem ismert illetve preferált jogterület. Az érdeklődés és vonzalom kialakulása tehát nehézkesebbé vált, bár ez egyben az elkötelezettség mélyülését is eredményezheti.

Személyes vonzódásom a terület iránt pont azokhoz a jelzőkhöz köthető, amit fentebb 'elrettető' erőként soroltam. Számomra minderről büszkeség, tisztelet, rend, csapatszellem és bajtársiasság jutnak eszembe. Már a jogi tanulmányok megkezdése előtt is így gondoltam, de az évek során egyértelművé vált, hogy a katonai büntetőjog területén lehetőségem nyílik egyesíteni a jogtudományhoz és a hadsereghez való kötődésemet. Személyes véleményem szerint a jog ezen szegmense nagyobb megbecsülésre és az egyetemi oktatás keretein belül is szélesebb körű ismeretszerzésre lenne érdemes. Így amellet, hogy a katonai büntetőjog személyi hatályának fejlődése, annak jelen helyzete és jövőjének vizsgálata az elsődleges célom, szeretném, ha ez a dolgozat is hozzá járulhatna ahhoz, hogy már az egyetemi tanulmányok során minél többen foglalkozzanak ennek a különleges területnek a kérdéseivel, s specialitásából adódóan, annak szépségeivel.

Mindenekelőtt a katonai büntetőjog fogalmát, szerepét és a nemzeti, illetve nemzetközi jogban elfoglalt helyét szeretném fölvezetni. A katona fogalmának elemzése során elengedhetetlen áttekinteni annak jogtörténeti hátteret, kialakulását, a változás fő irányvonalait és azok hatását. Ehhez az első támpontot a honvédség katonai perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk adja. Ehhez párosulnak az 1930. évi II. törvénycikk, mint az első önálló katonai büntetőtörvénykönyv rendelkezései, melyek az eljárásjogot követően a kor anyagi jogába engednek betekintést nyerni.

Magának a katona fogalmának a történeti elemzésekor három integrált törvényt érdemes megvizsgálni és a kor változásának szellemében összehasonlítani. Az első ezek közül az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvről. A második az 1978. évi IV. törvény, mely napra pontosan 34 évig volt

hatályban és mivel megannyi folyamatban lévő ügy esetén ez az alkalmazandó, így még sokáig érezteti hatását. Végül, s leghangsúlyosabban a jelenleg hatályos szabályozást veszem górcső alá, mely a 2012. évi C. törvényben öltött testet.

A katonai büntetőjog személyi hatálya változásának figyelemmel kísérése közben nem hagyható figyelmen kívül annak a katonai igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. Így szeretnék komplex képet adni arról, hogy az anyagi jogban bekövetkezett változások milyen következménnyel jártak az ahhoz kapcsolódó szervezeti struktúrában. Emellett remélem, hogy mind az ok-okozati viszonyok megértését, mind a jövőbe tekintést könnyebbé teszi a téma ilyen irányú bővítése. De mindenekelőtt az első lépést a katonai büntetőjog fogalmának meghatározása kell, hogy jelentse.

1. A katonai büntetőjog

1.1. A specialitás eredete és célja

Bár az egyes népek, társadalmak konfliktusai megalakulásuk óta folyamatosan visszatérő harcokat eredményeznek, katonai büntetőjogról csak az állandó, szervezett katonai alakulatok felállítása óta beszélhetünk. Az első modern értelemben reguláris, hivatásos hadsereg a Római Birodalomban jött létre.¹ Mint a jog minden szegmense, ez is az évszázadok során folyamatosan fejlődő jogterület, de specialitását már a szabályozás előtti korban is egyértelműen elismerték. Minden, az adott korban katonának számító férfinak különleges feltételeknek és szabályoknak kellett megfelelnie, előrevetítve ezzel az általános és katonai büntetőjog közötti különbséget, ami az életviszonyok különbözőségén alapul. A szigorú fegyelem és a függelmi viszonyok mindig is jelen voltak a katonák életében. A hadsereg számának leépítése vagy a felfegyverkezések időszakában is meghatározó jellemzők maradtak,

¹ Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari), *Ügyészek Lapja*, 2006/6. sz., 33.o.

és ennek oka ezen fegyveres erők és testületek rendeltetése. A szervezeti sajátosságainak köszönhetően a katonai büntetőjognak is „sajátságosnak” kell lennie, értve ezalatt a külön katonai bűncselekményeket, vagy az akár elkülönült igazságszolgáltatási rendszert.

Honfi Attila szavaival élve az egészen 1961-ig tartó „különutas” fejlődésnek a következő főbb okai voltak:

- A haderő különleges súlya, szerepe és tekintélye az állami, társadalmi életben. Ennek okán a honvédség, különösen pedig a tisztikar tagjai bizonyos privilégiumokat élveztek (pl.: a „tiszti becsület” sajátos büntetőjogi védelemben részesült)
- Az általános büntetőjogi normák, ideértve az eljárásjogi normákat is, nem voltak maradéktalanul alkalmazhatóak a katonák felelősségre vonására.
- A katonákra olyan speciális törvényi tényállások is vonatkoztak, olyan többletfenyegetettség terhelte őket, amely a civil állampolgár esetében elképzelhetetlen volt.²

Az elkülönülés mértéke és a szabályozás fejlődése pedig szoros kapcsolatban volt a hadsereg szervezeti változásaival. A katonai büntetőjog célját tekintve nem változott. Elsődlegesen a fegyelem fenntartása és megszilárdítása volt minden társadalomban, minden korban. „...a katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa.”³ Ez

² Honfi Attila: A katonai fegyelem és a bekövetkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991. január 1.- 1999. december 31. közötti időszakban, doktori értekezés, Budapest, 2004, 24. o.

³ Farkas Gyöngyi: A Hadtörténeti Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertóriumai 1802-1991, Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár, 6. o. <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf> -2013.03.15.

pedig szigorú szabályokat követelt meg, így a szabályozás a civil emberek számára sokszor túlzónak, és vaskalaposnak tűnhet.

1.2. A katonai büntetőjog fogalma

Fogalmát tekintve, Hautzinger Zoltán definícióját venném alapul:

„A katonai büntetőjog a katonai szervezetten belüli fegyelem és harcképesség fenntartása érdekében a katonai életviszonyokat támadó cselekményekre, ezek elkövetői felelősségének megállapítására és a katonai büntetések végrehajtására vonatkozó normákat foglalja össze.”⁴

Ahogy Hautzinger Zoltán is hozzáteszi, fontos kiemelni, hogy a fogalom nem szűkíthető le pusztán jogszabályokra, mert a normák a „katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályokból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból is megismerhetők.”⁵

A definíció magában foglalja a terület tagozódását is, mely egyezést mutat a büntetőjoggal: anyagi jogi szabályok (általános és különös rész), eljárásjogi szabályok, végrehajtási jog. Ez pedig nagyon jól példázza, hogy habár speciális szabályozási terület, mégis összefonódik az általános büntetőjoggal. Ezt hazánk szabályozási rendszere is mutatja. A katonai büntetőjog önálló törvénykönyv keretében ugyan különvált fizikailag az általános büntetőjogtól, de mindvégig magában hordozta annak elveit és szellemiségét, így az 1930. évi II. törvénycikk megalkotásával sem szakították ki a jog e területét „megszokott környezetéből”. A szeparálódás a speciális szabályok alkalmazásának és érvényesítésének egyszerűsítését és a katonaság kiemelkedően fontos társadalmi szerepét volt hivatott szolgálni, hisz a katonákat kettős kötelezettség terheli azáltal, hogy

⁴ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai Hadtudomány (A magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata) elektronikus szám 1. o

http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2008_e_3.pdf- 2013. 03. 10.

⁵ Hautzinger Zoltán: i. m. 3. o.

meg kell feleljenek az általános szabályoknak és a katonai szabályoknak is. „Ilyenformán a katonai személyt szolgálati ideje alatt az általános állampolgári fegyelem mellett a speciális katonai fegyelem is köti.”⁶

Korda György szerint a katonai büntetőjog az adott ország társadalmi rendjétől függetlenül három kérdéskör köré csoportosul, azaz az előjáró rendelkezése alóli jogtalan kivonást, a függelem bármely irányú megsértését, illetve a kiemelkedő fontosságú szolgálati kötelek megszegését rendeli büntetni.⁷ A szabályozás ennél lehet szélesebb körű, de ez a három csoport sohasem hagyható el. Ez abból is kitűnik, hogy az ilyen irányú rendelkezések a szélsőséges diktatúrák katonai büntetőrendelkezéseiben éppúgy megtalálhatóak, mint a teljes jogegyenlőséget ténylegesen biztosító, legdemokratikusabbnak minősíthető országokban.⁸

2. A katonai büntetőjog szabályozása a kezdetektől napjainkig

„Ha tiszta vizet iszol, gondoldj a forrásra!”⁹

2.1. A kezdetek

A nemzeti katonai büntetőkodifikáció első meghatározó és egységes törvénykönyvének megismeréséhez egészen II. Rákóczi Ferenc fejedelemségéhez kell visszanyúlnunk. Rákóczi mindvégig nagy hangsúlyt fektetett a hadsereg fegyelmére és ennek sikerét

⁶ Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Osiris kiadó, Budapest, 2002. 34-35. o.

⁷ Korda György: A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei, Belügyi Szemle, 1989/09. szám, 3. o.

⁸ Korda György: i.m. 4. o.

⁹ Kovács Tamás: Köszöntő In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló magyar katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2007, 16. o.

jogszabályok megalkotásában látta. A kuruc hadak magatartását általánosan szabályozó rendelkezés¹⁰ mellett a breznai kiáltvány, rendeletek és pátensek mind ezt a célt szolgálták.¹¹ A legnagyobb eredménye azonban a szabadságharchoz kötődő jogalkotásnak az 1707-es ónodi országgyűlésen elfogadott *A Magyarországi confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi regulák, articulusok, edictumok és törvények* nevet viselő jogszabálygyűjtemény, vagy rövidebben, *Hadi Regulamentum*¹². A törvénykönyv több aspektusból volt forradalmi alkotás. A büntető anyagi jogi szabályok mellett részletesen szól a katonai bűnvádi eljárás rendjéről és a hadi törvénykezés fórumrendszeréről is, mellyel új intézményként honosította meg a hadbírói szervezetet. Szerkezetileg tizenkét fejezetre volt felosztva, melyek közül a XII. titulus rendelkezett a törvény személyi hatályáról, s ezáltal témánkat tekintve ez volt a legfontosabb.

Különlegessége, hogy az eddigiekkel ellentétben új oldalról világítja meg a katonákra vonatkozó rendelkezéseket. Eperjes Krisztián szerint „... elsősorban az elkövetői körből indul ki, nem a különleges tényállásokból, vagyis a katonakénti elkövetést veszi alapul, és ehhez rendel külön szankciókat...”¹³ Ez a megközelítés pedig rávilágít arra, hogy a katonai büntetőjog sajátosságát a katonakénti elkövetés adja. Nem azért születtek és születnek külön törvényi tényállások a katonákra vonatkozóan, mert több bűncselekményt követhetnek el, hanem mert azok katonakénti elkövetése a hangsúlyos. Egy katonának több fronton kell

¹⁰ Edictum Militare-1705

¹¹ Farkas Gyöngyi: A magyar katonai büntetőkönyv megalkotásához vezető út a Rákóczi-szabadságharc alatt In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda, Pécs, 2007, 64. o.

¹² Az összefoglaló elnevezés magában foglalja a Regulamentum Universale és Edictum Universale törvényeket

¹³ Eperjes Krisztián: Rákóczi „dogmatikája”. In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda, Pécs, 2007, 49. o.

megfelelnie, hisz a katonai bűncselekmények mellett a köztörvényes bűncselekményeket is katonaként követi el. A katona mindig katona. A szolgálat leteltével nem szűnik meg annak lenni. Ezért volt fontos előrelépés ez a jogszabály. A személyi hatályt kiterjesztette az egész hadseregre, tagjaival kapcsolatba kerülő polgári személyekre és azokra is, akik panasszal éltek valamely katona ellen.

Az Edictum eredeti célját a szabadságharc kimenetelének közrejátszása miatt nem érte el, de „...jelentősége óriási, hiszen láthattuk, hogy ez volt az első, nagyon részletes magyar alkotású haditörvénykönyv és büntető perrendtartás, amelyet csak 223 év múlva követett újabb.”¹⁴

A következő évtizedekben tekintettel arra, hogy hazánknak nem volt önálló hadserege, az osztrák szabályozás volt ránk nézve is irányadó, „mely eljárásjog tekintetében 1912-ig, anyagi jogi tekintetében pedig 1930-ig tartotta hatálya alatt a hazai katonai büntetőjogot.”¹⁵ A változashoz egy újabb szabadságharc vezetett. Az így kiharcolt sikerek, mint az önálló, felelős minisztérium, a rendiség eltörlése, az áprilisi törvények a nemzetőrség felállítására ösztönözték a vezetőket¹⁶. Önmagában azonban kevésnek bizonyult hatékony védelemre, így vált szükségessé a hivatásos tiszti és altiszti karral rendelkező honvédség, melynek jogszabályi háttérét az Ideiglenes Fegyhatalmi Szabályzat adta.¹⁷ A szabályzat szerint „a

¹⁴ Farkas Gyöngyi: A magyar katonai büntetőkönyv megalkotásához vezető út a Rákóczi-szabadságharc alatt In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda, Pécs, 2007, 72. o.

¹⁵ Farkas Ádám: Jogtörténeti adalékok a büntetőkodifikáció katonai büntetőjogi kérdéseire, Hadtudomány 2012. évi 1-2. szám
http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2013/04/Farkas-Adam-HT_2012_1-2_10.pdf - letöltés ideje: 2014.05.14.

¹⁶ 1848. évi XXII. törvénycikk

¹⁷ Csiha Gábor: A szolgálati viszonyt és a rendfokozatot érintő mellékbüntetések Magyarországon a XIX.-XXI. században In: Rendvédelmi történeti füzetek, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti tudományos társaság, Budapest, 2011. XX. évf. 23. sz., 15. o.

magyar honvédségben gyakorolt igazságszolgáltatás legfőbb szerve a haditanács volt. Ennek tartozott hatáskörébe 1. a büntetési és kegyelmezési jognak gyakorlása és átruházása, 2. a katonai igazságszolgáltatás ellenőrzése úgy általánosságban, mint az egyes felmerült esetek kapcsán, 3. az alkalmazásokban álló jogszabályok módosítása. A haditanács...ha az ítélet súlyosbítását szükségesnek látná, ez esetben azt a szervezendő honvéd főtörvényszékhez fogja felküldeni.”¹⁸ Fontos rendelkezés, hogy „a hadakozók családi tagjaira és nem katonai cselédjeire a haditörvények alkalmazhatók nem lévén, felettök haditörvényszékek nem tartathatnak.”¹⁹ Vagyis ezen polgári személyek nem állnak honvéd büntetőbíráskodás hatálya alatt. Ezzel szemben pozitívan hatott a személyi hatályra, hogy mind a hadbírák, mind az orvosok, mind a számvevőtisztek ezentúl katonai esküt voltak kötelesek tenni, ezzel pedig „hadbünt” is el tudtak követni.

Szerencsétlen fordulatként 1855. július 1-jétől új, osztrák katonai büntetőtörvénykönyv lépett életbe a birodalom teljes területén, mely alól hazánk sem volt kivétel. Mivel a Kiegyezés a hadi-, hadúri jogot az uralkodó kezében hagyta, így egészen 1931-ig alkalmazásban maradt. A katonai büntetőjog személyi hatályát illetően pedig fontos változások álltak be a következő években. Az 1868. évi XL. törvénycikk határozta meg, hogy a monarchia fegyveres erejébe a hadsereg, a haditengerészet, a honvédség és a népfelkelés tartozik.²⁰ A további bővítést a koronaórség 1871-ben történő felállításával s egyben katonai büntetőjog hatálya alá utalása eredményezte, s végül 1881-ben a csendőrség tagjainak e körbe vonása.

A bűnvádi eljárás személyi jogi hatályát végül a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikk foglalta össze. A jogszabály különbséget tesz tényleges állományú és tényleges szolgálat között. Míg az első csoportba tartozó katonák „csak” ellenőrzési szemle

¹⁸ Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezer éves története, Budapest, 1924, 140-141.o.

¹⁹ Cziáky Ferenc: i. m. 140. o.

²⁰ A véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk 2.§

alatt, vagy tiszti minőségben, katonai egyenruhában elkövetett katonai bűncselekmények miatt felelnek a katonai büntető és fegyelmi szabályzat szerint, addig a tényleges szolgálatban lévők minden cselekménye ilyen elbírálás alá esik. A katonai hivatalnokok (tehát azok, akik egyik kategóriába sem tartoznak, hisz nem tényleges tisztek) bejelentési kötelezettségük elmulasztásáért az első csoportba tartozókhöz hasonlóan felelnek.

2.2. A fordulópont...

Az XX. század első évtizedének változásai utat nyitottak az első önálló katonai büntető eljárási törvény megalkotásához. Ezt megelőzően fontos kiemelni a Magyar Királyi Darabont Testőrség 1904-ben történő létrehozását. Feladatát az uralkodó magyarországi szálláshelyének őrzése, díszelgéseken történő részvétel képezte.²¹ Így jutunk el 1912-ig, amikor újabb őrtestületként alakult meg a Képviselőházi Őrség.²² Ugyanezen évben, egyazon a napon két jogszabály is született. A közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII. törvénycikk és az 1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai perrendtartásáról.

Személyi hatály tekintetében, Hautzinger Zoltán szavaival élve, a „hadseregi büntetőbíráskodás” alá a közös hadsereg, a haditengerészet tényleges állományú tagjai tartoztak, míg a „honvéd büntetőbíráskodás” a honvédség, a népfelkelés és a csendőrség tényleges személyi körére terjedt ki.²³

²¹ Parádi József: A polgári magyar rendvédelem a XIX.-XX. században In: Rendvédelmi történeti füzetek 2010, 19. évf. 22.sz. 64.o.

²² 1912. évi LXVII. törvénycikk képviselőházi őrség felállításáról

²³ Hautzinger Zoltán: Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma, Kódex Nyomda, Pécs, 2007, 98. o.

A magyar katonai büntetőjog személyi hatályát tekintve a második törvénycikk a hangsúlyos, mely szerint a honvéd büntetőbíráskodás alatt állnak a bíróságok hatáskörébe utalt valamennyi bűncselekmény miatt, kivéve a jövedéki kihágásokat:

1. a honvédség és a csendőrség tényleges egyénei, kivéve azokat, a kik a közös haderőnél tartós szolgálati alkalmazásban vannak vagy ott próbaszolgálatot teljesítenek;

2. azok a többi tényleges katonai egyének, a kik a honvédségnél, a népfelkelésnél vagy a csendőrségnél tartós szolgálati alkalmazásban vannak vagy ott próbaszolgálatot teljesítenek;

3. a népfelkelés behívott egyénei, kivéve azokat, a kiket a közös hadseregnek vagy a haditengerészetnek hadilétszámba kiegészítésére alkalmaznak, vagy a kiket a közös haderőhöz a háború céljából szükséges különös szolgálattételre osztanak be;

4. azok a rangosztályba sorozott nem tényleges katonai egyének, a kik ebben a minőségükben a honvédségnél, a népfelkelésnél vagy a csendőrségnél bármiféle szolgálati alkalmazásban vannak;

5. a honvédségnek, a népfelkelésnek és a csendőrségnek azok a rokkantjai, a kik katonai rokkantházakban vannak elhelyezve;

6. mindazok, a kik a honvédségnél ellenük indított bűnvádi eljárás folytán előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban vannak, vagy valamely szabadságvesztésbüntetést honvéd fogházban töltenek;

7. a honvédségnek, a népfelkelésnek és a csendőrségnek csapatuk (intézetük, testületük) állományában megmaradó mindazok az egyénei, a kiken valamely honvéd bíróság által rájuk szabott szabadságvesztésbüntetést polgári letartóztató intézetben hajtanak végre;

8. a tényleges szolgálatból eltávozott mindazok a szökevények, a kik eltávozásuk idejében a honvéd büntetőbíráskodás alatt álltak;

9. mindazok, a kik mozgósított vagy olyan honvéd vagy népfelkelő csapatok (parancsnokságok) kíséretéhez tartoznak, a melyek az osztrák-magyar monarchián kívül vannak,

10. a honvéd vagy népfelkelő csapatok vagy parancsnokságok avagy a csendőrség őrizete alá helyezett hadifoglyok és túsok.²⁴

Fontos azonban, hogy a felsorolt egyénekkal szemben csak azokra a bűncselekményekre terjed ki, amiket az e bíraskodást megalapító viszony tartama alatt követtek el.

A honvédségnél vagy a csendőrségnél teljesítendő törvényes vagy önként vállalt tényleges szolgálatra kötelezett egyének tehát e tényleges szolgálattétel megkezdése (bemutatás) előtt elkövetett bűncselekmények miatt nem jutnak a honvéd büntetőbíraskodás alá.

Ugyanez áll a tartaléknak, a póttartaléknak és a népfelkelésnek mindazokra az egyéneire, a kiket fegyvergyakorlatra vagy szolgálati gyakorlatra, első katonai kiképzésre vagy más katonai szolgálattételre vagy a háboru céljából szükséges különös szolgálattételre hívnak be, minden e szolgálattétel megkezdése (bemutatás, bemutató szemle) előtt elkövetett bűncselekményük tekintetében.

Csakis akkor, ha valaki a hadseregi büntetőbíraskodás alól közvetlenül a honvéd büntetőbíraskodás alá jut, terjed ki az utóbbi bíraskodás a korábbi viszony tartama alatt elkövetett bűncselekményekre is, ha miattuk a nyomozó eljárást vagy a vádemelést még az átlépés előtt el nem rendelték.²⁵

A honvéd büntetőbíraskodás alatt állnak továbbá:

1. a honvédség nem tényleges egyénei, a mennyiben nem bocsátatnak háboru esetében a közös hadsereg rendelkezésére, a katonai behívó parancs iránt tanusított engedetlenség büntette vagy

²⁴ 1912. évi XXXIII. törvénycikk 11.§

²⁵ 1912. évi XXXIII. törvénycikk 12.§

vétsége avagy az ily engedetlenséggel elkövetett súlyosabban büntetendő cselekmény miatt;

2. a népfelkelés behívott egyénei, a mennyiben nincsenek a közös hadseregnek vagy a haditengerészetnek hadilétszámra kiegészítésére vagy a közös haderónél a háboru céljából teljesítendő különös szolgálattételre rendelve, ugyane büncselekmények miatt;

3. a honvédség nem tényleges egyénei az ellenőrzési szemle (utószemle) vagy a tisztai bemutatás (tisztai utóbemutatás) alatt elkövetett minden katonai büncselekmény miatt;

4. a honvédség és a csendőrség nem tényleges tisztjei és hasonló állásu egyénei azok miatt a katonai büncselekmények, valamint a katonai fölé- és alárendeltségi viszony ellen elkövetett kihágások miatt, a melyeket katonai egyenruhában követnek el, továbbá azok miatt a büncselekmények miatt, a melyekben ők a katonai bírósági bünesetek alkalmából eljáró katonai bíróságokkal, katonai parancsnokságokkal és közegekkel szemben ezeknek hivatalos eljárása alatt katonai egyenruhában válnak bűnösökké.²⁶

A személyi hatály mellett fontos kiemelni a törvénycikk katonai igazságszolgáltatást érintő rendelkezéseit. Ugyanis, a törvény létrehozta a háromszintű hadbírói szervezetet. Első fokon dandárbíróság működött, másodfokon jogvégzett hadbírákból álló hadosztálybíróság, míg harmadfokon a Kúria mellett működő Legfelsőbb Honvéd Törvényszék járt el. Nevesítette a katonai ügyészt, s meghatározta, hogy a bírósági rendszerhez igazodva első fokon ügyészi tiszt, másodfokon jogvégzett honvéd ügyész, míg a honvédtörvényszék előtt honvéd koronaügyész járhat el.²⁷ Ezzel pedig kötelezővé tette az ügyész részvételét a katonai büntetőeljárásban.

²⁶ 1912. évi XXXIII. törvénycikk 13.§

²⁷ Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig, Katonai és hadijogi Szemle, 2013., 1. sz., 145. o

Az 1912. évi LXVIII. törvénycikk a hadiszállásokról rendelkezett, és egyben tovább bővítette a személyi kört azzal, hogy azon közlekedési vállalatok alkalmazottait is bevonta a körbe, amelyek hadi állományra való kiegészítés vagy mozgósítás alkalmával a hadi szállításokat katonai vezetés alatt látják el, de csak ezen tevékenység tartama alatt. Továbbá azok a polgári személyek, akik a fegyveres erő mozgósított vagy hadi állományra kiegészített csapatainak (parancsnokságainak, hatóságainak, intézeteinek) kíséretéhez, vagy egy szolgálatba helyezett hadihajónak vagy mozgósítás, illetőleg háború esetére időlegesen a haditengerészetbe bekebelezett járóműnek személyzetéhez tartoznak, e viszony tartalma alatt elkövetett büntetendő cselekmények miatt a katonai büntetőbiráskodás és a katonai fegyelmi fenyítő hatalom alatt állanak.²⁸ A törvény egyértelműen különválasztotta a parancsnoki fegyelmi jogkört a büntető bírói jogkörtől, és útmutatást tartalmazott arra nézve, hogy a parancsnoknak mikor van joga bűncselekményt elbírálni.

A Magyar Királyi Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvénycikk kimondja, hogy a tényleges katonai egyének a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak. Tényleges katonai egyének a magyar királyi honvédség tisztjei (hasonló állású egyének), továbbá a magyar királyi honvédség kötelékébe felvett legénységi állományú egyének attól a naptól fogva, amelyen a tényleges szolgálattételt megkezdették (bemutattattak), a szabadságolt viszonyba való áthelyezésükig, illetőleg elbocsátásukig, a szabadságolt viszonyban lévők pedig attól a naptól fogva, amelyen tényleges szolgálatukat újból megkezdették (bemutattattak) a szabadságolt viszonyba való újabb visszahelyezésük vagy elbocsátásuk időpontjáig.²⁹ A tényleges katonai egyének ellen való eljárás pedig a katonai bíróságokat és a katonai fegyelmi hatóságokat illeti meg.³⁰

²⁸ 1912. évi LXVIII. törvénycikk 6-9. §

²⁹ 1921. évi XLIX: törvénycikk 24.§

³⁰ 1921. évi XLIX: törvénycikk 25.§

2.2. Az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv

Farkas Ádám szavaival élve, a kényszerúség stratégiája³¹ megteremtette a jogi környezetet az 1930. évi II. törvénycikk, vagyis a Ktbtk. megszületéséhez. A törvény megszületése mérföldkő volt a hazai katonai büntetőjog életében, hisz ezzel önálló, saját katonai büntetőtörvénykönyvet adott a jogalkotó a hadsereg kezébe, mellyel régi, és sok vitával átszótt hiányosságát pótolta. A két világháború közötti változásokra, annak negatív hatásaira adott reakció, hosszú idő után úgy tört föl, mint a levegőért kapkodó fuldokló a mélyből.

A törvény 1. §-a a következőképpen fogalmaz:

A katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény - a katonai büntetőtörvénykönyv, rövidítve: Ktbtk. - mást nem rendel.³²

Ez a rendelkezés az egész törvénykönyv szellemiségének fundamentumát képezi, hisz egyértelművé teszi, hogy speciális szabályok alkalmazásának egyedül a katonai életviszonyok és érdekek érvényesülése érdekében lehet helye, ettől eltérő helyzetekben a katonák vonatkozásában is a polgári büntetőtörvénykönyv passzusai az irányadóak. Ezzel a polgári büntetőtörvénykönyv hatályát katonai elkövetőkre is kiterjeszti. Ahogy Hautzinger Zoltán doktori értekezésében kifejti:

„E szabály mögött az a jogelméleti megfontolás állt, hogy addig, amíg a katonai büntetőjogban az általános büntetőjogszabályoktól való eltérésnek csak annyiban lehet

³¹ Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv megalkotásának története, OTDK dolgozat, 2008, 20. o <http://jogtortenet.sze.hu/images/dokumentumok/az%20els%C5%91%20%C3%B6n%C3%A1ll%C3%B3%20magyar%20ktbtk%20megalkot%C3%A1s%C3%A1nak%20t%C3%B6rt%C3%A9nete.pdf> - letöltés ideje: 2014.03.25.

³² 1930. évi II. törvénycikk a Katonai Büntető Törvénykönyvről

indokoltan helye, amennyiben azt a különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik, addig a katonai büntetőeljárás terén a specialitás elve érvényesül, tehát az általános büntető alaki szabályok a katonai büntetőbíráskodásban egyáltalán nem jöhetnek alkalmazásba, illetőleg ahol egyes eljárási rendelkezésekre a katonai perjog terén is szükség van, ezek megfelelő átvételével történhet meg.”³³

A fentiek mellett ez a szakasz magyarázza a törvénycikk szerkezeti felépítését, hisz az új szemlélet azt teszi indokolttá, hogy a Ktbtk. csak a polgári büntetőtörvénykönyvtől eltérő rendelkezéseket foglalja magában. Így általános része kifejezetten a speciális szabályokat tartalmazza, míg különös része kizárólag a katonák által megvalósítható büntettek, és vétségék meghatározására szorítkozik.

Témánk szempontjából az 5. § bír nagy jelentőséggel:

„A jelen törvény hatálya a magyar állam területére és azokra az egyénekre terjed ki, akik a katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve.”³⁴

Mivel a szakasz rendkívül általánosan határozza meg a törvény személyi hatályát, s eljárásjogi kérdéssé minősíti azáltal, hogy a kérdést a Kbp. és a Ktbtk.-t életbe léptető 1930. évi III. törvénycikk rendelkezési körébe utalja, ezt igen súlyos hiányosságként értékelték a jogszabály megszületésekor is. A kérdés kritikák kereszttüzében állt, s többen sérelmezték, hogy egy eredendően anyagi jogi kérdést eljárásjogivá tettek, megbontva ezzel a törvény egységét. Személyi hatály vonatkozásában az 1930. évi III. törvénycikk csak egy ponton hozott változást. Korábban a fegyverét használó tiszt vonatkozásában különbséget tettek tényleges vagy nem tényleges állományba tartozás tekintetében, melyet a törvénycikk korrigál és eképp fogalmaz:

³³ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai, Dialóg Campus, Budapest- Pécs, 2011, 186. o.

³⁴ 1930. évi II. törvénycikk 5. §

„A nem tényleges tiszték katonai büntetőbíráskodás alatt állnak azok miatt a bűncselekmények miatt, amelyeket katonai egyenruhában az őket megillető fegyver használatával követtek el”³⁵

A kor kiemelkedő büntetőjogásza, Schulteisz Emil 1931-ben írt magyarázata széles körben kifejti a törvény személyi hatályát. A kommentár szerint:

Katonai büntetőbíráskodás alatt állanak az e bíráskodást megalapító viszony tartama alatt elkövetett összes bűncselekmények miatt, kivéve a jövedéki kihágásokat:

1. A honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek, testőrség, vámőrség³⁶, folyamőrség³⁷, csendőrség, méneskar, koronaőrség, képviselőházi őrség, tényleges egyénei (Kbp. 11. § 1. pontja)
2. a honvédségnek és egyéb katonailag szervezett testületnek azok a rangosztályba sorozott nem tényleges egyénei, akik ebben a minőségükben a honvédségnél, illetőleg valamely egyéb katonailag szervezett testületnél bármiféle szolgálati alkalmazásban vannak. (Kbp. 11. § 4. pontja)
3. a honvédségnek és egyéb katonailag szervezett testületnek azok a rokkantjai, akik katonai rokkantházakban vannak elhelyezve (Kbp. 11. § 5. pontja)
4. mindazok (ideértve a polgári egyéneket is), akik a katonaságnál ellenük indított bünvádi eljárás folytán előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban vannak, vagy valamely szabadságvesztésbüntetést katonai büntető intézetben töltenek (Kbp. 11. § 6. pont)

³⁵ 1930. évi III. törvénycikk a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről, és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről 7. §

³⁶ 1924. évi XIX. törvénycikk 15. § „A polgári és büntető eljárást szabályozó törvények rendelkezései szempontjából a vámőrség tagjai a csendőrség tagjaival egyenlő elbánás alá esnek.”

³⁷ 1922. évi XIV. törvénycikk

5. a honvédségnek és egyéb katonailag szervezett testületeknek csapatuk (intézetük, testületük) állományában megmaradó mindazok az egyénei, akiken valamely katonai bíróság által reájuk szabott szabadságvesztésbüntetést polgári letartóató intézetben hajtanak végre (kbp. 11. § 7. pontja)
6. a tényleges szolgálatból eltávozott szökevények (kbp. 11. § 8. pontja)
7. mindazok, akik mozgósított vagy olyna honvéd csapatok (parancsnokságok) kíséretéhez tartoznak, amelyek az ország területén kívül vannak (kbp. 11. § 9. pontja)
8. a csapataink, parancsnokságaink őrizet alá helyezett hadifoglyok és tuszok. (Kbp. 11. § 10. pontja)

Katonai büntetőbíráskodás alatt állanak továbbá:

1. a katonai szolgálatra önkéntes vállalkozás folytán kötelezett egyének a behívó parancs iránt tanusított engedetlenség miatt (1921. évi XLIX. tc. 34. § (1). bek.)
2. a honvédség szabadságolt viszonyban lévő egyénei az ellenőrzési szemle ideje alatt elkövetett katonai bűncselekmények miatt (1921. évi XLIX. tc. 34. § (2). bek.)
3. a honvédség és egyéb katonailag szervezett testületek nemtényleges tisztjei és hasonlóállásu egyénei (Kbp. 9. § (3). bek.) azok miatt a katonai bűncselekmények, valamint a katonai fölé- és alárendeltségi viszonyba tényleges ütköző büntetendő magatartások miatt, amelyeket katonai egyenruhában követnek el, továbbá azok miatt a bűncselekmények miatt, amit katonai egyenruhában az őket megillető fegyver használatával követtek el, végül azok miatt a bűncselekmények miatt, amelyekben ők a katonai bírósági bünesetek alkalmából eljáró katonai bíróságokkal, katonai parancsnokságokkal és közegekkel szemben ezeknek hivatalos eljárása alatt katonai egyenruhában válnak

bűnösökké (Kbp. 13. § 4. pontja; az 1921. évi XXXII. tc. 80. §-a; Élt. 7. §-a)³⁸

2.3. A második világhégés hatása a katonai igazságszolgáltatásra

A második világháború, mind a katonai büntetőjogot, mind a katonai igazságszolgáltatást tekintve nagy változásokat eredményezett. Első ízben ekkor merültek föl a katonai jogintézmények eltörlésére vonatkozó javaslatok is. Az 1740/1946. számú miniszterelnöki rendelet honvédugyészségeket hozott létre a honvéd-kerületparancsnokságok székhelyein³⁹, melyek honvédtörvényszékek mellett kezdték meg munkájukat. Ezek a szervek vették át a korábban illetékes parancsnokokat megillető eljárásjogi jogkört is. A honvéd koronaügyész státusza megszűnt, s a továbbiakban a legfőbb államügyész lett a honvéd ügyészségek szakmai előjárója.⁴⁰ A honvédtörvényszékek másodfokú bíróságaként a Kúria honvédbírósági fellebbviteli tanácsa járt el, mely létrehozásáról az 1946. évi III. törvénycikk rendelkezett.⁴¹

A változások következő fordulóját az 1948-as év hozta két fontos törvény megalkotásával. Az 1948. évi LXII. törvény a katonai büncselekményekről és a katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról szóló 1948. évi LXIII. törvény. Ezzel pedig a Kúria

³⁸ Schulteis Emil: A katonai büntetőtörvény (1930. évi II. törvénycikk) magyarázata I. kötet, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1931, 25.-26. o.

³⁹ Budapest, Debrecen, Pécs, Szeged

⁴⁰ Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig, Katonai és hadijogi Szemle 2013., 1. sz. 146. o

⁴¹ Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, doktori értekezés, 2003, 159.o.

<http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/MagyarKatonaiBuntetojog.pdf> - letöltés ideje: 2014.03.13.

Honvédbírószági Fellebbviteli Tanácsa helyére a Katonai Főtörvényszéket állította. A vád képviselőt a honvédelmi miniszter által, a hadbírák sorai közül kiválasztott katonai főügyész látta el. A katonai főügyész és helyettesei a Főtörvényszéktől függetlenül a honvédelmi miniszter alárendelésében működtek, a katonai ügyészségek elöljárója pedig a katonai főügyész volt. A rendőrökkel szemben lefolytatott bünvádi eljárásra a belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben, a rendőrség szakvizsgázott tagját rendelte ki, aki a katonai főügyész helyetteseként járt el.⁴²

Az 1954. évi II. törvény kimondja, hogy nagyobb katonai egységek mellett, és nagyobb helyőrségeknél katonai bíróságok működnek, melyek hatásköre kiterjed a fegyveres és rendészeti testületek tagjai által elkövetett bűntettekre, továbbá a más személyek által elkövetett, külön törvényekben megállapított és a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető bűntettekre.⁴³ Egy évvel később a 3/1950. Mt. rendelet a katonai ügyészségek után megszüntette a katonai bíróságok Honvédelmi Minisztériumtól való függését is, és beintegrálta azokat az egységes bírósági szervezetbe.

Ebben a pár évben számos jogszabály született, melyek felsorolása és elemzése nem tartozik e dolgozat témájához, de a kiemelt rendelkezések is tükrözik, hogy milyen dinamikusan, és sokszor talán meggondolatlanul nyúltak a katonai igazságszolgáltatás átszervezéséhez. Ebben a folyamatban a nyugalmat, ha csak átmenetileg is, de a 14/1957. kormányrendelet nyújtotta. Súlyos változásokat hozott ez a rendelet is, így megszüntette a fegyvernemi és az egyes magasabb parancsnokságok mellett működő katonai bíróságokat és katonai ügyészségeket. Ezek helyét a Budapesti, Debreceni, Kaposvári, Győri, Szegedi Katonai Bíróság vette át, melyek mellett azonos

⁴² Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig, *Katonai és hadijogi Szemle* 2013., 1. sz. 147. o.

⁴³ 1954. évi II. tv. 31-33. §

székhellyel és területi illetékességgel elsőfokú katonai ügyészségek látták el a vád feladatait. Továbbá új intézményként vezette be a Határőrség Katonai Ügyészségét, mely a határőrség valamennyi tagjára és szervére kiterjedő illetékességgel látta el feladatát.

2.4. A személyi kör változása ugyanebben az időszakban

A második világháború végéig a magyar jogban kizárólag a katonai esküt tett, és katonailag szervezett fegyveres szervben szolgáló személy volt katonának tekinthető.⁴⁴ A rendőrség civil jellegét egészen 1944-ig megőrizte. A változást a 2300/ 1944. évi ME rendelet a rendőrség katonailag szervezett testületté alakításával a rendőri állományt jogilag katonává minősítette, s egyben büntetőjogilag a csendőrökkel egy jogállásúvá tette. A szervezet átalakítása során a rangrendszer katonai rendfokozati rendszerré történő átváltoztatását is magában foglalta. A rendőrség rendfokozatot viselő tagjaira katonai bíraskodást rendelt a normatív szabályozás. Ezt pedig csak az 1955. évi 22. törvényerejű rendelet helyezte hatályon kívül. A második világháborút követően a csendőrség megszűnt és az azt követő jogszabályok már nem katonailag szervezett testületként szóltak a rendőrségről, jobban mondva kerültek annak tipizálására. Habár a rendőrök jogilag testületi rendfokozatot viseltek, ez nem befolyásolta a testület továbbra is katonaként való megítélését. A testületi rendfokozat egyértelműen különbözött a katonai rendfokozattól, amit az 1948. évi LXII. törvény is igazol azzal, hogy fegyveres erőkhöz nem sorolt rendőrökkel szemben nem engedte katonai mellékbüntetésként a lefokozást alkalmazni.

⁴⁴ Csiha Gábor: Demilitarizációs mozzanatok a magyar katonai igazságszolgáltatás történetében, Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében XXVI. Magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia, 2011, kézirat

Az ötvenes években jelentősen nőtt a katonai büntetőeljárás hatálya alatta állók köre. 1950-től a letartóztató intézeti (büntetés-végrehajtási) alkalmazottak, 1951-től az állami tűzoltók, 1952-től a hivatásos légoltalmi szervezet tagjai, 1954-től pedig a vámőrség tagjai kerültek katonai büntetőbírói hatalom alá, az e szervezeteknél dolgozó civil alkalmazottakkal egyetemben. Az Államvédelmi Hatóság 1950-ben történt megalakulását követően, annak hivatásos és sorállományú tagjai is katonák voltak büntetőjogi értelemben. Az egységes bírósági szervezetről szóló 1954. évi V. törvénnyel tovább bővült a személyi kör. A jogszabályhely szerint azon polgári személyek büntetőeljárásában, akik a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető hazaárulásban, kémkedésben vagy egyéb büntettségben vettek részt, vagy katonai büntetőeljárásban feljelentési kötelezettségüket elmulasztották, katonai bíróságok jogosultak eljárni. A katonai büntetőeljárás személyi hatálya ekkor érte el csúcspontját. Olyan széles volt az alkalmazhatóságának köre, mint ami addig csak hadi állapot fennállása esetén volt lehetséges.

2.5. Az 1948-as önálló katonai büntetőkódex

2.5.1. A munkálatok háttere

A második világháború történelmi tapasztalatai tükrében, illetve az uralkodó politika környezetben szükségessé vált a katonai büntetőjog minden területének érintésével történő újraszabályozás. Ennek első hulláma az anyagi jogot érintette. *A demokratikus törekvésű új rendszer, melyet az 1946. évi I. törvény⁴⁵ léptetett hatályba, a katonai büntetőjog klasszikus fejlődési pályája mellett tette le a voksát a korábban szükséges korrekciók megtételének szándékával.*⁴⁶ A törvény miniszteri indokolása szerint célkitűzése

⁴⁵ 1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról

⁴⁶ Farkas Ádám: Requiem a magyar nemzeti katonai büntető jogért, avagy adalékok a hazai katonai büntetőjog szovjetesítésének történetéhez,

volt az új katonai büntető törvénykönyvnek az antidemokratikus tiszti előjogok megszüntetése, az alárendeltek védelme az előljárók túlkapásaival szemben, illetve a polgári és katonai büntetőjogszabályok teljes elkülönülésének felszámolása.⁴⁷

Mindemellett fontos célkitűzés volt a katona fogalmának véderőtörvény általi megállapítása, illetve a katonai bűncselekményekkel halmazatban álló polgári bűncselekmények vonatkozásában a civil büntető törvénykönyv alkalmazása. Ezen célkitűzéseit tekintve azonban nem könnyelhető el maradéktalanul sikerként a törvénycikk. Ennek okai sokrétűek, de véleményem szerint leginkább Farkas Ádám szavaival írható le. Eszerint a törvénykönyv fő sajátossága, hogy megalkotása még a Rákosi-diktatúra kiépülése előtti szakmai követelmények és álláspontok szerint, hatályba lépése, pontosabban érvényesülése azonban már a kommunista fordulat kritériumai szerint valósult meg.⁴⁸ Vitathatatlan eredményei elérésében fontos szerepet játszott, hogy a kor kiemelkedő büntető jogásza, Schultheisz Emil is részt vett a munkálatokban. Fontos kiemelni, hogy a kodifikációs bizottság összehívásakor az a reform iránya határozta meg, ami az 1930. évi II. törvénycikk normáinak kor igényei szerinti módosítását foglalta volna magában, ehelyett egy alapjaiban is új jogszabály született.

2.5.2. A „reform” eredménye

A büntetőtörvénykönyv leginkább a katonai bűncselekmények vonatkozásában hozott újítást, de nem eltérve a Kbt. által

Diskurzus: Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2012, 46. o.

⁴⁷ Kovács Zoltán (szerk.): A katonai büntetőjog kézikönyve, Budapest, 1958, 26. o.

⁴⁸ Farkas Ádám: „Van-e új a nap alatt? avagy a katonai bűncselekmények törvényi szabályozásának módosulásai a XX. században és egy lehetséges változtatási javaslat, 2011, 47. o. <http://www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2013/04/Farkas-%C3%81d%C3%A1m-Kozma-p%C3%A1lyamunka-2011.pdf-letöltés> ideje: 2014. 10.08.

képviselt irányvonaltól, hanem inkább megreformálva azt. Így az új bűncselekmények mellett, több törvényi tényállás más helyre került át, így rendszerezettségében hozott újat a kódex. Ezt az áttekinthetőséget segítette elő többek között a fejezetek alcím szerinti tagolása, amely addig ismeretlen jogalkotói megoldás volt, illetve a nemzetközi hadijogot sértő bűncselekmények önálló fejezetben történő megjelenése is. A szerkezetbeli újító szellem legerősebben azonban a törvénykönyv hármasként tagolásában jelenik meg. Hiszen, míg elődeinél általános és különös rész volt elkülöníthető egymástól, addig ebben az esetben a törvény harmadik része, a rendőrségre vonatkozó rendelkezések címmel külön szabályozza a törvény rendőrök vonatkozásában történő alkalmazását.⁴⁹ Utóbbi a törvénykönyv javaslatának egyik legfontosabb célkitűzése hívta életre, miszerint a rendőrök által elkövetett bűncselekményeket is katonai eljárás alá kell vonni. Mivel a jogalkotók célja a Ktbtk. megreformálása, kijavítása volt, így meg kell jegyezni, hogy bár a különös rész rendkívül átfogóan és rendszerezetten szabályozza a katonai bűncselekményeket, addig az általános rész tekintetében változás, így a hiányosságok pótlása sem következett be, ami pedig a témánk szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírt volna. A katona fogalmának szabályozása tehát még váratott magára. Összességében elmondható a törvénykönyvről, hogy méltó megalapozása lehetett volna a katonai büntetőjog végleges elkülönülésének, de a történelmi események, és a kódex szocialista elképzelésekkel való összeférhetlensége ezt megakadályozta.

2.5.3. A szovjetítés megjelenése a katonai büntetőjogban

A második világháborút követően a szovjet hatalomátvétel a jogtudomány minden szegmensében éreztette hatását. Ez alatt a katonai büntetőjog sem jelentett kivételt. Ez az időszak egyértelműen éjfekete tintával írta be magát a jogterület történetébe. Az addig elért sikerek, előrelépések, a nyugat

⁴⁹ Az 1948. évi LXII. tv. a katonai büntetőtörvénykönyvről 121. §-128.§

európai országok törvénykönyveihez való felzárkózás mind, mind megtorpan, sőt hatalmas visszalépést tett. A személyi kör 1950-es évekbeli (fent kiemelt) folyamatos bővülési tendenciának ellentmondóan született meg a döntés, miszerint az addig önálló kódexben szabályozott katonai bünvádi eljárás beintegrálásra kerül a civil büntetőeljárásba. Erről a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény rendelkezett.

A személyi hatály tekintetében az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról szóló a 1951. évi 31. törvényerejű rendelet III. fejezete ad eligazítást. A 20. § (1)-(2). bekezdése úgy határoz, hogy személyi hatálya a Néphadsereg, az Államvédelmi Hatóság, a rendőrség, a hivatásos légoltalmi szervezet, az állami tűzoltóság, a pénzügyőrség tagjai, a letartóztató intézet alkalmazottai által szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett bűncselekményekre, illetve a hadifoglyok hadifogságuk alatt, valamint a katonai letartóztatásban lévő polgári személyek letartóztatásuk tartama alatt elkövetett bűncselekményeire terjedt ki.⁵⁰ Az érintett személyi körben mind az eljárás megindítása, mind a nyomozás lefolytatása során katonai parancsnokság járt el. A rendőrség még halaszthatatlan nyomozati cselekményt sem végezhetett katonai bűncselekmény esetén.

⁵⁰ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszere, a katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai, Dialóg Campus, Budapest- Pécs, 2011, 239.o.

2.6. A Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyve

2.6.1. Az anyagi jog

Mivel a szocialista ideológia egységes, mindenkire egyenlően vonatkozó törvénykönyv megalkotását tartotta az egyetlen elfogadható útnak, így az eljárásjog egységesítése után, 1961. évi V. törvénnyel kihirdették a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvét is, mely az integráció anyagi jogi vonulatát képviselte. A kódex az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság büntető törvénykönyvének recipiálása volt, elveszítve ezáltal annak hazai sajátosságait és vívmányait. A törvény sok helyen zavaros, kazuisztikus, más helyen hiányos, a büntetéseket tekintve jóval szigorúbb rendszert testesített meg. Mindezekon túl, a témánk szempontjából legszomorúbb sajátossága, hogy az addigra jogász berkekben is elfogadott és meghonosodott nézetet, miszerint a katonai büntetőjog elkülönült szabályozásának létjogosultsága van, egyszerűen eltiporta.

A törvény VII. fejezete tartalmazza a katonákra vonatkozó külön rendelkezéseket. Az elkövetői köréről így rendelkezik:

103.§ (1) A büntető törvény alkalmazásában a fegyveres erők tényleges állományú tagjain kívül katonának kell tekinteni a rendészeti testületek tagjait is, ha ezt külön törvény rendeli.

(2) A büntető törvénykönyvnek a megelőző Fejezetekben foglalt rendelkezéseit a katonákra a jelen Fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(4) Katona büntettet tettesként csak katona követhet el.

Arra vonatkozóan, hogy a törvény személyi hatálya kikre terjed ki, pontos eligazítást ad. A honvédelemről szóló 1960. évi IV. törvény (Hvt.) a fegyveres erők tényleges állományú tagjait jelöli meg katonaként. Eszerint a fegyveres erők tényleges állományába tartoznak: a sorkatonai szolgálatot teljesítők (sorállomány), az ideiglenes szolgálatra behívott tartalékos hadkötelesek, a hivatásos tisztek és tiszthelyettesek, a

továbbszolgáló tiszthelyettesek és tisztések, valamint a különleges szolgálatot teljesítők.⁵¹

A Hvt. 19. §-a szerint az általános hadkötelezettség alapján katonai szolgálatot a fegyveres erőknél kell teljesíteni. Ennek megfelelően a néphadsereg, a határőrség, a karhatalom és a polgári védelem keretében teljesített szolgálat katonai szolgálat, s így e testületek tényleges állományába tartozó személyek: katonák.⁵² Mivel a Legfelsőbb Bíróság katonai Kollégiumának 448. számú állásfoglalása kimondja, hogy csak azokkal szemben lehet ezen rendelkezéseket alkalmazni, akik a cselekmény elkövetésekor voltak a 103. § (2) bekezdése szerint katonák, így fontos, hogy mi tekinthető a szolgálat kezdő, és végpontjának. Erről a Hvt. 24. §-a (2) bekezdése rendelkezik: a sorkatonai szolgálat az állománybavétellel kezdődik, és rendszerint a tartalékállományba helyezéssel ér véget. A behívott hadköteleseknek és tartalékos kiképzésre, vagy továbbképzésre behívott tartalékos hadköteleseknek az illetékes kiegészítő parancsnokságon kell jelentkezniük, ez a jelentkezés pedig egyben a szolgálat kezdetét is jelenti. A szolgálat végét tekintve az ugyanitt történő tartalékállományba helyezés, és az erről szóló okmányok a leszerelő részére történő kiadása az irányadó.⁵³

A törvény személyi hatályának elemzésekor a büntető kódex 1968-ban megjelent kommentárjának logikai sorrendjét követve vizsgáljuk meg mit jelent a különleges katonai szolgálat. A Hvt. 29. §-a szerint különleges katonai szolgálatot teljesítenek a tiszti, illetőleg tiszthelyettesi iskolára önkéntes jelentkezés alapján felvett hallgatók, valamint a hadkötelezettség alatt nem álló, önkéntes jelentkezés alapján behívott személyek. A Legfelsőbb Bíróság 1966-ban hozott eseti döntésében kimondta, hogy a bíróság által lefokozott, de hivatásos állományból még el nem bocsátott katonával szemben a katonai bíróság jogosult eljárni, hisz

⁵¹ 1960. évi IV. törvény 5. §

⁵² Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja Első kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 504. o.

⁵³ Halász Sándor (szerk.): i. m. 505. o.

önmagában a bírói ítélettel történő lefokozás nem eredményezi a hivatásos állományból való elbocsátást. Ahhoz további lépésekre van szükség.

A rendészeti testületek kérdését tekintve a törvény külön jogszabályokra bízta annak meghatározását, hogy mely szervek tartoznak ebbe a körbe. Ennek indokaként a rendészeti testületek nevének gyakori változása jelölhető meg. Semjén György szerint „a gazdasági, politikai és társadalmi fejlődésünk szükségképpen azt eredményezi, hogy mind kevesebb lesz azoknak a rendészeti testületeknek a száma, amelyeknek a tagjaival szemben a szigorúbb, magasabb követelményeket támasztó katonai jogszabályok hatályát még szükséges lesz fenntartani.”⁵⁴ A büntetőtörvény hatálybalépéséről rendelkező 1962. évi 10. törvényerejű rendelet (Btké.) a fegyveres erők hivatásos tagjain kívül a rendőrség és a büntetés-végrehajtási őrség tagjait jelölte meg, mint a törvény személyi hatályát. Ide tartoznak mind a próbaszolgálatot teljesítők, mind a rendőr irodai segédtsztek. Az önkéntes rendőri csoportok vonatkozásában az 1066/1955. MT számú határozat ad eligazítást. Ez alapján az önkéntes rendőri csoportok nem tartoznak a rendőrség szolgálati viszonyban álló tagjai közé, így nem tartoznak a katonai bíróságok hatáskörébe tartozó fegyveres erők és fegyveres testületek tagjai közé sem.⁵⁵ Ez alapján a törvény hatálya rájuk nem terjed ki.

A Btké. a néphadsereg, a határőrség, a karhatalom és a légoltalom tényleges állományú tagjait, valamint a rendőrség és a büntetés-végrehajtási őrség hivatásos állományú tagjait jelölte meg katonaként. A későbbiekben fegyveres testületek közül a munkásőrség hivatásos és társadalmi megbízású állományával bővült a kör, ide voltak sorolhatóak a hadkötelesek honvédelmi bűncselekményei, valamint minden, a honvédelem érdekét közvetlenül sértő vagy veszélyeztető bűncselekmény. A munkásőrséggel kapcsolatban kiemelendő, hogy az akkor hatályos

⁵⁴ Halász Sándor (szerk.): i. m. 507. o.

⁵⁵ Szijártó Károly (szerk.): Katonai Büntetőjogi Döntvénytár, Táncsics Kiadó, Budapest, 1973, 13. o.

büntetőeljárás törvény alapján a munkásőrség tagja által a szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekménye tartozik katonai bíróság hatáskörébe. A Munkásőrség Szolgálati Szabályzata kimondja, hogy a munkásőr szolgálatban áll mindaddig, amíg a parancsban meghatározott feladat ellátására történt igénybevétele tart. Akkor is szolgálatban áll, ha saját elhatározásából lépett szolgálatba, mindaddig, amíg szolgálati tevékenységet folytat.⁵⁶

A demilitarizáció azonban nem sokat váratott magára. A rendvédelmi szervezetek – Vám - és Pénzügyőrség, állami tűzoltóság-hivatásos állománya az 1957. február 1. után már nem volt büntetőjogilag definiált katona jogállású.⁵⁷ Az 1957. évi 8. törvényerejű rendelet a letartóztató intézetek személyi állományát is kivonta a katonai bírászkodás alól, a belső karhatalom⁵⁸ egységeinél szolgálatot teljesítőkről viszont büntetőjogi értelemben katonaként rendelkezett. A belső karhatalom 1974-ben beolvadt az újonnan felállított Forradalmi Rendőri Ezredbe. 1958 és 1990 között létezett a BM Kormányőrség, mint önálló fegyveres testület, amelynek hivatásos állománya a rendőrökkel hasonló jogállású volt. A hivatásos légoltalmi szervezet pedig a Magyar Néphadsereg Hátországvédelmi parancsnokságának részévé vált 1962-ben.⁵⁹ A munkásőrség felszámolására 1989-ben került sor.

⁵⁶ Szijártó Károly (szerk.): *Katonai Büntetőjogi Döntvénytár*, Táncsics Kiadó, Budapest, 1973, 15. o.

⁵⁷ Csiha Gábor: *A szolgálati viszonyt és a rendfokozatot érintő mellékbüntetések Magyarországon a XIX.-XXI. században* In: *Rendvédelmi történeti füzetek*, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti tudományos társaság, Budapest 2011. XX. évf. 23. sz., 19. o.

⁵⁸ Az Államvédelmi Hatóság két részre volt osztható személyzetileg: *Határőrség és Belső karhatalom*

⁵⁹ Csiha Gábor: *Demilitarizációs mozzanatok a magyar katonai igazságszolgáltatás történetében, Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében* XXVI. Magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia, 2011, kézirat

A törvény lehetővé tette az egy évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények fegyelmi jogkörben történő elbírálását is. A parancsnoki fegyelmi jogkör gyakorlásának részletszabályait a fegyelmi Szabályzat tartalmazta, a fegyelmi fenytések nemének és mértékének széles körű meghatározásával biztosítva az eljárás hatékonyságát. Garanciális szabályként működött az az előírás, miszerint ilyen úton történő elbírálásra kizárólag a nyomozati jogkörrel is felruházott illetékes parancsnok volt jogosult, a katonai ügyész felügyelete mellett.⁶⁰ A parancsnoki jogkör ezen és más vonatkozása is 1978. évi IV. törvénnyel tovább bővült.

Az 1961. évi büntetőtörvénykönyvvel lezárult a katonai büntetőjog történetének „különutas” korszaka, de sem az anyagi, sem az eljárásjog nem működhetett hosszú ideig módosítások nélkül. Ezeket a változtatásokat foglalta magában az 1966. évi 16. törvényerejű rendelet, ami többek között az addig szűk körben alkalmazható fegyelmi eljárások körét bővítette. Ezzel a megoldással a jogalkotók a kisebb jelentőségű ügyek nyomozásának egyszerűsítését és az eljárás gyorsítását célozták.

2.6.2. ...és az eljárásjog

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a katonai büntetőeljárásra vonatkozó egyes különös rendelkezések büntetőeljárásba való tényleges beemelését írta elő. Az új büntetőeljárás törvénnyel ismét változás állt be a személyi hatály tekintetében. E szerint a katonai bíróságok hatáskörébe tartozott:

- a katonák (a fegyveres erők tényleges állományú és a rendészeti testületek tagjai) által tényleges állományviszonyuk tartama alatt elkövetett bármely bűntett,

⁶⁰ Kardos Sándor: A katonai büntetőjog múltja és jelene, doktori értekezés, 2003, 170. o.

- a fegyveres erők és a rendészeti testületek polgári alkalmazottai által munkaviszonyukkal összefüggésben elkövetett bűntettek,
- a munkásőrség tagjai által a szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűntettek, továbbá
- azok a polgári személyek által elkövetett bűncselekményekre, amelyek a honvédelmi kötelezettség vagy a honvédelem érdekét sértették, vagy veszélyeztették.⁶¹

2.7. Az 1978. évi büntetőtörvénykönyv

A szocialista éra konszolidációs hulláma a magyar büntetőjogot az 1978. évi IV. törvény, vagyis az új büntetőtörvénykönyv megalkotásával érte el. A sok kritikát kapott és vitathatatlan hiányosságokkal küzdő 1961. évi kódex megérett az újításra. A katonai büntetőjogot tekintve a korábbi törvény integrációs elve ebben a törvényben is tovább élt, így rendszertani sikerek elérésére nem számíthattak a katonai büntetőjogászok.

A kódex VIII. fejezete tartalmazza a katonákra vonatkozó rendelkezéseket. Az elkövetői kört az alábbiakban határozza meg:

122. § (1) E törvény alkalmazásában katona a fegyveres erők tényleges állományú, a fegyveres testületek hivatásos állományú tagja, valamint az, aki nem a fegyveres erőknél teljesít tartalékos katonai szolgálatot.

(2) E törvény rendelkezéseit a katonákra a jelen fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(3) A fiatakorúakra vonatkozó rendelkezések (VII. fejezet) katonára nem alkalmazhatók.

(4) Katonai bűncselekményt tettesként csak katona követhet el.⁶²

⁶¹ 1962. évi 8. tvr. 349. § (1)-(2). bek.

⁶² 1978. évi IV. törvény

A törvény tehát meghatározza a katona fogalmát, de a fogalom mélyebb feltárásához a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvényt (Hvt.) kell megvizsgálnunk. A Hvt. fegyveres erők alatt a Magyar Néphadsereget és a Határőrséget, míg fegyveres terület alatt a rendőrséget, a munkásőrséget és a büntetés-végrehajtási testületet érti. A polgári védelem katonai állománya a Magyar Néphadsereghez tartozik. A különbségtétel azzal magyarázható, hogy az ekkor még az általános hadkötelezettség alapján történő sorkatonai szolgálat a fegyveres erőknél volt teljesíthető. A fegyveres erők tekintetében hivatásos állományról beszélünk, ide értve a továbbszolgáló katonákat, a sorkatonákat, a szolgálatot teljesítő tartalékosokat és a katonai tanintézeti hallgatókat is. A fegyveres testületek vonatkozásában a hivatásos állomány tagjai tartoznak a katona fogalma alá, szemben a munkaviszonyban álló civil alkalmazottakkal.

A társadalmi munka és önkéntes segítség keretében tevékenykedők speciális megítélés alá esnek. Így az önkéntes rendőrök, és határőrök, illetve a munkásőrség társadalmi állományú tagjai speciális feladatuk ellátása során hivatalos személyeknek minősülnek, élvezve ezzel az ehhez fűződő büntetőjogi védelmet, de a katonai rendelkezések ilyen minőségükben sem vonatkoznak rájuk.⁶³ Így például a munkásőrség tagjai a szolgálati rendet és fegyelmet sértő magatartásukért csak a Szolgálati Szabályzatban leírtak szerint, fegyelmileg vonhatók felelősségre.⁶⁴ A munkásőrség hivatásos állományának vonatkozásában azt kell vizsgálni, hogy csak rendészeti feladatokat látnak el, vagy részt vesznek a néphadsereg karhatalmi funkciójának ellátásában, vagyis védelmi feladatokat is ellátnak. Ugyanis csak utóbbi esetben tartoznak a katonai büntetőjog hatálya alá.⁶⁵

⁶³ László Jenő (szerk.): Az 1978. évi IV: törvény (Btk.) magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 335-336. o.

⁶⁴ Korda György: A katonai és honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988, 11. o.

⁶⁵ Korda György: A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei, Belügyi Szemle, 1989/09. szám, 7. o.

A speciális alanyi körhöz való tartozásnak a bűncselekmény elkövetésekor kell fennállnia. Ez tehát az előző szabályozásokhoz képest nem változott. A szolgálati viszony kezdő és végpontjára tekintettel is különbséget tesz a törvény a tényleges szolgálati viszony és a sorkatonai szolgálat között. Az előbbi esetben a szolgálati viszony az önkéntes jelentkezést követő állományba vétellel kezdődik és az állományból való elbocsátással vagy tartalék, illetve nyugállományba való helyezéssel ér véget, utóbbinál a bevonulási kötelezettség teljesítését igazoló feljegyzés elkészítésének időpontjában kezdődik, és a leszerelést tartalmazó parancs kihirdetését követően akkor ér véget, amikor a katona visszakapja a személyi igazolványát.

A 103. § (2) bekezdésében a jogrendszer egységességének elve jelenik meg. A speciális rendelkezések alkalmazhatósága csak akkor áll fenn, ha a szolgálati rendből és fegyelmi követelményekből eredő sajátosságok megkövetelik azt. Egyebekben az általános szabályokat kell alkalmazni a katonák vonatkozásában is. A (4) bekezdésben foglaltak pedig egyértelműen következnek abból a tényből, hogy a szolgálat rendjéből és fegyelméből levezethető kötelezettségszegéseket csak az követhet el, akit azok terhelnek, vagyis kizárólag büntetőjogi értelemben vett katonák.

A határőrség a határőrizeti és a határrendészeti feladatokat egyaránt ellátja. A feladat komplexitása indokolta, hogy a sorállomány itt is teljesíthessen szolgálatot. Ebből adódóan a határőrség tényleges állományába a hivatásos, a sor-, és tartalékos és póttartalékos katonai szolgálatot teljesítők, illetve a katonai tanintézetek hallgatói egyaránt beletartoznak.⁶⁶

A rendszerváltozás előtt az 1973. évi I. törvény, vagyis a büntetőeljárás törvény értelmében katonai büntetőeljárásnak volt helye

⁶⁶ Berkes György (szerk.): 1978. évi IV. törvény kommentárja, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2001, 252.o.

a) a katona által tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény,

b) a fegyveres erők és a külön jogszabályban meghatározott fegyveres testületek polgári alkalmazottja által munkaviszonyával összefüggésben elkövetett bűncselekmény,

c) a munkásőrség társadalmi állományú tagja által szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekmény esetén.

Emellett a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények, valamint olyan egyéb bűncselekmény miatt is, amely a honvédelem érdekét közvetlenül sérti vagy veszélyezteti.

A katonai büntető eljárás hatálya kiterjed a terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha ezek közül valamelyik miatt katonai büntető eljárásnak van helye és az eljárás elkülönítése nem indokolt.

Több terhelt esetében akkor van helye, ha ezek valamelyike a katonai büntető eljárás hatálya alá tartozik és az eljárás elkülönítése nem indokolt; ez a rendelkezés a bűnpártolóra, az orgazdára és a feljelentési kötelezettség elmulasztójára is kiterjed.

A demokratikus jogállamiság keretei között azonban sok kritika érte a katonai igazságszolgáltatást, miszerint az indokolatlanul terjed ki civil személyekre. Emellett, a Munkásőrség 1989-es megszűnése is a katonai büntetőeljárás hatásköri szűkítését vonta maga után. A jogalkotó az 1991. évi LVII. törvényen keresztül tett eleget ilyen irányú kötelezettségének, amikor akképp rendelkezett, hogy katonai büntetőeljárásnak van helye a katona által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény, valamint a fegyveres erők tényleges állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény esetén.⁶⁷ Ez azt jelentette, hogy a Honvédség és a Határőrség tagjai tekintetében mind a katonai, mind a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények esetén, ezzel szemben

⁶⁷ 1991. évi LVII. törvény 5. §

a Rendőrség tagjai esetében csak a katonai bűncselekmények esetén van helye katonai igazságszolgáltatásnak.⁶⁸

Korda György 1989-ben a katonai büntetőjog továbbfejlesztésének lehetőségeit vizsgálta. Munkájából egyértelműen az tűnik ki, hogy a katona büntetőjogi értelemben vett fogalmát szűkíteni vágyók táborát erősítette. A büntetés-végrehajtásban és a Vám- és Pénzügyőrségnél szolgálatot teljesítők vonatkozásában sem tartotta szükségesnek a specialitás elvének érvényesülését. Álláspontja szerint e szervek állományának jó része most is polgári alkalmazott, így feladatainak megfelelő ellátása a munkajog körében szabályozott fegyelmi felelősségre vonás lehetőségével megnyugtatóan biztosítható, így a jövőben indokolatlan őket katonának tekinteni. Ami ennél is meglepőbb, hogy a rendőrség tekintetében sem tartja szükségesnek a katonai büntetőjog alkalmazását. Bár elismeri, hogy bizonyos általuk elkövetett bűncselekmények elkövetése esetén speciális szakértelemre lehet szükség, de ezt a Belügyminisztériumon belül létrehozott szakapparátus kialakításával orvosolná. Javaslatában a rendőrség és határőrség feladatainak átszervezésével oldaná meg a kérdést. A határrendészeti feladatok rendőrséghez való átkerülése esetén azonban már indokoltnak tartaná a katonai büntetőjog eszközeinek alkalmazását, a testület ütőképessége érdekében. Ugyanezen okból a Kormányőrség tagjait sem vonná ki a személy hatály alól.⁶⁹

Habár más indíttatásból, de 2007-ben megtörtént a határőrség rendőrségbe való beintegrálása, a rendőrség állománya mindig is a katonai büntetőjog hatálya alá tartozott. Ettől függetlenül az előbb taglalt mű is példázza, hogy a katona fogalmának kérdése valójában soha nem ért nyugvópontra, a szűkítés-bővítés dilemmája mind a mai napig központi kérdés maradt.

⁶⁸ Mészáros László: A katonai büntetőeljárás hatásköri szabályainak változásai, *Ügyészek Lapja*, Budapest, 2006, 13. évf., 6. sz. 14. o.

⁶⁹ Korda György: op. cit. 6.-7. o.

A Kormányórség speciális helyzetét érdemes külön megvizsgálni, mégpedig egy bírósági határozaton keresztül⁷⁰. Az állam,- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. törvényerejű rendelet nem tartalmazott rendelkezéseket a kormányórség tevékenységére vonatkozóan, és a végrehajtásáról szóló rendelet is csak az egységes rendőrségre vonatkozó szabályokat határozta meg. A jogszabályhely felhatalmazta a belügyminisztert, hogy a 24/1985. évi parancsában határozza meg, hogy kit kell a rendőrség tagján érteni. A parancs alapján az sorolható ide, akit a rendőrség hivatásos állományába kineveztek, katonai rendfokozata van és fegyver viselésére jogosult. Ezt követően több felvonásban jelentek meg a Kormányórséggel kapcsolatos kiegészítő szabályozások.

Így első ízben a belügyminiszter feladatáról és hatásköréről szóló rendeletet módosító 114/1989. MT rendelet, mely a meghatározott állami és politikai vezetők, külföldi személyek védelméről való gondoskodást ugyancsak a belügyminiszter feladatkörébe emelte, amit a jogszabály szerint a rendőrség tagjait megillető jogokat és kötelezettségeket gyakorló Kormányórség útján gyakorolhat. Ezzel ellentétben az 1990. évi XXII. törvénnyel módosított, *az állam és közbiztonságról szóló törvényerejű rendelet* nem említi meg a Kormányórséget, mint a Rendőrség keretébe tartozó testületet. Ami ennél is fontosabb, hogy a Rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 1/1990. BM rendeletet módosító 14/1990. BM rendelet már említést tesz a Rendőrség és a Kormányórség hivatásos állományú tagjai közötti különbségekről, sőt a Rendőrség szolgálati szabályzatának kormányórségi feladatokról rendelkező pontjait hatályon kívül helyezte.

Ezen jogszabályi változásokból a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Kormányórség a Rendőrségtől elkülönült, önálló testület, így tagjai büntetőjogi értelemben sem tekinthetők katonának. Hisz a 14/ 1990 BM rendelet hatályba lépésével, vagyis 1990. április 27. napjától a Kormányórség nem található a Rendőrség központi szervei között.

⁷⁰ BH 1992.668.

Mindeközben a 159/ 1991. Korm. rendelet a Kormányórság elnevezését 1992. január 1. napjával Köztársasági Őrezreddé módosította, és az 165/1992. Korm. rendelet pedig végleg tisztázta a kérdést a következő rendelkezésében:

„A Belügyminiszter a Rendőrség útján gondoskodik a Magyar Köztársaság érdekei szempontjából különösen fontos személyek életének és testi épségének védelméről, továbbá az Országgyűlés, a Kormány, a Belügyminisztérium épületének, valamint más kijelölt épületek őrzéséről, védelméről meghatározza az ezzel összefüggő szakmai feladatokat.”⁷¹

Ez pedig azt jelentette, hogy a rendelet hatályba lépésével, vagyis 1993. január 1-től az Őrezred kikerült a közvetlen Belügyminiszteri irányítás alól és az Országos Rendőrfőkapitány irányítása alá került.⁷² Ettől kezdve pedig a kormányőr jogi értelemben rendőrnek, s ezáltal büntetőjogilag katonának számított.

3. A változás hulláma

A katona fogalmának módosítására első ízben az 1995. évi CXXV. törvénnyel került sor. A nemzetbiztonságról szóló törvény bővítette a Btk. 122. §-a szerinti katona fogalmát. A törvényhely szerint, a büntetőtörvénykönyv alkalmazásában katonának minősül a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, azaz a Nemzetbiztonsági Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szolgálat és az Információs Szolgálat⁷³ hivatásos állományú tagja.⁷⁴ Ezzel bővült a katona fogalma, a fegyveres erők tagjai mellett, velük szemben is katonai büntetőeljárásnak van

⁷¹ 165/1992 (XII. 17) Kormányrendelet a belügyminiszter feladat és hatásköréről 1.-2. §

⁷² Kardos Miklós: szakdolgozat (kézirat), Rendőrtisztai Főiskola, 2000, 22. o.

⁷³ Az elnevezésük változott. Ma Nemzetbiztonsági Szakszolálat és Információs Hivatal.

⁷⁴ Berkes György (szerk.): 1978. évi IV. törvény kommentárja, HVG-Orac Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2001, 250.o.

helye, ha szolgálati helyen, vagy a szolgálattal összefüggésben követnek el nem katonai bűncselekményt.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény ugyancsak tovább bővítette a fogalmat azzal, hogy a büntetés végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjait is a katonák körébe sorolta.⁷⁵

Az 1999. évi CX. törvény 2000. március 1-jétől módosította a büntetőeljárás törvénynek a katonai büntetőeljárással kapcsolatos szabályait. A törvényhely szerint katonai büntetőeljárásra a fegyveres erők tényleges állományú tagja által, a tényleges szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett bármely bűncselekmény, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonság szolgálatok hivatásos állományú tagjai által, a tényleges szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmények, valamint a büntetés-végrehajtási szervezete és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által, a szolgálati helyen és a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények tartoznak.⁷⁶ Ezzel újabb hatáskörbővítés ment végbe az utóbbi két csoportot tekintve.

2004-ben az önkéntes haderő kialakítása és a honvédelmi intézményrendszer átalakítása érdekében az Országgyűlés megalkotta az Alkotmány módosításáról szóló 2004. évi CIV. törvényt, majd a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényt.

Rendkívüli változást hozott a Magyar Honvédség életében a kötelező sorkatonai szolgálat felfüggesztése, melyről a Kormány 2004. július 9-én döntött. Ezzel a sorkatonai szolgálatot érintő enyhülési folyamat a tetőpontjára ért. Ezzel viszont jelentős mértékben csökkent a büntetőjogi értelemben vett katonák létszáma is. Az önkéntes haderőre áttérés és a hadkötelezettség békeidőben történő megszüntetése, illetve a Határőrség fegyveres erőként történő meghatározásának megszűnése a büntető anyagi jogszabályok

⁷⁵ 1996. évi XLIII. törvény 332.§ (5) bekezdés

⁷⁶ 1999. évi CX. törvény 99. §

módosítását is szükségessé tette. A korábban használt fegyveres erők gyűjtőfogalom felbomlott, s helyét az eddig e fogalmat kitöltő Magyar Honvédség és Határőrség önálló megnevezése vette át. Vagyis a Határőrség rendvédelmi szervként működött tovább.⁷⁷ A katonai fogalma ekkor a Btk. szerint:

122.§ (1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja, valamint a Rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.

A 2004. évi CV. törvény (Hvt.) pedig a következőképp rendelkezik a Honvédség tényleges állományáról:

80. § (1) A törvény alkalmazásában a tényleges katonai állományba tartoznak

- a) a hivatásos katonák,
- b) a szerződéses katonák,
- c) a szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékos katonák,
- d) a katonai felsőoktatási intézmény honvédségi ösztöndíjas, valamint szakképzésben részt vevő hallgatói,
- e) a katonai középfokú oktatási intézmény hallgatói,
- f) megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején - a hadkötelezettség bevezetése után - a hadköteles katonák.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok katonái ugyancsak a tényleges állomány részét képezik. A tényleges katonai állomány tagjai békében önkéntes jelentkezés alapján, megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején, a hadkötelezettség bevezetése után, ezen kívül hadkötelezettség alapján teljesítenek katonai szolgálatot.⁷⁸

A következő nagy változás két szervet, a Határőrséget és a Rendőrséget érintette a 2007. évi XC. törvényen keresztül. 2007-ben a schengeni övezethez való teljes körű csatlakozásunkkal egy időben a Határőrség önálló szervezeti jogállása megszűnt. 2008. január 1-től

⁷⁷ Berkes György: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 2. kiadás, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 249. o.

⁷⁸ 2004. évi CV. törvény 80.-81. §

a Rendőrségbe integrálva látja el feladatait. Ez magával hozta a katonai fogalmának változását is, hisz a Btk. 122. §-ának (1) bekezdéséből ezzel kikerült „a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja” megfogalmazás.⁷⁹

Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény újabb változást eredményezett. 2013. január 1-ével rendelkezett az Országgyűlési Őrség felállításáról, melynek feladata az Országgyűlés védelme, függetlenségének és külső befolyástól mentes működésének biztosítása, tárgyalási rendjének fenntartásával összefüggő, az e törvényben meghatározott személyvédelmi, létesítménybiztosítási feladatok biztosítása, protokolláris díszelgési, valamint az elsődleges tűzoltási és tűzbiztonsági feladatok ellátása.

Az Országgyűlési Őrség feladatai ellátása során együttműködik a rendőrséggel, a nemzetbiztonsági szolgálatokkal, a hivatásos katasztrófavédelmi szervekkel, a Magyar Honvédséggel, valamint a helyi önkormányzatokkal.⁸⁰ Így 2013. június 30-ig katona volt a Magyar Honvédség tényleges állományú, valamint a Rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, és az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagja.⁸¹

A személyi kör tekintetében érdemes megvizsgálni a büntetőeljárás szabályait is. A Magyar Honvédség tényleges állományú tagjai esetében minden bűncselekmény esetén, legyen az katonai vagy köztörvényes, katonai büntetőeljárásnak van helye. A következő szinten a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári titkosszolgálatok hivatásos állományú tagjai állnak. Esetükben köztörvényes bűncselekmények esetén akkor van helye katonai büntetőeljárásnak, ha azt a szolgálati helyen vagy szolgálattal összefüggésben követik el. Ezzel szemben pedig a harmadik csoportba tartozó Rendőrség és Országgyűlési Őrség hivatásos

⁷⁹ Berkes György: Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 2. kiadás, HVG-Orac Lap-, és Könyvkiadó, Budapest, 2012., 224.o.

⁸⁰ 2012. évi XXXVI. törvény 125.-126.§

⁸¹ Polt Péter, Varga Zs. András: Az Ügyészek Nagy Kézikönyve, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 765. o.

állományú tagjai esetében csak a Btk. XX. fejezetében található katonai bűncselekmények vagy azokkal halmazatban elkövetett köztörvényes bűncselekmények esetén van helye katonai büntetőeljárásnak. Vagyis esetükben legszűkebb az alkalmazhatóság köre. Az 1978. évi IV. törvény szerinti katona fogalma ilyen formájában létezett utoljára 2013. június 30-áig.

4. A hatályos Büntetőtörvénykönyv

Az új büntető kódex előkészítésére 2001. március 14-én alakult Bizottság 11 év után, 2012 tavaszán fejezte be munkáját. Az ennek eredményeként elkészült tervezet katonaként tekintett minden katonai jellegű szervezet tagjára. Ez alapján büntetőjogi értelemben katonának minősült volna a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos a katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja. Ezzel egységes szabályozást nyert volna a katonai fogalma, kiegészülve a két személyi körrel. Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény szerint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal államigazgatási és fegyveres rendvédelmi feladatokat ellátó kormányhivatal, így annak személyi állományába tartozó, szolgálati viszonyban álló, hivatásos állományú tagok is katonának minősülnek.⁸² A másik érintett szervezet a hivatásos katasztrófavédelmi szerv. A 2011. évi CXXVIII. törvény alapján a hivatásos katasztrófavédelmi szerv államigazgatási feladatot is ellátó rendvédelmi szerv, amelynek tagjai hivatásos állományúak, kormánytisztviselők, köztisztviselők és közalkalmazottak.⁸³ A tervezettel feloldódott volna a büntetőtörvény és a szabálysértési törvény között feszült ellentét, ugyanis a szabálysértési törvény alapján a katasztrófavédelmi szerv hivatásos állományú tagjai

⁸² 2010. évi CXXII. törvény 1. §

⁸³ 2011. évi CXXVIII. törvény 22. § (2) bek.

katonának minősülnek.⁸⁴ De egy ennél talán még fontosabb szempont, hogy ezzel elismerést nyert az a nézőpont, miszerint az említett két szerv hivatásos állományú tagjai ugyanúgy megsérthetik a szolgálat rendjét, bontva ezzel a fegyelmet, így esetükben is ugyanolyan fontos a speciális és minél gyorsabb felelősségre vonás.

Az áprilisban beterjesztett törvényjavaslat szerint azonban már jóval szűkebb értelemben beszélhettünk volna katonákról. A 2012. évi C. törvény pedig ezzel a szöveggel került elfogadásra 2012. június 25-én. A 127. § (1) bekezdése alapján a törvény alkalmazásában katona

- a) *a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja,*
- b) *a rendőrség hivatásos állományú tagja, ha kötelékben lép fel,*
- c) *a büntetés-végrehajtási szervezet tagja, ha kötelékben lép fel, tömegoszlatást végez, vagy őrszolgálatot lát el,*
- d) *a hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagja, ha konkrét veszélyelhárítást végez, vagy meghatározott fokozatú készültségben van.*

Nem tartozik tehát a katona fogalmába a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai, de ami ennél nagyobb és váratlanabb újítás az, hogy a rendőrség, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a büntetés-végrehajtási szervezet tagjai esetében csak konkrétan meghatározott feladat vagy szolgálat ellátása alatt minősülnek katonának. A törvényben megjelenő új fogalmak erős korlátot jelentettek és egyben problémát is azok értelmezése kapcsán. Míg a katasztrófavédelmi szerv esetén ez a minősített időszakban, valamint a katasztrófaveszély időszakában történő feladatellátást jelenti, addig a büntetés-végrehajtási szervezet esetében a kötelékben való fellépésre illetve a tömegoszlatásra nehéz életszerű példát találni, hisz ahogy Hautzinger Zoltán fogalmaz, ezek a

⁸⁴ 2012. évi II. törvény 28. § (1) bek.

tevékenységek alapvetően idegenek e rendvédelmi szerv általános funkcióitól.⁸⁵

A törvényszöveg nélkülözi a tervezet minden pozitívumként értékelt fordulatát, gondolva itt az egységes és átlátható szabályozásra, vagy a szabálysértési törvénnyel való összhangra. Így a törvény, nem meglepő módon, nem aratott osztatlan sikert. Felismerve a hibát, igen hamar újabb módosításon esett át a szöveg, ami részben nevezhető „visszamódosításnak” is. Eszerint katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.⁸⁶

A módosító törvény indokolása helyesen szögezi le, hogy az eredeti szabályozás indokolatlan differenciálást okoz az egyes rendvédelmi vagy fegyveres rendvédelmi feladatot ellátó szervek és az egyes rendvédelmi szervek különböző feladatokat ellátó tagjai között abban a tekintetben, hogy a függetlenséért vagy előjárói bűncselekmények üldözése vagy a felelősségre vonás lehetősége csak szűkebb keretek között érvényesülhetne.

A megváltoztatott rendelkezés visszatért az eredeti tervezet irányvonalához, és jelentős bővítést eredményezett azáltal, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai mellett az újonnan létrejött Országgyűlési Őrséget is hatálya alá vonta. Ezzel újra szervezethez való tartozás alapján határozta meg a katonai minőséget. A katonai büntetőjogász társadalom ezzel elégedetten várhatta 2013. július 1-jét. De a változtatásoknak még ekkor sem volt vége...

Az egységes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi LXXVIII. törvény ismételten kivette a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagjait a katona fogalmából. A

⁸⁵ Hautzinger Zoltán: A katona büntetőjogi fogalmának metamorfózisa, *Fiatalkorú büntetőjogászok az új büntető törvénykönyvről*, Magyar Jog- és Államtudományi Társaság, Budapest, 2014, 36. o.

⁸⁶ 2012. évi CCXXIII. törvény 318. § (10). bek.

hivatásos pénzügyőrök fegyveres rendvédelmi szolgálatára tekintettel vitathatatlan helyük lenne a szövegezésben. Ez a megoldás és a hirtelen és sokszor indokolatlanul történő változások nem hivatottak sem a jogbiztonságot, sem a fegyveres erők csapatszellemét, katonai rendjét növelni. Mindemellett, a fordulattal újra egymásnak feszült a büntetőtörvény és a szabálysértési törvény, hisz utóbbiban az említett személyi kör katonának minősült egészen 2013. szeptember 1-ig.

A jelenleg hatályos szabályozás szerint tehát katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.

A katonai büntetőeljárás hatályát tekintve hatáskörbővítés ment végbe. A jelenleg hatályos törvény szerint katonai büntetőeljárásnak van helye⁸⁷

- a) *a katona [Btk. 127. § (1) bekezdés] által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény (Btk. XLV. Fejezet),*
- b) *a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény,*
- c) *a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény,*
- d) *a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint e személynek a Magyarország határain kívül tartózkodó magyar felségjelű úszólétesítményen vagy magyar felségjelű légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye esetén.*

⁸⁷ 1998. évi XIX. törvény 470.§ (1) bek.

A hatályos büntető törvénykönyvvel összhangban, a második pontban Magyar Honvédség szerepel a korábbi fegyveres erők megnevezés helyett. Ennek magyarázata a 2012. évi C. törvény előterjesztésének indokolásában található, miszerint katonai szolgálatot a Magyar Honvédség szervezeteinél kell teljesíteni, ami magában foglalja, hogy jelenleg csak a Magyar Honvédség tekinthető fegyveres erőnek. A megnevezés módosítására precíziós céllal került sor.

2014. január elsejével fontos hatáskörbővítés következett be azzal, hogy a rendőrség hivatásos állományú tagjaival szemben akkor is katonai büntetőeljárásnak van helye, ha a bűncselekményt a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben követik el. Ezt megelőzően velük szemben csak katonai bűncselekmény elkövetésekor volt erre lehetőség. Ez a döntés egy lépéssel közelebb hozta az egységes szabályozás megvalósulásának lehetőségét. Személy szerint úgy gondolom minden, a katona fogalma alá tartozó szervezet esetében szükséges a szolgálati helyen, illetve azzal összefüggésben elkövetett valamennyi bűncselekmény katonai büntetőeljárás alá vonása.

5. A katonai igazságszolgáltatás szervezetrendszere és változásai

A katonai bírói szervezetről elsőként I. Rákóczi György „Hadi szabályzata” tartalmazott rendelkezéseket. Az 1707-es ónodi országgyűlésen elfogadott törvényekben az igazságszolgáltatási funkciók nem különültek el, így hadbíró mellett ügyész még sem működött.⁸⁸ Ezt követően a katonai büntetőjogot szabályozó jogszabályok a katonai büntetőbíráskodást eljárásjogilag egészen az 1950-es évekig elkülönülten kezelték és szabályozták. A hadbíráskodás egységes irányítás alatt, a honvédelmi miniszter felügyelete alatt működött.

⁸⁸ Ettig Antal: A katonai ügyészi szervezetről, *Ügyészek Lapja*, 2006, 13. évf. 6. sz. 6. o.

Az 1912. évi, a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényben szerepel először a bíróságtól független „katonai ügyész”. Az ekkor még honvéd koronaügyész feladatait 1946. után a legfőbb államügyész vette át. Ezen új jogkör ellátásához a honvédelmi miniszter által mellé delegált hivatásos, vagy nyugállományú hadbíró nyújtott segítséget.⁸⁹ Az elkövetkező pár év a változások, szervezeti átalakítások jegyében telt. Az 1946. évi III. törvény megszüntette a Honvéd Legfelsőbb Törvényszéket. Hatáskörét a Honvédbírósági Fellebbviteli Tanács vette át, s ezzel párhuzamosan megtörtént a honvédtörvényszékek felállítása a kerületparancsnokságok székhelyén. Az 1740/1946. miniszterelnöki rendelet alapján négy honvédügyészség kezdte meg munkáját 1946. július 15-én.

3.§ (1) A honvéd kerületi parancsnokságok állomáshelyén honvéd ügyészségeket kell felállítani és azokat székhelyük szerint kell megjelölni.

(2) A honvéd törvényszékek a kerületi parancsnokságok székhelyén a működésüket újra megkezdik.⁹⁰

A rendelet kimondja azt is, hogy a honvédelmi miniszter bármely honvéd bíróság területére vagy területének egy részére, a szomszédos bíróságok bármelyikének a bírói hatóságát kiterjesztheti, illetve ideiglenes honvéd törvényszéki vagy ügyészségi kirendeltséget állíthat fel, amennyiben azt a honvéd igazságszolgáltatás érdeke szükségessé teszi. Ezzel a rendelettel tehát létrejött a magyar honvéd ügyészi szervezet.

1948-ban a honvédelmi miniszter törvényi felhatalmazást kapott honvéd ügyészségek feloszlására és létrehozására. Az

⁸⁹ Csiha Gábor: A honvéd ügyészség létrejötte és átalakulása 1946-1953, a 100 éves a honvéd ügyész c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, 2012, 1. o. http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2013/03/Csiha_ea.pdf- letöltve 2014.10.05.

⁹⁰ I.1740/1946. M. E. számú rendelet a háború idejére szóló honvéd büntető eljárásjogi rendelkezések alkalmazásának megszüntetéséről, továbbá a honvéd igazságügyi szervezet módosításáról és az ezzel kapcsolatos egyéb intézkedésekről

ugyanebben az évben megalkotásra kerülő Ktbtk. 1912. után először nevesítette a „katonai ügyészt”, mint honvédügyészt. Az 1949-es év újabb szervezeti változásokat hozott. A honvédtörvényszékek elnevezése katonai törvényszékre, a honvédügyészségek pedig katonai ügyészségekké változtak. A katonai bíraskodás legmagasabb fórumává a Katonai Főtörvényszék vált, a katonai vádhatóság főnöke a katonai főügyész lett, aki mellé a belügyminiszter rendőrtiszt állományú helyetteseket küldött ki.⁹¹ Ugyancsak ebben az évben született döntés az utolsó három ügyészi kirendeltség fővárosi katonai ügyészséggel való összevonásáról, mely Budapesti Központi Katonai Ügyészség néven, az ÁVH állományát tekintve kizárólagos illetékességgel eljárva folytatta tovább munkáját. Az átnevezések sora közel sem ért véget, 1951-ben a Magyar Honvédség Magyar Néphadsereg lett, az elsőfokú katonai bíróságok pedig hadbíróssággá váltak. 1952. és 1955. között Katonai Felsőbírósság működött, mint másodfokú hadbírósság.

Az 1953-as év kiemelkedően fontos szerepet töltött be a katonai ügyészi szervezet történetében. Az 1953. évi 13. törvényerejű rendelet hívta életre a szocialista ügyészi szervezetet, melynek ettől kezdve integráns részeként működött a katonai ügyészi szervezet is. A végrehajtására kiadott Minisztertanácsi rendelet alapján a katonai ügyészség szervei a következők voltak⁹²:

- Katonai Főügyészség
- fegyvernemi katonai ügyészségek
- hadtest és hadosztály katonai ügyészségek
- helyőrségi katonai ügyészségek.

⁹¹ Csiha Gábor: A honvéd ügyészség létrejötte és átalakulása 1946-1953, a 100 éves a honvéd ügyész c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, 2012, 2. o.

⁹² Székely György: A katonai ügyészségek szervezete és működése 1953-1980 között, a 100 éves a honvéd ügyész c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata, 1. o. <http://www.hadijog.hu/wp-content/uploads/2013/04/Sz%C3%A9kely-Gyorgy-A-katonai-ugyeszsegek-1953-1980.pdf> letöltés ideje: 2014.10.05.

Mivel a katonai ügyészi szervezet integráns részét képezte a Magyar Népköztársaság ügyészi szervezetének, így vezetését a legfőbb ügyész látta el, mégpedig helyettesén, a katonai főügyészen keresztül. A változások magukban foglalták a hadbírói szervezet felbomlását is.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1956. évi 28. törvényerejű rendelettel döntött a rögtönbíráskodás elrendeléséről, melynek végrehajtó szerveként a katonai bíróságokat jelölte ki. Egy évvel később, a 14/1957. számú kormányrendelet előírta a területi katonai ügyészségek felállítását. Ezek Budapesten, Szegeden, Kaposváron, Debrecenben és Győrött alakultak meg. 1960-ban legfőbb ügyészi utasítás alapján a Katonai Főügyészség katonai és belügyi osztályra tagozódott és az első fokú katonai ügyészségeken is megjelentek a belügyi alosztályok. Ennek magyarázata az volt, hogy a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó fegyveres testületek törvényességi felügyeletét ezentúl a Belügyminisztérium állományába tartozó katonai ügyészeknek kellett ellátni.⁹³ A belügyi részleget csak 1989. november 30-án számolták föl. 1962 és 1965 között Pestvidéki Katonai Ügyészség is működött. Rövid működésének indoka a hatékony feladatellátás hiánya volt.

A kommunizmus időszakában a katonai ügyészség széleskörű jogosítványokkal rendelkezett. Törvényben meghatározott feladataikat a Magyar Népköztársaság katonai ügyészsége szervezetéről szóló 5/1975. évi Legfőbb Ügyészi Utasítás alapján látták el. Széleskörű feladatait két szinten tagozódva látta el, a Katonai Főügyészség és a területi katonai ügyészségek által. A Katonai Főügyészség négy szervezeti egységre tagozódott, a Katonai Főosztályra, a Belügyi Főosztályra, a Nyomozó Csoportra, illetve az Ügyviteli-statisztikai Irodára.⁹⁴

A rendszerváltás kezdetén egy széles jogosítványokkal rendelkező, stabil szervezetű katonai igazságszolgáltatási rendszerrel büszkélkedhettünk. A katona anyagi jogi fogalmának szűkítésével

⁹³ Székely György: i. m. 7. o.

⁹⁴ Fejes Erik: A romlás virágai, *Ügyészek Lapja*, 2013, 3-4. szám 3. o.

azonban bekövetkezett az ekkor már várható szervezeti változás is, ami megszüntette az addig különbíróságokként működő elsőfokú katonai bíróságokat és a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumát. Utóbbi katonai bírái a továbbiakban nem katonai jogállású, hivatásos bíróként végezték munkájukat. A korábbi katonai bíróságok hivatásos bírói pedig négy kijelölt megyei, illetve egy fővárosi bíróságon katonai tanácsokban működtek tovább.⁹⁵ A következő években, ahogy azt korábban olvashatjuk, egyre inkább bővült a katona büntetőjogi fogalma, így a szakmai berkekben nem adták föl a reményt a katonai bíróságok visszaállítására. A politika azonban más véleményen volt. A katonai igazságszolgáltatás egészének létét szocialista „maradványnak”, mind a nemzeti, mind a nemzetközi szintén idejétmúlt intézménynek tartották.

A Magyar Köztársaság ügyészsége szervezetéről és működéséről szóló 6/1994. Legfőbb Ügyészi Utasítás nem módosított a kétszintű munkavégzésen, így továbbra is a Katonai Főügyészség és az öt területi katonai ügyészség látta el a jogszabályban meghatározott feladatokat. A változás a kisebb ügyteherrel működő egységeket érintette, mivel ilyen csoportok csak a Budapesti Katonai Ügyészségen belül működhetnek tovább.

A bírói gyakorlatot tekintve, 1992 és 2003 között nem katonai jogállású bírák jártak el másodfokú katonai eljárásokban. Ez egyértelműen szomorú időszak volt a „honvéd bíráskodás” történetében, hiszen a magas ügyszám és itt különösen a polgári bűnügyek adta leterheltség miatt nem tudott ez a bírói fórum hatékonyan működni. Ez a helyzet 2003-ban változott meg, amikor is felállításra került a Fővárosi Ítéletábrán egy az egész ország területén hatáskörrel rendelkező katonai tanács, ami immáron megfelelő, speciális szaktudással, időszerűen és hatékonyan tud helyállni a katonai fellebbviteli eljárásokban. Ugyanebben az évben került felállításra a Katonai Fellebbviteli Ügyészség, ami a katonai ügyészi szervezet háromszintűvé válását eredményezte. A vádhatóság

⁹⁵ Csiha Gábor: Katonai bírák a polgári büntetőbíráskodásban, *Ügyészek Lapja*, 2006., 6. sz., 23. o.

feladatait a katonai tanács mellett, ugyancsak országos hatáskörrel látta el. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló törvény úgy rendelkezett, hogy a „kettős jogállása szerint a honvédség szervezeti keretébe tartozik a legfőbb ügyész irányítása alatt működő katonai ügyészi szervezet”⁹⁶ Így tehát mind a katonai ügyészek, mind az ügyészségi titkárok, később alügyészek és fogalmazók a Magyar Honvédség tényleges állományába tartozó hivatásos katonák voltak és jelenleg is azok.

A nemzetközi kötelezettségvállalások teljesítésével összefüggő ügyészi feladatok hatékony ellátása érdekében a legfőbb ügyész egy mobil katonai ügyészi egység felállításáról rendelkezett 1/2002. számú utasításában. A három főből álló egység feladata a békefenntartó tevékenységet ellátó csapatoknál helyszíni nyomozási és más ügyészi teendők ellátása volt⁹⁷, tovább színesítve ezzel a szervezetrendszer.

A 2002-es év egy rendkívül örömteli és megtisztelő okból is kiemelkedő jelentőséggel bír a katonai ügyészség életében. Ugyanis a Honvéd Vezérkar főnökének 2002. május 31-én hatályba lépett intézkedése a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk Országos Törvénytárban történő megjelenésének napját, július 8-át, a katonai ügyészek napjává nyilvánította, a Magyar Köztársaság elnöke pedig elismerésként csapatzászlót adományozott a szervezet részére.⁹⁸ Emellett 2006. október 9-e is említésre méltó dátum, hisz először kerülhetett a legfőbb ügyészi posztra katonai ügyész, mégpedig dr. Kovács Tamás altábornagy személyében.

A rendszerváltást követően több ízben felmerültek olyan törvénymódosítási javaslatok, melyek katonai bírók civil büntetőügyekben való eljárását célozták. A Büntetőeljárás kódex módosításával pedig az egyik ilyen javaslat sikert ért el, hisz 2006.

⁹⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 73. § (3). bek.

⁹⁷ Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai szervezet megszűnéséig, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1, 150.o.

⁹⁸ Fejes Erik: *A romlás virágai, Ügyészek Lapja*, 2013, 3-4. szám, 8. o.

július 1-től katonai bíró nem katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó ügyekben is eljárhatott.⁹⁹ Legerősebb érvként az ügyek arányosabb megoszlását, a bírók kiegyensúlyozottabb leterheltségét emelték ki, a módosítás azonban ezt a problémát nem tudta orvosolni.

A katonai ügyészség alaptevékenységét tekintve, a változásokhoz képest igen későn, 2010-ben rendelkezett átfogóan a honvédelmi miniszter és a legfőbb ügyész egy közös határozat keretében. A 2/2010. határozat értelmében feladata volt

- a természetes személyek, jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak védelméről, valamint az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető cselekmények üldözéséről való gondoskodás,
- a törvényben meghatározott feltételek szerint nyomozás végzése, illetve végeztetése, nyomozó hatóság által végzett önálló nyomozás, vagy egyes nyomozati cselekmények törvényességi felügyelete,
- a nyomozással összefüggésben egyéb, törvényben meghatározott jogok gyakorlása, bírósági eljárásban a vád képviselőjének ellátása, a katonai büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete, valamint,
- a törvények megtartásának biztosításában való közreműködés, törvénysértés esetén pedig fellépés a törvényesség védelmében.¹⁰⁰

Ezzel nyugvópontjára értek a katonai igazságszolgáltatást érintő viták és reformok. Legalábbis sokan ezt gondolták...

⁹⁹ Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai szervezet megszűnéséig, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1, 164. o.

¹⁰⁰ Fejes Erik: A romlás virágai, *Ügyészek Lapja*, 2013, 3-4. szám, 6. o.

6. Nemzetközi kitekintés

A magyar katonai igazságszolgáltatás létét megkérdőjelező időszakban a szakmabelieknek sem volt átfogó képe a nemzetközi gyakorlatot tekintve. Kovács Tamás nyugállományú altábornagy, volt legfőbb ügyész, „A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok”¹⁰¹ című munkájában orvosolta ezt a hiányosságot. Elsősorban azokra a kérdésekre kereste a választ, melyek hazánkban sem kerültek nyugvópontra. Így többek között arra, hogy a törvény és bíróság előtti egyenlőség, mint alapelv, összeférhet-e a katonai igazságszolgáltatás létevel, vagy ezzel nem sérül-e egy másik elv, ami kimondja, hogy mindenkinek joga van saját bírósága előtt felelni tetteiért.

Témánk szempontjából az általános következtetéseknek van relevanciája. Egyértelműen megcáfolnak tekinthető az a magyarázat, ami a jogfejlődés eredményeként hangsúlyozza a katonai igazságszolgáltatás megszűnését. Ilyen tendencia Kovács Tamás szerint nem mutatható ki, ehelyett az országok közötti eltérések sokkal inkább politikai okokra és történelmi hagyományokra vezethetőek vissza. Azon államokban sem kristálytiszta a helyzet, melyek a katonai bíraskodás megszüntetése mellett döntöttek, ezek is felemás megoldáshoz vezettek, hiszen:

- a háború idejére nem terjed ki a katonai bíróságok megszüntetése egyik országban sem,
- ezzel összefüggésben nem is történt meg a katonai bírósági szervezet teljes felszámolása,
- az úgynevezett rendes bíróságok a katonák büntetőügyeinek elbírálásánál kénytelenek olyan katonai sajátosságokat figyelembe venni, amelyek elkerülhetetlenné teszik szakosodásukat, s így

¹⁰¹ Kovács Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, *Ügyészek Lapja*, 1998, 1. sz. 15. o.

szervezetük és eljárásuk bizonyos fokú katonai színezetet kap,

- a katonai bíróságok hiánya felveti annak a veszélyét is, hogy a parancsnoki jogkör oly mértékben kiszélesedik, hogy annak gyakorlása már igazságszolgáltatási tevékenységnek fele meg.¹⁰²

Általánosságban el lehet továbbá mondani, hogy minden katonai igazságszolgáltatással rendelkező országban vita tárgyát képezte annak nagyfokú függetlenedése, hatásköri bővítése vagy szűkítése, illetve maga a létjogosultsága is megkérdőjeleződött. Ezekben az országokban a katonai bíróságok rendes, úgynevezett szakbíróságokként működnek és az átlagosnál gyorsabban járnak el. Ehhez elengedhetetlen a szakszerűség, azon speciális tudás, és katonai fegyelem megléte, mely gyorsíthatja az eljárásokat. A katonai ügyészi szervezetet tekintve a hazai egy szilárd (vagyis annak hitt), szakmailag felkészült, fegyelmezett és hatékonyan működő intézmény volt, melyről nemzetközi szinten is elismerést vívott ki.

7. Majd hirtelen lesújtott a pallos...

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megalakulásának 15. évfordulója alkalmából 2011. szeptember 8-án jubileumi konferenciát szervezett, melyre nemzetközi jellegéből adódóan számos külföldi vendég is hivatalos volt. A legfőbb ügyész ezen konferencián tartott beszédében jelentette be, hogy 2011. december 31-ével megszűnik hazánkban a katonai ügyészi szervezet. A hírt döbbenettel fogadták a konferencia hazai és külföldi résztvevői egyaránt. Ezt a mondatot pedig, a halvány remény ellenére, szó szerint kellett érteni a katonai ügyészi társadalom legnagyobb sajnálatára. 2012. január 1-ével a Katonai Főosztály beolvadt a Kiemelt Ügyek Főosztályába, és immár Kiemelt és Katonai Ügyek

¹⁰² Kovács Tamás: A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai szervezet megszűnéséig, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2013/1, 152. o

Főosztályaként folytatja munkáját. Megszűntek a területi katonai ügyészségek és most már a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályaként működnek tovább megegyező területi hatáskörrel. A katonai ügyészség eddig is integráns részét képezte az ügyészi szervezetnek, de ezzel azt a viszonylagos önállóságát is megszüntették, mely abban merült ki, hogy a Honvédelmi Minisztérium költségvetési fejezetében önálló címben rendelkeztek a költségvetéséről és legfőbb ügyészi hozzájárulás mellett, de önállóan építhetett nemzetközi kapcsolatokat.

„A katonai ügyészek e jogállásukat megtartva, 2012. január 1-el betagozódtak az ügyészi szervezetbe, s a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyek mellett más ügyek felderítésében, nyomozásának felügyeletében, vádképviselésében is részt vesznek.” - fogalmazott a legfőbb ügyész 2011. évi Országgyűlési Beszámolójában.¹⁰³

A változás szükségességének megindokolására minden téren kielégítő válasz azóta sem született. Vitathatatlan, hogy jó ideje érezhető volt a levegőben a változás. A honvédség létszámának drasztikus csökkenése, és ezzel az ügyek számának csökkenése egyre élesebb ellentétben állt a nyomozó ügyészségek leterheltségével. Erre megoldásként szolgálhatott volna az a felvetés, miszerint az új büntetőtörvénykönyv szerint katonának minősített személyek minden bűncselekménye tartozzon a katonai büntetőeljárás hatálya alá. Egészen 2011-ig úgy tűnt, hogy ez is fog megvalósulni, de még sem így történt.

A katonai ügyészi szervezet megszüntetésekor az új büntető kódex tervezete szerint szűkíteni akarták a törvény értelmében meghatározott katona fogalmát, ami akár indokként is szolgálhatott volna a megszüntetésnek. Azonban, amint korábban láttuk, ennek éppen az ellenkezője valósult meg, amihez a büntetőeljárás hatályának bővítése is párosult. Az egymásnak

¹⁰³ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2011. évi tevékenységéről 4. o.
http://www.mklu.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2011.pdf - letöltés ideje: 2014. 10.09.

ellentmondó lépések pedig csak újabb kérdéseket vetnek föl. A regionális osztályok megalakulásával a katonai ügyészek kiemelkedő feladatává vált a korrupció elleni küzdelem. E nemes feladattal azonban együtt jár, hogy időhiány miatt háttérbe kell szorítani a „kisebb súllyal bíró” katonai ügyeket. A feladatkör bővül, az ügyek száma nő, az elvárások, maradnak, a személyi állomány viszont stagnál.

Vajon képes-e a szervezet ilyen körülmények között megfelelni minden elvárásnak? A válasz egyértelmű, igen, hisz tapasztalt és jól képzett ügyész gárdáról van szó. Ügyészként mindenképpen helyt állnak. Véleményem szerint azonban katonaként már sokkal nehezebb feladat ez. A beléjük nevelt és egyben saját magukkal szemben állított követelménynek, azaz a rend és fegyelem biztosítása érdekében történő gyors és hatékony katonai igazságszolgáltatásnak ebben a rendszerben jóval nehezebb megfelelni. Ami egy ügyésznek „kisebb súllyal bíró” ügy, az egy katonai ügyésznek ugyanolyan veszélyt jelent a fegyelemre, mint egy „súlyos” bűncselekmény. Így meglátásom szerint a legnagyobb kihívás katonának maradni egy olyan rendszerben, ami épp ezt a különleges és tőle idegen szemléletet igyekszik háttérbe szorítani.

Összegzés

A katona fogalmának büntetőjogi értelemben vett vizsgálata több szempontból is kihívást jelent. A jogtudomány bármely területének elemzése elengedhetlenné teszi a jogtörténeti háttérvizsgálatot. Ebben az esetben, pont a terület speciális voltából adódóan, különösen nagy jelentőséggel bír. A katonai büntetőjogra vonatkozó nemzeti hagyományról általánosságban elmondható, hogy végig az elkülönült, önálló szabályozás irányát követte, útját történelmi nehézségek leküzdése hosszabb-rövidebb időre ugyan megakasztotta, de a fő csapásirány nem változott. Ennek alappilléret az 1707-ben elfogadott „*Regulamentum Militare*” és „*Eductum Universale*” adta, és a XX. században az önálló katonai büntetőtörvénykönyvek megszületése teljesítette ki, vagyis az 1930. évi II. törvénycikk majd

az 1948. évi LXII. törvény. A jogfejlődés ezen tendenciáját a szovjetesítés bekövetkezése törte meg, ami az eljárásjogot tekintve az 1951. évi III. törvény, majd anyagi jogi vonatkozásában az 1961. évi büntető kódexszel ment végbe.

A rendszerváltozást követően a jogásztársadalom okkal várta az eredeti törekvéshez való visszatérést, s az integrált jogszabályok újbóli kiemelését, ez azonban azóta sem történt meg. Az ezt sérelmezők legnagyobb többsége a szocialista ideológia részeként tekint az egységesítés eszményére, s várja, hogy egyszer csak lerázva magunkról azt, visszatérünk történelmi gyökereinkhez és csak a katonai büntetőjog történetének egy sötét szakaszaként emlékszünk majd erre az időszakra vissza.

Kétséget kizáróan a legnagyobb esély erre, a jelenleg hatályos büntető törvénykönyv kodifikációja során nyílt. A 2012. évi C. törvény július 1-ei hatálybalépésével azonban úgy tűnik, ez a törekvés utópisztikus marad. Véleményem szerint ezzel pedig megdőlt az az elképzelés is, miszerint az integrált kódexekben történő szabályozás szocialista jellemvonás lenne. Ugyan egyértelműen szovjet hatás törte meg a katonai büntetőjog fejlődésének ívét, de a hatályos büntető törvénykönyv ilyen formában történő megszületésével a jogalkotó magáévá tette a szabályozás ezen irányát, így nem csak egy sötét időszakként tekinthetünk a XX. század második felére és a rendszerváltás óta eltelt időszakra, hanem egy olyan természetszerű folyamatra, melyet az 1950-es évek töréspontja eredményezett. A 2012. évi C. törvénnyel pedig már önként, saját elhatározásából állt ki ezen megoldás mellett a jogalkotó.

A katonai anyagi jogi fogalmát tekintve, mint láthattuk jóval több kérdés merült föl a kodifikáció során, sőt azt követően is. Ez is jól példázza, hogy a határozott jogalkotói megoldással szemben annak tartalma közel sem volt egyértelmű. A kérdés fontossága pedig egyértelmű. Az anyagi jogi fogalom adja az alapját, mint az eljárásjogi, mint a végrehajtás jogi törvények ide vonatkozó részeinek. A viták kereszttüzében leginkább a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagjai álltak, de mellettük a polgár

nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjait és érintették a változások. Az utóbbi esetében egyszerűbben zárult le a kérdés, hisz a kihirdetést követő első módosításkor visszakerült a törvényszövegbe a korábbi büntető törvény szövegével egyezően.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal már bonyolultabb volt. A kérdést véleményem szerint két megközelítésből lehet vizsgálni. Az első jogtörténeti alapon, a hagyományt tekintve és azt tisztelve foglal állást. A pénzügyőrök vonatkozásában azonban nehéz lenne hagyományról beszélnünk, hisz elég csak a XX. századra visszatekintenünk. Az 1939. törvénycikk rendelkezik első ízben a pénzügyőri állomány katonai jogállásáról. Eszerint a magyar királyi pénzügyőrség, amely hadi események miatt megszünteti működését, a honvédséghez csatlakozik.¹⁰⁴ Míg 1951. évi 31. törvényerejű rendelet a pénzügyőrök szolgálati viszonyuk tartama alatt elkövetett bűncselekményeit katonai büntető eljárás alá vonta, addig nem sokkal később, 1957-ben a Vám- és Pénzügyőrség hivatásos állománya már nem tartozott a katona fogalma alá. Jogtörténeti szempontból tehát nem dönthető el kétséget kizáróan a kérdés.

A másik megközelítés egy, a katonai fogalma alá tartozó szervezetek mindegyikének esetében felvethető kérdést foglal magában. Nevezetesen azt a máig eldöntetlen kérdést, hogy egy adott szervezet állományának katonakénti megítélését szervezeti hovatartozás vagy szolgálati tevékenység alapján kell-e megítélni. Véleményem szerint egy, a jövőt tekintve koherens és a szakma számára is kielégítő megoldás születhetne ezen kérdés eldöntésével. A különböző szerveket nyilvánvalóan nem lehet megítélni egy kötött mérce alapján. Tevékenységük, feladataik különbözősége, belső rendszerük működése ezt nem teszi lehetővé. De abban az esetben, ha kizárnánk mind a történeti, mint a politikai háttérrel és egy leegyszerűsített szemüvegen keresztül vizsgálnánk a képet, akkor talán hamarabb kialakulhatna egy olyan álláspont mely mindenki számára elfogadható. Úgy gondolom, ez lehet a kulcs a közös cél

¹⁰⁴ 1939. évi II. törvénycikk 14. § (5) bek.

eléréséhez, egy egységes, megkülönböztetés nélküli, hosszútávon jogbiztonságot nyújtó rendszer kiépítéséhez.

Ahogy a dolgozat elején is megfogalmazásra került, a katonai büntetőjog a szolgálati rend és fegyelem fenntartása érdekében rendelkezik speciális elemekkel. Természetesen a Magyar Honvédség esetében beszélhetünk legtisztábban a katonai sajátosságok megjelenéséről, mint az alá-fölérendeltségi viszonyok, katonai rendfokozatok, fegyelem, tisztelet, különleges szolgálati feladatok és az ehhez kapcsolódó szolgálai rend. Álláspontom szerint minden olyan szervezetnél, ahol megjelennek ezen speciális tulajdonságok, indokolt lenne a katonai büntetőjog alkalmazása. Ha ilyen speciális jellemzőkkel bír egy szerv, akkor ott a legfontosabb cél a szolgálati rend és fegyelem betartása kell, hogy legyen. Ez pedig csak ilyen speciális, sok esetben rugalmatlan szabályokkal érhető el leghatékonyabban. Ez egy igen szűk és zárt rendszert alkot, így a megítélése sem egyszerű.

Farkas Ádám megfogalmazása szerint nem szabad figyelmen kívül hagyni *„az érintett szervek közös védelmi természetű funkciók eredőjét, amely a katonai büntetőjog által speciális felelősségi rendszert és magasabb szintű jogi garanciákat igényel.”*¹⁰⁵ Amellett, hogy valóban speciális felelősségi rendszert és szigorúbb garanciális szabályozást igénylő területről beszélünk, úgy gondolom, a katona fogalmának meghatározásakor nem azt kell vizsgálnunk, hogy az adott szervezetet milyen funkcióval, milyen célok elérésére hozták létre, hanem annak egészét és különösen a feladatai ellátásának módját, mikéntjét, azok eszközeit és azt, hogy annak teljes körű és hatékony ellátása milyen fokú rendet és fegyelmet követel meg. Ezt a szervezet egészére vetítve kell megállapítani, éppen ezért azon belül nem lehet ilyen irányú különbséget tenni a szolgálati tevékenység alapján. Ez alapján helytelen jogalkotói megoldásnak vélem a 2012. évi C. törvény 127. §-ának kihirdetésekor tartalmát. Ezt felismerve megtörtént annak korrekciója, elismerve annak fontosságát, hogy a

¹⁰⁵ Farkas Ádám: Észrevételek és javaslatok az anyagi büntetőcodifikáció katonai vetületeihez, Diskurzus, 2012/1. szám, 36. o.

szervezeten belüli egység csak szervezeti szinten, és nem szolgálati tevékenység alapján történő tipizálással biztosítható a jogalkotó részéről.

Erre tekintettel úgy vélem a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagjainak joggal lenne helye a katona büntetőjogi fogalmában. Vonatkozásukban is érvényesülnie kell a rend és fegyelem nagyfokú védelmének, a gyors és hatékony büntetőeljárás szabályoknak. Feladatuk és a szerv karaktere indokolttá tenné ezt, hiszen az állam alkotmányos hatósági eljárásban alkalmazható fegyveres hatalmának integráns része ez az egyenruházott rendészeti szerv. A jelenleg hatályos rendelkezés ilyen irányú bővítésével egy teljes körű és következetes szabályozás valósulhatna meg, különös figyelemmel arra is, hogy 2013-ban a katona büntetőjogi fogalma alá vontak egy másik egyenruházott, vezényleti rendben működő, de nem fegyveres rendvédelmi szerv, a katasztrófavédelem hivatásos állományát.

A katona fogalma meghatározásának alapjául szolgáló elv tisztázása egy világos rendszer kiépítésének lehetőségét jelentené, szilárd alapot adva ezzel a többi katonai büntetőjogi szabálynak. A szakma művelői az anyagi jogi, eljárás jogi, végrehajtás jogi, illetve fegyelmi rendelkezések is külön jogszabályban történő szabályozását sérelmezik leginkább, számukra ideális megoldás lenne ha ezen szabályok egy önálló törvényben ölténének testet. A magam részéről ezt a hazánkban az elmúlt években megfigyelhető folyamatot tekintve utópisztikus elgondolásnak tartom. Úgy vélem, egységes törvénykönyv nélkül is megfelelően lehetne biztosítani a szabályozás állandóságát, a jogbiztonságot és a munka hatékony, szakszerű ellátásának teljesítését. A katonai büntetőjogot szabályozó normák nem alkotnak koherens egészet, de ennek oka nem az önálló törvény hiányában keresendő, hanem azok gyakori, sokszor meggondolatlan módosításában, melyek nem egyszer visszásságot, ellentmondásokat szülnek.

Az alapokhoz való visszatérés, és azok tisztázása, majd az onnan történő építkezés jelentené számomra a cél eléréséhez szükséges lépést. Az ezen a téren megszülető egyetértés, amellet,

hogy nyugvó pontra juttatná a kérdést, feloldhatná az kapcsolódó rendelkezésekben fellelhető anomáliákat. Nem élhetünk a múltban, legalábbis ezen cél elérését tekintve. A történelmi hagyományokkal való érvelés ugyanis sajnos nem bizonyult elegendőnek önálló kódex, vagy a militarizáció tekintetében a büntető törvénykönyv kodifikációja során sem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a katona jogász társadalom nem ragaszkodhat ahhoz, hogy a jogalkotó más módon biztosítsa a jogszabályok koherenciáját, megteremtve ezzel a magas elvárások kielégítésére is képes, professzionális munkavégzéshez szükséges környezetet. Az új büntető kódex kihirdetését követő visszamódosítása, majd újbóli változtatása pedig nem felelt meg ezeknek a helyénvaló elvárásoknak.

A dolgozatban kitértem a katonai igazságszolgáltatás szervezetét ért változásokra, hangsúlyozva a katonai ügyészségek 2012. január 1-vel történő megszüntetését, illetve azoknak a Központi Nyomozó Főügyészség keretén belül, annak regionális osztályaiként történő továbbélését. Ez a szervezeti változás volt mind közül a legmarkánsabb. Amellett, hogy mind hazai, mind nemzetközi jogászberkekben méltó elismerést vívott ki magának a katonai ügyészség, s a szervezeti egység megbontására sem a megszüntetéskor, sem azóta nem kapott szakmailag kielégítő indoklást, ez a lépés volt talán a legellentmondásosabb is. A megszűnés esetünkben el is fogadható indokául szolgálhatott volna az a tény, hogy olyan mértékben kívánták korlátozni a katona fogalmát s ezzel párhuzamosan a katonai büntetőeljárás hatályát, hogy indokolatlan lett volna a továbbiakban erre egy külön szervezetet fenntartani. Az ilyen irányú döntés megelőzte az új büntető törvénykönyv elfogadását, így a lehetőség adott volt, mégis annak szöges ellentéte jelent meg az elkészült tervezetben. A hatáskör egyértelműen a bővítés irányába mozdult el, és bár a módosítások ezt mérsékeltek, összességében így is érvényesül a bővülő tendencia. Ezt pedig csak tovább erősített a rendőrök szolgálati helyen, vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekményeinek katonai eljárás alá vonása.

Úgy gondolom a vázolt tények alapján egy laikusban is joggal merül föl a kérdés, hogy miért született mégis egy ilyen döntés, és annak mi volt az igazi célja? Ha még szélesebb hatáskört kapnak az immár regionális osztályok, és elvárásként továbbra is a speciális szakértelmet igénylő gyors és precíz feladatellátást támasztják velük szemben, akkor miként érthet célt a keresztülvitt integráció, a polgári büntetőeljárásba történő bevonásuk?

A katonai büntetőjog szabályozásának minden szegmensét egységesen magában foglaló törvénykönyv megszületése számomra utópikus gondolatnak tűnik, a közeljövőt tekintve különösen. De a szervezetrendszer jelen állásának újragondolását, a katonai ügyészség újbóli felállítását, s munkájának nem csak feladatbővítés által történi újbóli elismerését, és méltó helyre emelését egy reális, a jövőt tekintve megvalósítható, s a szakma képviselői által is üdvözölt elképzelésnek tartom.

Fejes Erik

A katonák véleménynyilvánításhoz való jogának korlátozhatósága a magyar és a nemzetközi jogban¹

A katonai elvek mentén szervezett testületek sajátos életviszonyai között szolgálatot teljesítő személyek (továbbiakban: katonák²) általános emberi jogainak védelme az elmúlt évtizedekben egyre hangsúlyosabbá vált azon tendenciáknak köszönhetően, hogy

- az egyén emberi jogainak fokozott elismerése, illetve bővítése előtérbe helyezte annak felülvizsgálatát is, hogy a katonai életet meghatározó fegyelem, szolgálati rend, illetve a függelem érvényesülése érdekében alkalmazott alapjogi korlátozások léte, illetve mértéke megfelel-e a hadviselés átalakult követelményeinek,
- a demokratikus jogrendekben egyre erősebb a hadseregek polgári felügyelete, melynek eredményeképpen lépések történtek a katonák emberi jogait szükségtelenül korlátozó intézkedések eltörlése érdekében,

¹ A tanulmányt a szerző műhelytanulmányként ajánlotta megjelenésre.

² Magyarországon – szolgálati viszonyuk jellege alapján – a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 1. § (1) bekezdése alapján a Magyar Honvédség hivatásos és a szerződéses állományú tagja, a tényleges szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékos, a honvéd tisztjelölt és a honvéd altiszt-jelölt, továbbá a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 1. § (1) bekezdése alapján a rendőrség, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a büntetés-végrehajtási szervezet, az Országgyűlési Őrség, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagjai minősülnek katonának. Ezzel szemben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 127. § (1) bekezdése csak a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagját tekinti katonának.

- a mind komplikáltabb katonai eszközök használata immáron jól képzett, sokoldalúan tájékozott személyeket kíván, akik nyilvánvalóan sokkal kevésbé használhatóak eszközként és egyre tudatosabbak jogaikat illetően.³

E jelenségek természetesen hazánkban is éreztették hatásukat, főként a demokratikus átalakulást követő években, de általánosan elfogadott tétel maradt továbbra is, hogy a katonai testületek hatékony működésének érdeke továbbra is megköveteli a katonák emberi jogainak bizonyos mértékű korlátozását, amely érvényesül – egyebek mellett – a véleménynyilvánítás szabadsága, mint alkotmányos alapjog vonatkozásában is.

A korlátozás legradikálisabb, azonban – meghatározott feltételek teljesülése esetén – alkotmányos eszköze a büntetőjog, de a tilalmak esetleges megszegésének munkajogi következményei is lehetnek.

Kutatásom középpontjába ezt a Magyarországon egyáltalán nem kutatott kérdéskör alapjogi vonatkozásait szeretném állítani, ami egyes eljárások kapcsán nem csupán a szakemberek, de a média figyelmét is képes magára irányítani.⁴

Jelen írásomban arra teszek kísérletet, hogy megvilágítsam a katonák véleménynyilvánítási szabadsága korlátozásának jogi alapjait is, különös tekintettel annak alkotmányjogi vetületére, valamint rövid nemzetközi kitekintés keretében ismertetni fogom egy kontinentális jogrendszerrel bíró országot, a Német Szövetségi Köztársaságot, valamint az Egyesült Államok *common law* jogrenden

³ KARDOS GÁBOR: *Emberi jogok általános védelme és a katonaság*. In: Acta Humana 28-29. szám (szerk.: Bokorné Szegő Hanna) Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1997. 5-7.

⁴ Ld. *Rekvényi v. Hungary* [GC], no. 25390/94, § 34, ECHR 1999-III., magyarul megjelent: *Döntés a Rekvényi László kontra Magyarország ügyben – Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete* (Strasbourg, 1999. május 20.). *Fundamentum* 1999/3. 85-93., *Szima v. Hungary*, no. 29723/11, § 25, 9 October 2012., a Kúria, mint felülvizsgálati bíróság Mfv.II.10.378/2013/4. számú ítélete *Kónya Péter munkaügyi perében*

alapuló jogi előírásait, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) joggyakorlatát.

1. A véleménynyilvánítás szabadságáról és annak korlátozhatóságáról általában

Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése alapján mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához, ami szubjektív oldalról annyit tesz, hogy mindenkinek joga van véleményét, állásfoglalását, kritikáját, érzéseit, gondolatait, valamint az általa ismert adatokat szabadon kifejezésre juttatni, objektív oldalról pedig az állam kötelességét írja elő, annak vonatkozásában, hogy biztosítsa a demokratikus közvélemény, mint alapvető politikai intézmény kialakulásának és működésének feltételeit.⁵

A véleménynyilvánítás szabadsága tehát egyfelől egyéni szabadságjog, másfelől a demokratikus államok működéséhez szükséges elengedhetetlen politikai alapjog⁶, szinte minden más alapvető jog érvényesíthetőségének mellőzhetetlen eszköze, így a kommunikációs alapjogok „anyajogának” tekinthető.

Fontos kiemelni, hogy az Alaptörvény a szabad kommunikációt, a véleménynyilvánítás lehetőségét biztosítja, annak tartalmára tekintet nélkül. Az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos tartalmát a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatában foglalta össze.⁷

„A véleménynyilvánítási szabadság alapvető célja annak a lehetőségnek biztosítása, hogy az egyén mások véleményét formálja, meggyőzzön másokat saját álláspontjáról. A véleménynyilvánítás szabadsága ezért általában mindenféle

⁵ 987/B/1990. AB határozat – ABH 1991. 528., 30/1992. (V. 26.) AB határozat – ABH 1992. 178.

⁶ KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Századvég, Budapest, 2009. 32-38.

⁷ ABH 1994. 230.

közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán az értékítéletekre.”

A véleménynyilvánítási szabadság határainak megvonásánál azonban indokolt különbséget tenni értékítélet és tényközlés tekintetében.

„Az értékítéletre, az egyén személyes véleményére a véleménynyilvánítási szabadság minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy az értékes vagy értéktelen, igaz vagy hamis, érzelmen vagy észérveken alapul.”

Az értékítélet szükségszerűen szubjektív reagálásokat vált ki a közlés befogadójánál, vagyis a címzett maga dönt arról, hogy azonosul a véleménnyel, vagy elveti azt. A véleményközlés tehát érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül szabad.

„A szintén alkotmányos oltalom alatt álló emberi méltóság, becsület, jóhírnév azonban az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet, és ezek védelmében a büntetőjogi felelősség érvényesítése sem tekinthető – általánosságban – aránytalannak, így alkotmányellenesnek.”

A véleménynyilvánítási szabadság nem ilyen feltétlen azonban a tényállítások tekintetében, ugyanis az AB álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére akkor, ha a nyilatkozó személy tisztában van a közlés valótlanosságával (tudatosan

hamis közlés), vagy foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna tőle a tények valóságtartalmának vizsgálata, de a véleménynyilvánítási alapjog felelős gyakorlásából adódó gondosságot elmulasztotta.

„A véleménynyilvánítás szabadsága csak a bíráló, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában, de az alkotmányos védelem nem vonatkozhat a tények meghamisítására. Ezen túlmenően a szabad véleménynyilvánítás olyan alkotmányos alapjog, amely csak felelősséggel gyakorolható.”

A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem jelenti ezen jog abszolút voltát, azonban mindenképpen azzal jár, hogy ezen alapjognak csak igen kevés esetben kell engednie. Erre a gyakorlatban általában akkor szokott sor kerülni, ha a korlátozás alapjául szolgáló érdeksérelem különösen súlyos.

A korlátozhatóság feltételeit a magyar államra kötelező nemzetközi egyezmények, így az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJEE) határozzák meg. Mindkét egyezmény figyelmeztet arra, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága kötelezettségekkel és felelősséggel jár, így azt a nemzeti törvényhozás a demokratikus társadalomban elismert és szükséges alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozhatóságnak vetheti alá. A korlátozás lehetséges okai és céljai között említik – többek között – a nemzetbiztonság, a területi integritás, a közbiztonság, a zavargás, illetve a bűncselekmények megelőzésének érdekét.⁸

Az AB elemezte az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát is, melynek alapján megállapította, hogy a bíróság a korlátozhatóság alapjául három együttes feltételt követel meg:

⁸ 20/2006. (V. 31.) AB határozat – ABH 2006. I. 323-324.

- a megszorításokat kellő pontossággal, olyan megfogalmazásban kell törvénybe foglalni, hogy minden állampolgárnak módja legyen ésszerű mértékben előre látnia magatartása következményeit,
- a korlátozásnak valamilyen, demokratikus társadalomban szükséges intézkedésnek kell minősülnie, illetve
- törvényes célt kell szolgálnia.

A véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközökkel történő korlátozhatósága kapcsán az AB mindenkori vizsgálatának tárgya az, hogy az adott tényállásban leírt magatartás esetén elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása, s annak mértéke megfelel-e az arányosság követelményeinek. Ez utóbbi körben értékelendő, hogy az elérni kívánt célhoz a büntetőjog szükségképpen súlyosan jogkorlátozó eszközrendszerének igénybevétele általában, ezen belül a konkrét tényállás esetén, szükséges, illetve megfelelő-e.⁹

A korlátozás megengedhetősége kapcsán az AB 30/1992. (V. 26.) AB határozatában rámutatott, hogy *„a vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték (pl.: köznyugalom) a tárgya önmagában”*.

Az alapjog korlátozásával kapcsolatban azonban garanciális jelentősége van az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglalt azon előírásnak is, hogy *„az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”*

⁹ Uo.

Ez két aspektusból vizsgálva is megfelelő biztosítékot nyújt az alapjogok általános védelméhez; egyrészt alapjogot korlátozni, csak megfelelő szinten megalkotott jogszabállyal lehet, másrészt szükséges hozzá az is, hogy az megfeleljen az AB által alkalmazott szükségesség-arányosság tesztnek, vagyis

- az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközehez, ha másik alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el,
- az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya legyen megfelelő arányban egymással. Több lehetséges és alkalmas korlátozás közül pedig azt kell választani, amely az eredmény biztosítása mellett a korlátozással érintettre a legkisebb sérelemmel jár.¹⁰

Megjegyzést érdemel, hogy a fenti elvek mellett a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása kapcsán az AB – kiegészítő jelleggel – a reális veszély tesztjét is alkalmazza, vagyis a véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlása által veszélyeztetett alkotmányos értékek, elsősorban az alapjogok közvetlen veszélyeztetettsége és annak reális bekövetkezésének a léte is szükséges a korlátozáshoz.¹¹

A demokratikus jogrendszerek a véleménynyilvánítás szabadságával szembeállítható értékeknek négy csoportját szokták megkülönböztetni:

1. Az állam érdekei, azaz az alkotmányos alaprend védelme, az állam külső és belső biztonsága, a közjogi tisztségviselők és az állami szimbólumok védelme, melyek kapcsán a véleménynyilvánítás politikai beszédnek nevezhető.
2. A társadalom egészének az érdekei, így a köznyugalom, a közegészség, és a közérkölc védelme.

¹⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat – ABH 1992. 171.

¹¹ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat – ABH 2001. 513.

3. Egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme a faji, vallási, nemi alapú diszkriminációt jelentő megnyilvánulások ellen, amelynek egyik végletes megnyilvánulása a gyűlöletbeszéd.
4. Az egyéni becsület, amely a méltóság és a magánszféra védelmét jelenti.¹²

A felosztásnak megfelelően a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának terjedelme is különbözik; legkisebb mértékben az állam érdekében, legszélesebb körben pedig a magánszféra védelmében korlátozható.

2. A szabad véleménynyilvánítás korlátozásának jogi alapjai a katonai testületeknél

Az állam érdekein belül el kell különítenünk egy olyan speciális érdekkört, a hatékony hon- és rendvédelem érdekét, melyet a korlátozás lehetséges okai és céljai között az EJEE 10. cikkének 2. bekezdése is számba vesz.

„[A véleménynyilvánítás jogának] gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, [...] mások [...] jogai[nak] védelme [...] céljából.”

¹² HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 456.

Az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdése, valamint 46. cikk (1) és (3) bekezdései alapján Magyarország függetlenségének, területi épségének, határainak, valamint törvényes rendjének védelme, a közbiztonság és a közrend fenntartása, illetőleg – részben ezek által – az emberek sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme az állam kötelessége.¹³

Az állam ezen alkotmányos kötelezettségeit a Magyar Honvédség, a Rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok fenntartásával és működtetésével biztosítja, melyek hatékonyságáról akkor beszélhetünk, ha egységes irányítás szerint működnek, soraikban pedig szigorú függelmi, illetőleg szolgálati rend, valamint fegyelem uralkodik.

Ezen követelmények maradéktalan érvényesülése viszont a katonai testületek és a kötelékükhöz tartozó személyek között egy olyan sajátos jogviszony fennállását kívánja meg, melyben mindkét felet – a sajátos szolgálati körülményeknek megfelelő – kötelezettségek terhelnek, illetve jogosultságok illetnek meg.

A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (továbbiakban: Hjt.) 3. § (2) bekezdésének értelmében „a Honvédség feladatainak megvalósítása érdekében a szolgálatteljesítés szigorú függelmi rendben, egyes alapjogok korlátozásának elfogadásával, valamint az élet és a testi épség kockázatásával valósul meg.” A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (továbbiakban: Hszt.) 13. § (2) bekezdése is hasonlóan fogalmaz, amikor kimondja, hogy „a hivatásos állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit - a rendvédelmi szerv rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében - önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életének és testi épségének kockázatásával és egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.”

A katonai szolgálat teljesítésének tehát nyomatékos feltétele a törvényben meghatározott jogi korlátok eltűrése. Fontos azonban

¹³ Vö. Alaptörvény I. cikk (1) bekezdés

ismételten kiemelni, hogy a korlátozás kizárólag a szolgálat érdekében, csak feltétlenül indokolt esetben és mértékben történhet, illetve nem okozhat aránytalan hátrányt. Garanciális követelmény továbbá, hogy a hivatásos szolgálati viszony létesítésére jogosult személyek biztosítsák, hogy a jelentkező ne csak aláírja a nyilatkozatot, hanem meg is ismerhesse alapvető jogainak korlátait.¹⁴

A katonai testületek és a kötelékükhöz tartozó személyek között fennálló sajátos jogviszonyra vezethető vissza az Alaptörvény 45. cikk (4) bekezdés, valamint 46. cikk (5) bekezdésében foglalt azon rendelkezés, hogy a Magyar Honvédség, a rendőrség és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

A korlátozás alapvetően a katonai testületek kettős természetére vezethető vissza, mely abból adódik, hogy a Magyar Honvédség, a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai egyrésztől köz-, másrésztől katonai szolgálatot látnak el.

I. A közszolgálat aspektusából a tilalom jogpolitikai indoka az állami intézmények, valamint a közhatalmi tevékenységet gyakorló tisztviselők független, (párt)politikától mentes működésének szavatolása. Könnyen belátható, hogy az állomány tagjának politikai tevékenysége megrendítené az állampolgároknak a katonai testületek független és pártatlan működésébe vetett hitét, rombolná az irányukba fennálló közbizalmat.

II. A politikai tevékenység tilalmának elvi alapját képező másik pillér a katonai szolgálat sajátosságaival kapcsolatos, pontosabban a katonai testületek működését meghatározó – a következő pontban tárgyalt – tényezők jellegéből adódik, melyek összeférhetetlenek a politikai megnyilvánulásokkal.

Ha arra gondolunk, hogy az eltérő politikai nézetek családokat, barátságokat képesek szétszakítani, könnyen beláthatjuk,

¹⁴ FAPÁL LÁSZLÓ: *Polgári és politikai jogok korlátozása a honvédség hivatásos állományánál*. In: Acta Humana 28-29. szám (szerk.: Bokorné Szegő Hanna) Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1997. 61.

hogy a politikai tevékenység, illetőleg véleménynyilvánítás összeegyeztethetetlen a katonai testületek hatékony működését feltételező követelményekkel. Az eltérő politikai nézetek éket verhetnek előjáró és alárendelt, feljebbvaló és alantas, továbbá az egymással függelmi viszonyban nem álló katonák közé. A politikai irányultság parancsok, egyéb rendelkezések, jogosultságok, valamint kötelezettségek megkérdőjelezéséhez vezethet, hiszen károsan hathat az engedelmességi készségre is. Alááshatja továbbá a kölcsönös bizalmat és tiszteletet, valamint a bajtársak egymás iránt érzett felelősséget, ez pedig különösen káros az olyan kiélezett helyzetekben, melyeken emberéletek múlhatnak.

III. A katonai testületek állományába tartozó személyek által ellátott köz-, illetve katonai természetű szolgálatra egyaránt jellemző a mind komplikáltabb eszközök, eljárásrendek használata, mely speciális szakértelmet feltételez. A politika azonban kívül esik a katonáktól megkövetelt szakértelem határán, ezért a politikai életben való részvételük ahhoz vezetne, hogy a professzionális értékeket külső, nem szakmai értékkel kezdenék helyettesíteni.¹⁵ Ennek egy példája lehet a katona nyílt szembehelyezkedése a kormányzattal, ami – például parancsmegtagadás esetén – a hon- és rendvédelmi testületek rendeltetésszerű működését is veszélyeztetheti.

A Hjt. III. Fejezete, valamint a Hszt. IV. Fejezete tartalmazza az alapvető jogok gyakorlásának szabályait, melyek – az Alaptörvény fenti rendelkezéséhez hasonlóan, illetőleg azt kiegészítve – korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságát is.

A vonatkozó rendelkezések ismertetése előtt indokolt rámutatni, hogy – az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében foglaltakkal összhangban – e korlátozások sem okozhatnak az elérni kívánt törvényes célon túlmutató, az alapjogi rendelkezésekre nézve aránytalan hátrányt. Több lehetséges és alkalmas korlátozás közül azt kell választani, amely az eredmény biztosítása mellett a korlátozással érintettre a legkisebb sérelemmel jár.

¹⁵ HUNTINGTON, SAMUEL P.: *A katona és az állam*. (Zrínyi-Atlanti: Budapest 1994.) 74. old.

Témánk szempontjából a Hjt. 23. § (1) bekezdésének, illetve a Hszt. 21. §-nak van jelentősége, melyek lényegében hasonló szabályozást adnak az alábbiak szerint.

a.) A Hjt. vonatkozó rendelkezései

Az állomány tagja

- *párt nevében vagy érdekében közszereplést kizárólag a szolgálati viszonyának szüneteltetése idején vállalhat,*
- *a parancsot nem bírálhatja, arról jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat,*
- *a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet,*
- *a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat,*
- *nem állíthat elő, nem terjeszthet, nem tehet közzé, nem jelentethet meg, és nem hozhat nyilvánosságra a szolgálati rendet és fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket, ilyen tartalmú kiadványt, plakátot, hirdetményt, emblémát, más szöveges vagy képi adatot.*

b.) A Hszt. vonatkozó rendelkezései

A hivatásos állomány tagja a részére kiadott – nem jogszabálysértő – parancsot, intézkedést nem bírálhatja, arról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat.

A szolgálati rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket a hivatásos állomány tagja nem állíthat elő és nem terjeszthet,

ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt vagy emblémát nem függeszthet ki.

Az országos parancsnok és az országos főigazgató közjogi szervezetszabályozó eszközben megtilthatja, hogy a hivatásos állomány tagja az internetes felületen magánszemélyként való megnyilvánulásakor, magánvélemény nyilvánításakor a hivatásos állományba tartozására vonatkozó adatot hozzon nyilvánosságra.

Ha a hivatásos állomány tagja e rendelkezéseket megsérti, magatartását fegyelmi eljárásban kell vizsgálni.

A hivatásos állomány érdek-képviseleti szerveinek tevékenységi körébe eső hirdetményei a helyben szokásos módon nyilvánosságra hozhatók.

A hivatásos állomány tagja nem kötelezhető arra, hogy politikai nézeteiről vagy pártszimpátiájáról – közvetlenül vagy közvetve – nyilatkozatot tegyen. A hivatásos állomány tagját a szolgálati viszonyával összefüggő jogai gyakorlásában és előmenetelében a politikai nézetei vagy pártszimpátiája hátrányosan nem érintheti és abból előnye sem származhat.

Az idézett rendelkezések alapján látható, hogy a szolgálati törvények különválasztják a véleménynyilvánítás, mint politikai alapjog, illetve mint egyéni szabadságjog két vetületét. Egyrésről a testületek politikamentes működését, másrésről az egységes irányítás, a szolgálati rend, valamint a fegyelem feltétlen érvényesülését, azaz a katonai testületek hatékony működését hivatottak biztosítani.

3. A katonai testületek működését biztosító tényezők

A katonai testületek működését jellemző alapvető tényezőket pár alapfogalom – a fegyelem, a szolgálati rend, valamint a függelem, illetve utóbbi egyes aspektusai – lényegének kifejtése útján ismerhetjük meg, így az alábbiakban ezek mibenlétét világítom meg. Tulajdonképpen a függelem fogalmának lényegéhez tartozik a függelmi viszony, az előmeneteli rend, valamint a parancs, illetve a parancsadási jog jelentésének kifejtése, azonban meghatározó jellegüknél fogva, illetve az áttekinthetőség kedvéért indokoltnak látom ezeket külön alcímbe szedve és a függelem alapjainak kifejtését megelőzően tárgyalni, tekintettel arra, hogy utóbbi megértéséhez elengedhetetlen ezek megismerése is.

a.) A fegyelem

A fegyelem a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározott követelmények teljesítését, végrehajtását jelenti, melynek megvalósítása és fenntartása minden, a katonai testületek állományába tartozó személy kötelessége.

HELMUT VON MOLTKE úgy definiálta a fegyelmet, hogy az *„a hadsereg lelke, amely nélkül az a háborúban hasznavehetetlen, a békében pedig veszedelmes.”*¹⁶

Alapját a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége adja, melyhez szorosan kapcsolódik a katonáknak, a hon- és rendvédelmi szervek rendeltetésszerű működésért érzett személyes felelősségén alapuló, aktív, öntevékeny kezdeményezéssel és együttműködéssel párosuló engedelmességi készsége.¹⁷

A fegyelem tehát az önkéntes jogkövető magatartáson, illetve a hon- és rendvédelem iránti kötelezettségvállaláson alapszik.

b.) A szolgálati rend

¹⁶ GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcelete és oknyomozó története*. Pallas Kiadó, Budapest, 1925. 25.

¹⁷ a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet 29.1. pont

A szolgálati rend a köteleességek teljesítéséhez és a feladatok végrehajtásához szükséges, jól kidolgozott és a gyakorlatban érvényesülő szervezeti és működési rendet, a jogosultságoknak és kötelezettségeknek mindenki számára történő pontos meghatározását, a katonai élet és szolgálat minden területére kiterjedő tevékenység személyi és dologi feltételeinek biztosítását jelenti.

A szolgálati rendet – mint a fegyelem megteremtésének és folyamatos fenntartásának alapját – tehát mindenkor be kell tartani és tartatni, hiszen e nélkül nem működhetnének hatékonyan a katonai testületek.¹⁸

A szolgálati rend fogalmi körébe természetesen beletartozik az annak alapját képező, a hon- és rendvédelmi szervezetek szolgálatát szabályozó összes norma, tekintet nélkül arra, hogy azokat jogszabály, szabályzat, intézkedés, vagy parancs tartalmazza.

c.) A függelmi viszony

A katonák szolgálatukat az egyes testületeknél fennálló függelmi rendben, egy sajátos katonai hierarchia keretein belül teljesítik. Ennek megfelelően az a szolgálati személy, akinek joga és kötelessége mások tevékenységének az irányítása, az az előljáró, akire pedig ez a jogkör kiterjed, az az alárendelt.

Az előljárót a katonai testületben elfoglalt beosztásánál fogva a vezetése alá tartozó szervezet tevékenységére és e szervezet személyi állományára vonatkozóan a jogi normákban és a hatásköri szabályokban megállapított rendelkezési jog illeti meg.

Bár nem tagozódnak be a függelmi rendbe, azonban – korlátozott rendelkezési joguk okán – ki kell térnünk:

- a feljebbvalóra, aki az egymással alárendeltségi viszonyban nem álló katonák között a magasabb

¹⁸ Uo. 29.2. pont

rendfokozatú, míg az alacsonyabb rendfokozattal rendelkező az alantas,

- a rangidősre, aki az együtt tartózkodó szolgálati személyek közül a magasabb beosztású, vagy rendfokozatú személy, valamint
- a szolgálati közegre, vagyis mindazon szolgálati személyre, akik – a testület működéséhez elengedhetetlenül szükséges – feladataik ellátása során jogosultak más katonáknak utasítást adni.

A katonai testületeknél rendszeresített beosztások szolgálati jellegének – napjainkban egyre gyakoribb, költségtakarékosság okán való – megszüntetése (demilitarizáció) miatt indokolt a felettes, azaz az állomány köztisztviselői vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vezetőjéről is pár szót ejteni, aki a beosztottjai tekintetében gyakorolja a – vezetői szintjének megfelelő – meghatározott parancsnoki, illetve az előjárókat megillető jogokat. A felettes rendelkezési joga kiterjedhet a hivatásos állomány tagjára is, aki ilyen minőségében nem alárendeltnek, hanem beosztottnak minősül.

d.) Az előmeneteli rend

A függelmi viszonyokat meghatározó szigorú alá- és fölrendeltségi rendszeren belül az elfoglalt pozíciót az előmeneteli rend határozza meg, amelyben négy tényezőnek van meghatározó szerepe:

- a magasabb beosztáshoz, besoroláshoz, illetve rendfokozathoz meghatározott iskolai végzettségnek,
- a magasabb beosztáshoz szükséges gyakorlati tapasztalatnak,
- a vezetői készségnek, illetve
- az egészségügyi, pszichikai és fizikai alkalmasságnak.¹⁹

Ezzel összhangban mondja ki a Hszt. 5. § (2) bekezdése, hogy *„a rendvédelmi szerv megkülönböztetés nélkül biztosítja a hivatásos állomány tagjának törvény szerinti, kizárólag a szakmai*

¹⁹ Hjt. 86. §, Hszt. 120. §

képességek, képzettségek, a gyakorlat és a teljesítmény, továbbá a szolgálatban eltöltött idő alapján meghatározott előmeneteli lehetőséget.”

A fentiekén túl az ágazati jogszabályok egyéb feltételeket (pl.: pályázat útján betölthető beosztás esetén pályázat benyújtása, állománycsoportnak megfelelő betölthető magasabb beosztás, az előmeneteli bizottság támogató javaslata, illetve meghatározott rendfokozatban eltöltött minimális idő) is meghatároznak, azonban ezek inkább formai, mintsem tartalmi kritériumok, márpedig a rendszer működésének alapját inkább az utóbbiak kapcsán érthetjük meg.

A hierarchián belül elfoglalt pozíciót tehát az alkalmasság határozza meg, amely a szolgálatban eltöltött idő, a képzettség, az egészségügyi, fizikai, és pszichikai adottság és végül a vezetői készség együttes figyelembe vételén alapul.

e.) A parancs, illetve a parancsadás joga

Amint azt a függelmi viszonyok ismertetése során láthattuk, a katonai testületek rendeltetésszerű működéséhez hozzátartozik, hogy a katonai hierarchia magasabb fokán álló személy rendelkezési joggal bír a neki alárendeltek vonatkozásában, amely jogosultságát – a szolgálatirányítás alapvető eszközének számító – parancs kiadásának útján gyakorolja.

A parancs meghatározott szolgálati tevékenység vagy feladat végrehajtására vonatkozó, szóban vagy írásban kifejezett akaratnyilvánítás, amely meghatározott személy vagy személyek egyértelműen meghatározott köre részére adható ki.

Az arra jogosult parancsok kiadásával érvényesíti akaratát alárendeltjeivel szemben, azonban a rendelkezési jog gyakorlása nem lehet önkényes, illetve korlátlan. A jogosult ugyanis csak a hatáskörébe tartozó és jogszabályba nem ütköző parancsot adhat ki. Fontos előírás, hogy a parancsot adó katona a parancsért felelősséggel tartozik. A parancsadás jogával visszaélni tilos.

A más emberek feletti hatalomgyakorlás nagy felelősséget ró e hatalom birtokosára, hiszen az alárendeltekkel történő rendelkezés csak a katonai testületek rendeltetésszerű működéséhez szükséges, módszereiben mindenkor jogszerű és a lehetőségekhez mérten humánus módon valósulhat meg. A katonai szolgálat ugyan a polgári életviszonyokhoz képest fokozott követelményeket és sok esetben nagyobb megterhelést ró az egyénre, melynek folytán a fegyelem fenntartása csak kellő eréllyel és szigorral valósulhat meg, mindazonáltal ez nem jogosíthatja fel a rendelkezési jogkör gyakorlóját az önkényes, hatalmaskodó és adott esetben túlkapásnak minősülő magatartás tanúsítására.²⁰

A parancsot adónak biztosítania kell a parancs végrehajtásának feltételeit és a végrehajtást a szükséges mértékben ellenőriznie is kell.

A parancsnak összhangban kell lennie a jogszabályokkal, az egyéb rendelkezésekkel és az előjárók utasításával. Mindezekén túl a parancs nem irányulhat az alárendelt indokolatlan zaklatására, emberi méltóságának megsértésére.

Tilos az olyan parancs kiadása, melynek végrehajtása

- az alárendelt életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetné,
- bűncselekmény elkövetésére irányul,
- az alárendelt magáncélú igénybevételét valósítaná meg.

A katona szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani az előjáró parancsát, a felettes rendelkezését, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el.

Az előbbi kivételtől eltekintve a katona nem tagadhatja meg a jogszabálysértő parancs, rendelkezés végrehajtását. Ha azonban annak jogellenessége felismerhető számára, úgy haladéktalanul köteles arra az előjáró figyelmét felhívni. Ha a parancsadásra jogosult a rendelkezését ennek ellenére fenntartja, azt kérelemre

²⁰ BERKES GYÖRGY (szerk.): Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 874.

írásba kell foglalnia. A jogszabálysértő parancs, rendelkezés végrehajtásáért kizárólag az azt kiadó felel.

Az előljáró, illetve a polgári felettes általános rendelkezési jogosultsággal rendelkezik, viszont csak a szükséges mértékben illeti meg a parancsadás joga

- a feljebbvalót, aki csak a fegyelem, a közrend követelményeinek megtartására, valamint a katonai udvariasságra és a tiszteletadásra vonatkozó szabályok megsértése esetén jogosult (és egyben köteles) szolgálatba helyezkedni és az alacsonyabb rendfokozatúakat a vonatkozó szabályok betartására utasítani,
- a rangidóst, ha több katona együttes szolgálati tevékenységet folytat és közülük senki sincs parancsnokul kijelölve,
- a szolgálati közeget, aki feladatai ellátása érdekében jogosult utasítást adni más katonáknak, saját szervezetük egyes beosztottjai vonatkozásában pedig az adott szolgálat idejére előljáróvá is válhatnak. Indokolt kiemelni azonban, hogy a parancsadási jogosultság ezen formája nem a beosztáshoz, a rendfokozathoz, illetve a korhoz kötődik, hanem az éppen ellátott szolgálatból adódó hatalmi helyzethez, amely a szolgálat, úgymint őrszolgálat, ügyeleti szolgálat, illetve rendészeti járőrszolgálat természetéből ered.

f.) A függelem

A függelem a szolgálati rend és fegyelem alapja, biztosítja az előljáró és más szolgálati közeg, illetve feljebbvaló jogát a parancs és egyéb rendelkezés adására és meghatározza az alárendelt kötelezettségét a parancs teljesítésére.

A függelem működésének alapja a szolgálati felsőbbtség kötelező akaratanak az alárendelt részéről történő végrehajtása, azaz a felsőbbtség kötelező akarata iránti engedelmesség.

Nyilvánvaló azonban, hogy az engedelmesség követelménye nem fog érvényesülni, vagy csorbát szenved akkor, ha a parancsot, utasítást, intézkedést kiadó személlyel szemben az

alárendelt tiszteletlenül, vagy egyenesen sértő módon viselkedik. Engedelmeskedni – az ember természetéből adódóan – csak annak lehet, aki iránt az engedelmességre kötelezett tiszteletet gyakorol, azaz annak felette állását – a jogszabályok által meghatározott rendben – elismeri. Mindezek alapján az engedelmesség alapja a szolgálati felsőbbség tekintélyének elismerése.

Aki a felsőbbség tekintélyét nem fogadja el, az gyakorlatilag megtagadja annak elismerését, hogy a függelmi viszonyok által fölrendelt személy olyan hatalommal bír, amelynek folytán ő azzal szemben engedelmességre köteles.²¹

A szilárd katonai fegyelem érdekében minden, a hon- és rendvédelmi szervek állományába tartozó személynek alá kell rendelnie egyéni érdekeit Magyarország, illetve az itt lakó közösség érdekeinek, személyes felelősséget kell viselnie a testületek rendeltetésszerű működése iránt, és késznek kell lennie, hogy önuralommal tudja viselni a szolgálati jogviszonnyal járó nehézségeket, megpróbáltatásokat, illetve mindezek érdekében meghozza a szükséges áldozatot.²²

4. A véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó rendelkezések értékelése

A katonai testületek hatékony működése feltételezi az állomány tagjának a személyes felelősségérzetén alapuló engedelmességi készségét, amely alapján – az egyéni érdekeit háttérbe szorítva, a szolgálati rend által biztosított keretek között – végrehajtja a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározottakat. Ennek során tiszteletben tartja Magyarország, valamint az állampolgárok közösségének érdekeit, a jogszabályokat, valamint a szolgálati tekintélyt, a szervezeti hierarchián belül – alkalmassága alapján – elfoglalt pozíciójából

²¹ Uo. 867.

²² a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet 29.3 pont

adódó kötelességeit pedig megtartja és felelősséggel viseltetik előjárói, illetve alárendeltjei irányába.

Ezt erősíti meg a Hjt. 78. (2) bekezdés c) pontja, valamint a Hszt. 102. § (1) bekezdés b) pontja, amelyek kimondják, hogy az állomány tagja köteles a szolgálati feladatait a törvényes előírásoknak, a parancsoknak és intézkedéseknek megfelelően – szükség esetén a veszély vállalásával –, az elvárható szakértelemmel és gondossággal, pártatlanul és igazságosan végrehajtani.

A katonákat a társadalom érdekében kifejtett tevékenységük folytán tehát fokozott felelősség terheli, hiszen ők biztosítják hazánk társadalmi és gazdasági rendjét, illetve határainkat, valamint megóvják az állampolgárok életét, személyi jogait és vagyonát.

E rendkívüli fontosságú kötelezettségeiknek pedig csak akkor tudnak megfelelni, ha egységes irányítás szerint működnek, soraikban – a fentiek szerint – szigorú szolgálati rend és fegyelem uralkodik, tagjaik pedig adott esetben életük feláldozása árán is mindenben eleget tesznek szolgálati kötelezettségeiknek.²³

A dolog természetéből adódóan a hon- és rendvédelmi szervezetek hatékony működését biztosító tényezők tehát feltételezik az állomány tagjai egyes alapjogainak részleges korlátozását.

Az Alaptörvény, a Hjt., valamint a Hszt. fentiekben ismertetett rendelkezései csak a katonai testületek hatékony működését, illetőleg a katonák sajátos szolgálati kötelemeikkel össze nem egyeztethető – politikai, valamint a szolgálati rend és fegyelem ellen ható – megnyilvánulásokat korlátozzák. Ráadásul a törvényi korlátok a szolgálati rend, illetőleg fegyelem kapcsán nem is tekinthetőek átjárhatatlannak, ugyanis mindkét szolgálati törvény lehetőséget biztosít rá, hogy a hivatásos állomány tagja panaszt nyújtson be az általa sérelmezett intézkedés, vagy mulasztás ellen.²⁴

Mindezekből látható, hogy a katonák véleménynyilvánításhoz való jogát korlátozó rendelkezések nem

²³ KORDA GYÖRGY: A katonai és a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988. 7.

²⁴ Hjt. 180-181. §, Hszt. 267-269. §

érintik az alapjog lényegi tartalmát. A korlátozás kizárólag a szolgálat jellegéből adódik és a törvényes cél, a katonai testületek hatékony működésének biztosítására irányul. Nem lépi túl a szükséges mértéket és nem okoz aránytalan hátrányt a katonák számára.

5. Nemzetközi kitekintés

A magyar szabályozás áttekintését követően érdemes a témával kapcsolatos nemzetközi jogi normákat, illetve az ennek tartalmát megvilágító joggyakorlattal is megismerni.

a.) A katonák véleménynyilvánítási szabadsága a nemzetközi joggyakorlat tükrében

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán 1966. december 16. napján elfogadott Egyezségokmány 19. cikke határozza meg a véleménynyilvánítás szabadságnak, mint alapvető emberi jognak a tartalmát.

„Nézetei miatt senki sem zaklatható. Mindenkinnek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

A véleménynyilvánítás szabadságából eredő jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcös védelme érdekében szükségesek.”

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Egyezmény) 10. cikke hasonlóan fogalmaz.

„Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson.

E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

Az imént idézett nemzetközi egyezmények tehát elismerik a véleménynyilvánítás szabadságának jogát, azonban figyelmeztetnek arra, hogy az alapjog gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel is jár, így azt a nemzeti törvényhozás a demokratikus társadalomban elismert és szükséges alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozhatóságnak, sőt adott esetben szankcióknak vetheti alá. A korlátozás lehetséges okai és céljai között említik – többek között – a nemzetbiztonság, a területi integritás, a közrend, a közbiztonság, a zavargások, illetve a bűncselekmények megelőzésének érdekét is.

Témánk szempontjából elengedhetetlen, hogy gyakorlati példákkal világítsuk meg, hogy a korlátozás okai, illetve céljaiként

megjelenő olyan érdekek, amelyeknek biztosítására a katonai testületek hivatottak, mit is jelentenek a gyakorlatban.

Az Egyezmény rendelkezései betartásának felügyeletére létrehozott EJEB több alkalommal is foglalkozott azzal, hogyan egyeztethető össze a véleménynyilvánítási szabadság a hon- és rendvédelmi szervek működését biztosító fegyelem követelményével.

1. Az *Engel és társai c. Hollandia* ügy alapját egy olyan sorkatonai magazin terjesztése szolgáltatta, amelyben – a Holland Királyság álláspontja szerint – a katonai fegyelem aláásására alkalmas gondolatok jelentek meg. A helyzetet fokozta, hogy a terjesztés helyén, az ermelo-i kaszárnyában, ezen időszakban egyébként is feszültség volt tapasztalható a katonák között.²⁵ Mindezek alapján a holland katonai főtörvényszék szankcióval sújtotta a lap szerkesztőit, illetve terjesztőit, amely ellen azok panaszt nyújtottak be az EJEB-hez.

A bíróság ezen ügy kapcsán értelmezte a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának jogcímei vonatkozásában a „rend” fogalmát, amely szerint az *„nemcsak a 'közrendet' jelenti. Utal arra a rendre is, amelynek egy külön társadalmi csoporton belül kell uralkodnia; így van ez például a fegyveres erők esetében is, ahol a csoporton belüli rend hiánya kihat az egész társadalom rendjére is. Következésképpen a vitatott szankciók betöltik e funkciót, ha és amennyiben céljuk a holland fegyveres erőkön belüli rend megóvása.”*

A bíróság elismerte továbbá a katonai szolgálatból fakadó, a civil életben szokásoshoz képest erőteljesebb korlátozhatóságot: *„természetesen a 10. cikk által biztosított véleménynyilvánítási szabadság ugyanúgy vonatkozik katonákra, mint a szerződő állam*

²⁵ KOVÁCS PÉTER: *Fegyveres erők és emberi jogok*. In: Acta Humana 28-29. szám (szerk.: Bokorné Szegő Hanna) Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1997. 23-24., *Engel and others v. The Netherlands*, no. 5100/71, 5101/71, 5102/71 and 5354/72, § 98, 8 June 1976.

joghatósága alá tartozó más személyekre. Mindazonáltal egy hadsereg hatékony működése aligha képzelhető el olyan jogszabályok nélkül, amelyek célja annak megakadályozása, hogy aláaknázzák a katonai fegyelmet például különböző irományok révén.”

Az eljárása során a bíróság „nem tekinthetett el [...] sem a katonai élet sajátosságainak, sem azoknak a különös 'kötelezettségeknek' és 'felelősségnek', a vizsgálatától, amelyek a fegyveres erők tagjaira háramlanak.” Figyelembe kellett vennie továbbá azt a mérlegelési szabadságot, amelyet az Egyezmény 10. cikke a korlátozások lehetősége kapcsán a szerződő államok részére biztosít.²⁶

Mindezek alapján a Bíróság jogszerűnek ítélte meg a holland katonai főtörvényszék eljárását és a kiszabott szankciót, amelyet a rend fenntartása érdekében jogszerűen alkalmaztak.

2. A *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs és Gubi c. Ausztria* ügy irányadó tényállása szerint az osztrák hadsereg maga terjesztett számos katonai érdekvédelmi lapot, amelyek közül a fenti szervezet lapját, az *Igel*-t, kritikus hangvétele miatt kizárta, bár azt nem akadályozta meg, hogy az előfizetés útján bejuthasson a laktanyákba.²⁷

Az EJEB ezen ügy kapcsán is felidézte a szólásszabadságról szóló alapvetését, amely szerint: „az azokra az 'információkra', vagy 'gondolatokra' is vonatkozik, amelyek sérelmet okoznak, sokkolják, vagy nyugtalanítják az államot, illetve a lakosság egy részét. Így kívánja ezt a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság szelleme, amely nélkül nincs demokratikus társadalom.” Majd az *Engel és társai c. Hollandia* ügyben kimondottakat részben szó szerint megismételve, emlékeztetett arra, hogy a szólásszabadság érvényesül a katonai testületeken belül is, azonban az ott szokásos, különös korlátokkal együtt.

²⁶ Uo. 24. old.

²⁷ Uo., *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria*, no. 15153/89, § 36, 19 December 1994.

Az eljárás során az EJEB megállapította, hogy az *Igel* mellékelt számai „nem dicsőítik a parancsmegtagadást, vagy erőszakot, s nem vonják kétségbe a hadsereg hasznosságát sem. Többségük valóban tartalmaz panaszokat, javasol reformokat, illetve ösztönöz a jogorvoslati eljárások igénybevételére. A gyakran polémikus hangnem ellenére sem tűnik azonban úgy, hogy átlépték volna annak a gondolatütköztetésnek a határait, amelyekről egyetlen demokratikus állam hadserege – akárcsak az általa szolgált társadalom – sem lehet mentes.”

Mindezek alapján a Gubi honvéd által írt cikkek „szatirikus hangnemük, vagy reformjavaslatokat indukáló jellegük ellenére nem vonják kétségbe a parancsteljesítést vagy a fegyveres szolgálat értelmét, ezért nem lehet úgy tekinteni, hogy azok komoly veszélyt jelentettek volna a katonai fegyelemre.”²⁸

Megjegyzést érdemel azonban, hogy a szóban forgó cikkek hatására a Schwarzenberg-laktanyában a katonák között feszültség alakult ki, ám a bíróság álláspontja szerint ez elszigetelt jelenség volt, amely nem teremtett olyan súlyos helyzetet, hogy az indokolná az osztrák hatóság döntésének az összes katonai létesítményre történő kiterjesztését.

A fenti két jogeset kapcsán világosan látható tehát, hogy az EJEB mely esetekben látja korlátozhatónak a katonai testületek állományába tartozó személyek véleménynyilvánítási szabadságát. Összességében elmondható, hogy a parancsmegtagadásra, illetve a hadsereg alapját képező függelmi rend elleni buzdítást, illetve ezek hadseregen belüli terjesztését a bíróság minden körülmények között szankcionálhatónak látja és elismeri a szerződő államok azon jogát, hogy ezek feltűnését megakadályozzák.

b.) A katonák véleménynyilvánítási szabadságának korlátozhatósága a Német Szövetségi Köztársaságban

²⁸ Uo. 25. old.

A Német Szövetségi Köztársaságban a katonák jogállásáról szóló 1956. március 19. napján kihirdetett törvény (*Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten*²⁹, továbbiakban: SG) I. Fejezetének 2. Része szabályozza a hivatásos katonák jogait, illetve kötelezettségeit.

A törvény mindenekelőtt leszögezi, hogy a katonát ugyanazon jogok illetik meg, mint bármely más állampolgárt, azonban ezek korlátozottan érvényesülnek, amennyiben a katonai szolgálat érdeke azt megkívánja.³⁰

Az SG ezt követően a katonák alapvető kötelességeit tárgyalja, mintegy meghatározva a *Bundeswehr* rendeltetését, illetve a védendő értékeket. Ezek szerint „*a katona kötelessége, hogy*

- *szolgálja a Német Szövetségi Köztársaságot,*
- *bátran védelmezze a német nép jogait és szabadságát, valamint*
- *legyen elkötelezett az Alkotmány által védett demokratikus értékek irányába és őrizze meg azokat.*”³¹

A törvény következő szakaszai a függelmi rend alapjait teremtik meg, amikor szabályozzák az előjáró kötelességeit, illetve rendelkezési joggal ruházzák fel az alárendeltek tekintetében, egyben meghatározzák az alárendelt engedelmisségi kötelezettségének határait.

„Az előjáró felelősségérzete, illetve példamutatása mintául kell, hogy szolgáljon az állomány számára. Kötelessége a szolgálat felügyelete, az alárendeltjeit illetően pedig felelős a fegyelemért.

A szolgálat által megkívánt célból az előjáró parancsot adhat, amelynek összhangban kell állnia a nemzetközi jog szabályaival és a törvény, valamint a szolgálati szabályzat előírásaival. Parancsaiért felelősséggel tartozik, s ő felel

²⁹ <http://bundesrecht.juris.de/sg/>

³⁰ SG 6. §

³¹ Uo. 7-8. §

azért, hogy megteremtse azokat a körülményeket, amelyek szükségesek a parancs érvényesíthetőségéhez.

A tiszteknek és az altiszteknek, mind a szolgálat ellátása során, mind azon kívül olyan magatartást kell tanúsítaniuk, hogy kiváltsák az alárendeltek bizalmát.”³²

„A katona köteles engedelmeskedni feletteseinek. A legjobb tudása szerint kell eljárnia, hogy a kapott parancs teljes mértékben és a lehető leggyorsabban végrehajtásra kerüljön. Nem kell azonban végrehajtani a kapott parancsot, ha a parancs kiadására nem a szolgálat érdekében kerül sor, vagy annak végrehajtása sértené az emberi méltóságot. Abban az esetben, ha neki fel nem róható okból nem ismerné fel, hogy a kapott parancs végrehajtása eredményeként a fenti jogsérelmek bekövetkezhetnek, akkor szintén mentesül a felelősség alól.

Nem kell végrehajtani továbbá a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó parancsot sem. Az ilyen parancs végrehajtása esetén csak abban az esetben tartozik felelősséggel, ha a kapott parancs jogellenességét nyilvánvaló módon fel kellett ismernie.”³³

Az SG 12. §-a a bajtársiasság (*Kameradschaft*), mint a hadsereg egységét biztosító tényező, kiemelt szerepét hangsúlyozza: *„minden katona köteles egymás irányába az elvárható tiszteletet megadni, egymás becsületét, jogait tiszteletben tartani és támogatni a másikat a bajban, illetőleg kimenteni a veszélyből. A bajtársiasság magában foglalja a kölcsönös elismerés, a tisztelet, illetőleg a mások helyzetére való odafigyelés követelményeit is.”*

A törvény következő szakasza előírja, hogy a katonát a szolgálat teljesítése során köti az igazmondási kötelezettség,

³² Uo. 10. §

³³ Uo. 11. §

mindazonáltal jelentés csak abban az esetben követelhető meg tőle, ha a szolgálat érdeke azt megkívánja.³⁴

Témánk szempontjából az SG 15. §-a kiemelt jelentőséggel bír, mert ezen szakasz vonja meg a katonák véleménynyilvánítási szabadságának határait, egyrészt a politikai beszéd, másrészt a magánvélemény kifejtésének joga vonatkozásában.

„A szolgálat ellátása során a katona nem nyilváníthat véleményt, így nem utasíthat el és nem támogathat politikai nézeteket. A szolgálaton kívüli politikai beszéd jogát a törvény nem korlátozza.

A katona nem folytathat politikai tevékenységet a hadseregen belül, nem terjeszthet politikai nézeteket és nem vállalhat politikai tisztséget. Politikai jellegű rendezvényeken tilos az egyenruha viselése.

Az előjárók nem befolyásolhatják az alárendeltek politikai meggyőződését.

A katonai életviszonyokon belül a szólás szabadságának korlátozást kell szenvednie, annak érdekében, hogy a fent körülírt bajtársiasság követelménye érvényesülhessen, vagyis a hadsereg egysége biztosított legyen.”

c.) Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogi előírásai

Az Amerikai Egyesült Államok vonatkozó jogforrásai a kontinentális jogrendszerek katalógusszerű szabályozásával szemben, nem törekednek a katonák státuszának mindenre kiterjedő meghatározására, de az egyes törvénycikkek tartalma megvilágítja, hogy a katonák jogainak részleges korlátozása általánosan elfogadott tétel.

Az Amerikai Egyesült Államok Törvénytárának (*US Code*) 10. címe foglalkozik a fegyveres erőkkal (*Armed forces*) kapcsolatos joganyaggal, amelyen belül az „A” alcím tartalmazza

³⁴ Uo. 13. §

az általános katonai joganyagot (*General military law*).³⁵ Ezen belül található az US Code 654. §-a, amely ugyan nem a véleménynyilvánítás szabadságával foglalkozik, de kellő részletességgel tárgyalja a katonai életviszony alapvető jellemzőit.

„Annak érdekében, hogy a katonaság biztosítani tudja legfőbb szerepét, vagyis az ország védelmét, elengedhetetlen, hogy a fegyveres erők tagjai rendkívüli áldozatokat hozzanak, amely magában foglalja azt is, hogy adott esetben életüket is feláldozzák. A katonaság akkor működhet hatékonyan, ha a katonai élet alapvető jellemzői; a kiemelkedő morál, a katonai rend, a fegyelem, valamint a bajtársiasság maradéktalanul érvényesülnek. A harcképesség biztosításának egyik legfontosabb eleme a kölcsönös bizalmon alapuló katonai közösség. Ez jelenti az alapját a csapaterős igénybevételnek, amely sokkal hatékonyabb, mintha ez egyes katonák önállóan harcolnának.

A katonai életviszonyok alapvető eltérés mutatnak a civil élet sajátosságaihoz viszonyítva:

- *a katonai élettel járó rendkívüli felelősség, a szolgálati rend sajátosságai és a katonák közötti egységet megeremlítő bajtársiasság egy speciális közösséget teremt,*
- *a katonai életet pedig sajátos törvények, szabályok, szokások és hagyományok alakítják, melyek között számos előírás korlátozza a viselkedés megszokott formáit oly módon, ahogyan az a magánéletben nem jellemző.*

Ezek a sajátos normák szabályozzák a katonai testületek tagjainak életét attól kezdődően, hogy leteszik a katonai esküjüket, egészen addig, amíg le nem szerelnek. E magatartási szabályok – beleértve a katonai büntetőjog rendelkezéseit is – érvényesülnek a katonai életben, akár a laktanyán, akár azon kívül tartózkodik az egyén, akár szolgálatban van, akár eltávozáson.

³⁵ <http://codes.lp.findlaw.com/uscode/10/A>

A sajátos szabályokra pedig azért van szükség, mert a katonáknak mindenkor készenlétben kell állnia egy, akár az egész világra kiterjedő bevetésre, amely adódik az Amerikai Egyesült Államok által vállalt nemzetközi kötelezettségből.”

Mindezek mellett egyéb rendelkezések szabályozzák a függelmi rend alapjait, így például az US Code 502. §-a, amely – a katonai eskü vonatkozásában – kitér a parancs iránti engedelmesség követelményére is, de a fentiek elég jól megvilágítják az alapjogi korlátozás elfogadott voltát, valamint annak indokait.

Az Amerikai Egyesült Államok törvényei annak a gyakorlatias szemléletnek a jegyében fogantak, miszerint a katonai testületek békében és háborúban egyaránt az általános viszonyoktól eltérő különleges szervezetek, amelyek hatékony működése rugalmas szabályozást kíván.³⁶

d.) Összegzés

A fentiek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a nemzetközi, illetve az egyes nemzetek szabályozása megteremtik annak jogi alapját, hogy a katonai testületek állományába tartozó személyek jogai, így a véleménynyilvánítás szabadságának joga is részlegesen korlátozásra kerüljön annak érdekében, hogy a testületek hatékony működése biztosított legyen.

Látható, hogy a német szabályozás nagyfokú hasonlóságot mutat a magyar jogi megoldásokkal, azonban szembeűnő, hogy az SG nem részletezi, hogy mely alapjogok, illetve milyen mértékű korlátozást szenvednek. Egyes vélemények szerint a magyar szabályozás nem elég pontosan körülírt, azonban látható, hogy más jogrendszerek meg sem próbálkoznak minden részletre kiterjedő

³⁶ Vö.: KOVÁCS TAMÁS: *A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok*. In: Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok XXXV. kötet, Budapest, 1998. 373.

szabályozást adni a katonai életviszonyokra, hiszen az elengedhetetlenül szükséges korlátozás lehetővé tételének általános szabályát a katonai életviszonyok természetéből eredő sajátosságok töltik meg konkrét tartalommal.³⁷ A *US Code* rendelkezései pedig ki sem térnek az egyes alapjogok korlátozhatóságának megengedhetőségére, azonban általános jelleggel leszögezik, hogy *„a katonai testületek tagjának el kell fogadnia a katonai élet sajátosságaiból fakadó, az élet, illetve munkakörülményekben jelentkező korlátozásokat, a gyakran spártai életvitelt, illetve az állandó közösségi lét terheit annak érdekében, hogy a haderő hatékonyan működhessen.”*³⁸

Figyelemre méltó jogi megoldás, mind a német, mind az amerikai szabályozásban a bajtársiasságnak a beemelése a katonai rend alapját képező intézmények közé, amely – többek mellett – alapvető elvárássá teszi a katonák között az egymás iránt tanúsított kölcsönös tiszteletet, ami korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát is.

³⁷ Vö. FAPÁL L. im. 66-67.

³⁸ US Code 654. §

Mészáros László

Gondolatok a katonai védő és a katona terhelt (sajátos védekezés szükségessége, egyenruhás védő vagy védői lista) kérdésköreiről, valamint a fiatalkorú terheltről a katonai büntetőeljáráásban.

A jelenleg hatályos büntetőeljárási törvény XXII. fejezete tartalmazza a katonai büntetőeljárás szabályait. Ezek között azonban egyetlen olyan rendelkezés sem található, amely a védőre, vagy a védelemre vonatkozóan az általános szabályozástól eltérne. A Be. 489. §-a tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy mikor kötelező védő részvétele a tárgyaláson:

- ha a bűncselekményre 5 évi, vagy ennél hosszabb szabadságvesztést rendel.
- a Be. 46. §-ában szabályozott esetekben és
- ha pótmagánvádló lép fel.

Ez azonban megegyezik az általános szabályokkal. Megfeleltethető a Be. 46. §-ában írt kötelező védelem, illetve a Be. 242. §-ában írt kötelező tárgyalási védői részvétel eseteinek. A Be. 469. §-ában foglaltak szerint e törvény rendelkezéseit a katonai büntetőeljáráásban az e fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ezek után tehát inkább az a kérdés, hogy indokolt-e, hogy a katonai büntetőeljáráásban a védői részvétel (a védői jogok, esetleg az a kérdés, hogy ki lehet védő) külön szabályozása kerüljön.

A jelenleg hatályos eljárási törvény rendszerében a védőre vonatkozó szabályozás megfelelő abban az értelemben, hogy az egyes katonai büntetőeljáráásban jellegzetes, vagy visszatérő gyakorlati problémák nem szoktak felvetődni. A védővel kapcsolatos problémák általában ugyanazok lehetnek, amelyek a nem katonai eljárásban is felmerülnek.

Csak felidézve a védőre vonatkozó általános rendelkezéseket: az alapvető rendelkezések között találhatóak a Be. 5. §-ban a védelem jogának deklarálása és leglényegesebb garanciális szabályok, a büntetőeljárás résztvevői között a 44-50. §-ok között találhatóak a védőre és a védelemre vonatkozó általános szabályok, köztük a kötelező védelemre vonatkozó rendelkezések; illetve a Be. 242. §-a, amely a tárgyaláson való kötelező védői részvételt szabályozza. Ugyanilyen rendelkezések vonatkoznak a fellebbviteli eljárásokra, továbbá a törvény számos helyen szabályozza a védő által gyakorolható jogokat, illetve kötelezettségeket az eljárás menetében elhelyezve azokat.

Természetesen a védőre vonatkozó szabályozás nem lehet független a büntetőeljárás kódex esetében a szabályozás egészétől. A katonai büntetőeljárás esetében ez azt jelenti, hogy a védővel kapcsolatos rendelkezések sem függetlenek a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó személyek körétől, és általában a katonákra vonatkozó eljárás beágyazottságától, vagy az erre vonatkozó szabályozás elkülönültségétől.

Speciális rendelkezés a védő tekintetében 2005. január 01-ig létezett. Ekkor a 2004. évi CXXXI. törvény hatályon kívül helyezte a Be. 489. § c./ pontját, mely szerint kötelező volt a védői részvétel a tárgyaláson abban az esetben is, ha a vádlott hadköteles katona volt. Az általános hadkötelezettség alapján teljesített sorkatonai szolgálat békeidőben történt megszűnése eredményezte ezen rendelkezés, valamint a hadköteles katonának a bűnügyi költség viselésére vonatkozó speciális szabálya hatályon kívül helyezését.

Jelenleg tehát nincs a védelem, a védő tekintetében olyan eltérő szabály, amely ne fedné le a védőre vonatkozó általános rendelkezéseket. Nincs a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó személyek körében olyan, a helyzeténél fogva speciálisabb csoport, amelynek esetében az általánostól eltérő szabályozás lenne indokolt. Természetesen elméletben tudunk olyan szituációt, helyzetet említeni, amikor szükség lehet a védelem biztosítása érdekében eltérő szabályokra (pl. missziós tevékenység során történt bűnelkövetés kapcsán), azonban eddig a bírói gyakorlatban ezzel kapcsolatban probléma nem merült fel.

Az általam kidolgozandó téma megjelölésében írt, a sajátos védekezés szükségessége, egyenruhás védő, vagy védői lista kérdésköre olyan probléma, amelynek megoldása egyaránt biztosítja a katonai életviszonyok, az eltérő szabályozás, a katonai büntetőjog, mint speciális joganyag ismeretében megnyilvánuló szakszerűséget, de eleget tesz a terhelt érdekében eljáró szervezetileg sem befolyásolt védelem követelményének.

Mielőtt a szóba jöhető megoldásokkal foglalkoznék, szükséges tisztázni, hogy milyen elveket kell figyelembe venni a vizsgálatnál. Az Európai Unió Alapjogi Chartája az igazságszolgáltatásról szóló 47. cikkében rögzíti, hogy mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem, és képviselő igénybevételéhez, valamint 48. cikkében deklarálja, hogy minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke szerint az ellene emelt vád elbírálásához mindenkinek teljes és egyenlő joga van, hogy személyesen, vagy általa választott védő útján védekezhessen, amennyiben védője nincs, tájékoztatás a védő választására vonatkozó jogáról, és minden olyan esetben, amikor az igazság érdekei megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, és ingyenesen, ha nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges eszközökkel.

Az Alaptörvény 28. cikkében foglaltak szerint a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.

A védőválasztás tehát egy olyan általános követelmény, amelynek a katonai büntetőeljárásban is érvényesülnie kell. Annak teljes egészében, vagy minél kisebb korlátozással kell megvalósulnia. A másik követelmény, amelynek a szabályozás során eleget kell tenni, a magas fokú szaktudás a védő részéről a katonai büntetőeljárás során. Ez a speciális szabályok és élethelyzetek minél alaposabb ismeretét feltételezi. Amikor a katonai büntetőeljárásról beszélünk, nem feledkezhetünk el arról, hogy milyen személyi kör mely bűncselekményei tartoznak ide: a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjának minden bűncselekménye, valamint a rendőrség,

az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai által a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmények. Ezen kívül összefüggés alapján a fenti személyek bármely bűncselekménye, illetve rajtuk kívül álló személyek cselekményei, ha a felsoroltak cselekményével való szoros összefüggés miatt az elkülönítés nem lehetséges.

A jelenlegi szabályozás mellett viszonylag állandó arányban indulnak eljárások katonai bűncselekmények miatt, azonban épp a rendőrök és a büntetés-végrehajtási testületi tagok száma, életviszonyaik specialitása miatt a katonai büntetőeljárások között jelentős és növekvő arányt képviselnek a hivatali és korrupciós bűncselekmények. Ma már a katonai büntetőjogi gyakorlatban legalább akkora jelentősége van ezen területek szabályai ítélkezési gyakorlata, a hozzájuk kapcsolódó eljárási szabályok, és az életviszonyok ismeretének, mint a katonai bűncselekmények esetében. A Btk. XLV. fejezetben írt bűncselekmények esetében is megállapítható, hogy egy formálódó, élő jogterületről van szó. Ha a büntető törvény szövegének változása az adott tényállások tekintetében nem is nagy gyakorisággal következik be, de az alapul fekvő élethelyzetek, életviszonyok, a törvényi szint alatti (belső) szabályozás bonyolultabbá válása egyre újabb értelemezést kívánnak a gyakorlat részéről.

A fentiekre figyelemmel határozottan kijelenthető, hogy az 1912. évi katonai bűnvádi perrendtartásban írt megoldás, hogy a katonai büntetőeljárásban a védelmet jogvégeztség nélküli hivatásos katonák is elláthatják, nem elfogadható. Hiányzik a jogász szakképzettség, de elfogadhatatlan az is, hogy szervezetileg függésben álló személy képviselje a terhelt érdekeit. Feltehetően ma ilyen védőt az eljárás alá vont személy sem választana, nehéz lenne meggyőzni arról, hogy ez a védő képes lenne védence érdekeit a szervezeti érdek elé helyezni, ami pedig a független ügyvédi védelem esetén megvalósul.

Nem látom realitását annak a megoldásnak sem, hogy egy katonai jogi szolgálton, hivatalon belül valamilyen rotáció alapján

időszakosan, vagy kijelölés útján esetileg védői feladatokat is végző hivatásos katonai jogászok lássák el a büntetőjogi értelemben vett katonák védelmét. Ez az angolszáz országokban - a legkiforottabb formájában az Egyesült Államokban - ismert megoldás igen jó lehetőséget teremt a problémák rugalmas, gyakorlatias kezelésére, az eljárás során a katonai érdek elsődlegességének biztosítására. Nem kétséges, hogy ez az ún. egyenruhás ügyvéd messzemően biztosíthatja a védőtől elvárható szakszerűséget. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy hasonló kritika érné, mint a fentebb írt hivatásos katona laikus védőt, tehát hogy nincs megfelelően biztosítva a védő szervezeti függetlensége, ezáltal a terhelt érdekeinek teljes mértékű védelme. Ezen szubjektív vélekedésen túl azonban tény, hogy ilyen fajta szolgálat jelenleg nálunk nem létezik. Álláspontom szerint a Magyar Honvédség jelenlegi létszáma, rendeltetése, feladatai, valamint a tagjai által elkövetett bűncselekmények száma ezt nem is indokolja. A katonai igazságszolgáltatás területén ma épp ellentétes tendencia érvényesül, hiszen 1991-ben a katonai bíróságokat, majd utóbb a katonai ügyészi szervezetet integrálták a rendes bírói és ügyészi szervezetbe. Ennek megtörténtét követően nem látom realitását, de indokoltságát sem a védő tekintetében ilyen típusú megoldásnak. Annak figyelembe vétele mellett pedig, hogy a magyar jogi szabályozás szerint mely személyek milyen bűncselekményei tartoznak a katonai büntetőeljárás hatálya alá, a magyar honvédség tagjaira vonatkozó eltérő megoldás jelentős mértékben megosztaná a büntetőjogi értelemben vett katonákra vonatkozó eddig egységes eljárást és szükségtelenül túlbonyolítaná a szabályozást.

A katonai védői lista intézménye 1990. január 1-ig élt. Főszabály szerint katonai büntetőeljárásban kizárólag az az ügyvéd járhatott el védőként, akit az igazságügyi miniszter ebbe a névjegyzékbe felvett. Az 1980-as években konkrét büntető ügyekben több kritika is érte ezt a megoldást, melyeknek az volt a lényege, hogy a terhelt nem, vagy csak korlátozottan élhet védőválasztási jogával, illetve, hogy olyan személyek szerepelnek a listán, akiknek a lojalitása nem teszi lehetővé, hogy védencük érdekeit a hatékonyan képviseljék. Kétségtelen, hogy az ún. listás katonai védők érdeklődésük, gyakorlatuk, képzettségük folytán igen szakszerű,

hatékony védelmet fejtettek ki. A lista esetében azonban nem lehetett tudni, vagy legalábbis nem volt nyilvános, hogy arra milyen feltételek mellett lehetett felkerülni és ez a körülmény gyanakvást és ellenérzést generált. A 80-as években a kritikák konkrét büntetőügyekben is megfogalmazódtak, előfordult, hogy a vádlott nem akarta elfogadni a kirendelt katonai védőt, vagy nem akart a listáról jogi képviselőt igénybe venni. Feltehetően ennek hatására már 1990. január 01-ét megelőzően enyhült a gyakorlat, és lehetővé vált a vádlottak számára a katonai büntetőeljárásban a listán nem szereplő ügyvédet védőnek választani, de csak esetileg, az igazságügyi miniszter egyedi engedélye alapján.

A katonai védői lista megszüntetését követően egyre nagyobb számban láttak el korábban katonai büntetőeljárás során el nem járt ügyvédek védői tevékenységet katonai büntetőügyekben. Mára kialakult az ügyvédek azon köre, akik rendszeresen eljárnak katonai büntetőügyekben. Volt katonai ügyészek, bírák, honvédségi, vagy rendészeti szervek érdekképviselői által tartósan megbízott ügyvédek, volt katonai jogászok, illetve olyan magánügyvédek, akik érdeklődésük folytán önképzés által szerezték meg a szükséges ismereteket, valamint a napi munkavégzés során a kellő gyakorlatot. Nem véletlen, hogy ma egyre több ügyvéd, ügyvédi iroda tünteti fel a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyeket a profilja ismertetésekor. Ebben közrejátszik az is, hogy a katonai védői lista megszüntetésével lényegében egyidőben az ügyvédi pálya is felszabadult a létszámkorlátozás alól, és az ügyvédi tevékenység is egyre inkább a specializálódás irányába fejlődik.

A katonai büntetőeljárás vonatkozásában is el kell fogadni Fenyvesi Csaba azon megállapítását, hogy a modern büntetőeljárásban a védői szerepkört csak hivatásos, széleskörű jogi és kiriminalisztikai ismeretekkel rendelkező, az eljárás többi résztvevőjétől független, önálló jogállással bíró, a terhelt érdekében eljáró védőügyvéd láthatja el hatékonyan. A védői szerep ezen definíciója eleget tesz azoknak a követelményeknek, amelyek a büntetőeljárásra vonatkozó alapvető elvek megkövetelnek. Ha ezen nem lépünk túl, az eljárás akkor is korrekt módon lefolytatható. Mégsem véletlen azonban, hogy Hautzinger Zoltán doktori

értekezésében a hiányérzetét fogalmazza meg. Nyilván egy, az általánostól eltérő jogterület speciális ismereteket feltételez, ha hatékony védelmet várunk el. Személyes véleményem szerint azonban nem elsősorban valamely különös szervezeti megoldás, lista alkalmazása, hanem elsősorban speciális képzés, képzettség, gyakorlat megszerzése, az adott terület iránt való érdeklődés az, amely megoldás alapját képezheti. Nincs konkrét elképzelésem arról, hogy ennek mi lehet a megfelelő formája, csupán ötletszerűen gondolok arra, hogy egy katonai és rendészeti szakjogász képzés, egy ilyen jellegű másoddiploma megfelelő szakismereteket biztosíthatna a katonai büntetőeljárásban való hatékony védelem ellátásához. Önmagában a katonai védői lista, mint forma nem elutasítandó abban az esetben, ha az ajánlás jellegű, nem jelent kizárólagosságot az arra felvett ügyvédek vonatkozásában, tehát nem korlátozza a védőválasztást. Egy ilyen listára történő felvétel alapja épp a képzettség igazolása lehet, és ezáltal az a követelmény is megvalósul, hogy nem ismeretlen a kiválasztás szempontja. Természetesen az már egy másik kérdés, hogy ennek meg kell-e jelennie a törvényi szabályozás szintjén.

A büntetőeljárás törvénynek a katonai külön eljárásra vonatkozó fejezetében a 492. § tartalmazott 2006. július 01-ig olyan szabályozást, hogy katonával szemben a XX. fejezet (a fiatakorúak elleni büntetőeljárás) rendelkezéseit nem lehet alkalmazni. Ezen tilalom hatályon kívül helyezésre került, és nincs olyan további törvényi szabály, amely a katonai büntetőeljárásnak és a fiatakorúakra vonatkozó eljárásnak az egymáshoz való viszonyát rendezné. Jelenleg már nincs jogszabályi alapja a tiltásnak, mert a szolgálati és jogállási törvények nem teszik lehetővé, hogy fiatakorú személy egyidejűleg büntetőjogi értelemben vett katonának is minősüljön. Nem jelenti azonban azt, hogy fiatakorú személy összefüggés alapján ne kerülhetne a katonai büntetőeljárásba terheltként. Erre az esetre vonatkozóan az eljárási törvény nem tartalmaz rendelkezést, azonban a katonai bírói gyakorlat

egyértelműen szabályozta a helyzetet, amikor eseti döntésekben kifejtésre került, hogy a katonai büntetőeljárás lefolytatása során a fiatalkorú terheltet vonatkozásában mindazon speciális rendelkezést alkalmazni kell, amely egyáltalán a katonai büntetőeljárás során biztosítható. Nyilván vannak olyan szabályok, amelyek a katonai büntetőeljárás keretei között nem tarthatók be, mások alkalmazásának azonban nincs akadálya. Érdekes lehet annak vizsgálata, hogy a betartható szabályok között tehető-e különbség súlyuk, esetleg garanciális jellegük alapján. Szükséges-e megjelölni azon rendelkezéseket, amelyeket mindenképpen kötelező betartani, másokat pedig csak lehetőség szerint. Megállapítható azonban, hogy az utóbbi években – a sorkatonai szolgálat megszűnése miatt egyre kevesebb fiatalkorú terhelt jelenik meg a katonai büntetőügyekben, továbbá, hogy – semmiféle probléma nem merült fel a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok alkalmazásával kapcsolatban ez mára kialakult gyakorlatnak tekinthető. Tehát garanciális értelemben többletet jelenthet annak jogszabályi felsorolása, hogy a fiatalkorúakra vonatkozóan mely szabályokat láttuk indokoltnak kötelezően betartani a katonai büntetőeljárás során, de feltehetően ennek ilyen részletes szabályozása jelenleg indokolatlan.

Zsigmond Csaba

Büntetlenül maradt háborús és emberiség elleni bűnök. A szovjet Vörös Hadsereg 1944-45-ben a Magyar Királyság területén elkövetett bűntettei

Bevezetés

Tanulmányom megírását megelőzően könyvtári és levéltári kutatást végeztem abból a célból, hogy a teljesség igénye nélkül összegyűjtsem, és röviden összefoglaljam azokat a háborús és emberiség elleni bűntetteket, melyeket a 1944-45-ben Magyar Királyság területén harcoló, megszálló szovjet alakulatok katonái, parancsnokai elkövettek. Ezekről az igen súlyos bűntettekről Magyarországon egészen 1990-ig nem lehetett beszélni, a témát nem lehetett kutatni. Arra vonatkozó bizonyítékot nem vagy alig lehetett találni, hogy a hazánkban harcoló-megszálló szovjet katonai felső vezetés parancsára, vagy jóváhagyásával is történtek rendkívül súlyos bűntettek, azonban ez számtalan közvetett bizonyíték alapján valószínűsíthető. A kevés közvetlen bizonyíték hiányának oka, hogy a Magyarországon rendelkezésre álló levéltári és könyvtári forrásokban a szovjet katonai vezetés által kiadott parancsok, jelentések nem találhatóak. Ezek az akkor titkosított dokumentumok feltehetően a mai orosz hadsereg levéltárában lelhetőek fel, ezek kutatása még jelenleg is erősen korlátozott.

Az egyes súlyos bűntettek megtörténte viszont nem vitatható, szinte valamennyi ma élő magyar állampolgár nagyszülei, szülei beszéltek erről, sok akkori szemtanú még ma is él. A rendszerváltozás után számtalan egyéni visszaemlékezést közlő írott mű, vagy film jelenhetett meg e témában. A magyar levéltárak megnyithatták kapuikat a kutatóknak. Nagy számban kerültek elő magyar nyelvű dokumentumok: magyar állampolgárok által a magyar, vagy szövetséges hatóságoknak írt panaszlevelek, melyben a szovjetek miatt elszenvedett atrocitásokról szóltak, vagy a magyar

hatóságok által a szovjet katonai vezetésnek címzett e tárgyú levelezések, sőt még diplomáciai jegyzékek is.

A büntettek összefoglalását követően elemzem, hogy az akkor hatályos nemzetközi jog alapján büntetőjogi szempontból felelősségre lehetett volna-e vonni az elkövetőket.

1. A szovjet Vörös Hadsereg által elkövetett bűncselekmények

A történelmi források alapján megismerhető a szovjet katonák által elkövetett bűncselekmények. Ezeket alábbiak szerint lehet csoportosítani:

- 1.1. A hadifoglyok, sebesültek tömeges kivégzése
- 1.2. A polgári lakosság tömeges elhurcolása (málenkij robot)
- 1.3. A polgári lakosság női tagjainak tömegei sérelmére elkövetett nemi erőszak
- 1.4. Az állam tulajdonát képező műkincsek, vagy bankok tulajdonát képező értékek eltulajdonítása, illetve a civil lakosság sérelmére elkövetett fosztogatások
- 1.5. A legfelsőbb szovjet katonai vezetés vagy parancsnokok által elkövetett büntettek

1.1. A hadifoglyok, sebesültek tömeges kivégzése

Magyarország elfoglalásért a szovjet csapatok 1944. augusztusától egészen 1945. áprilisáig elkeseredett harcot vívtak a német, és magyar katonákkal szemben. A harcok mindkét fél számára kegyetlenek voltak, több tizezer áldozat, sebesült és hadifogoly mindkét oldalon.

Számtalan visszaemlékezés, és forrás utal arra, hogy magukat megadó német vagy magyar katonákat, vagy szovjetek kezébe került sebesült magyar vagy német katonákat egyszerűen

kivégezték.¹ Ezekre a tömeges mészárlásokra elsősorban Budapest ostroma során, vagy közvetlenül azt követően került sor. Az ilyen jellegű kivégzések elsősorban „a fegyveres SS tagjait és a sebesülteket fenyegette. Előbbieket politikai okokból, utóbbiakat pedig azért, mert ellátásuk csak munkát igényelt, dolgoztatni sem lehetett őket.”²

Csak néhány eset:

Budakeszi sportpályáján fogságba esett német hadifoglyokkal megásatták sírjukat, majd egyszerűen belelőtték őket a szovjetek.³

Sok esetben a magukat megadó német katonák tucatjait lőtték le, melyet bizonyít, hogy például „a budapesti fogaskerekű vasút töltésén sűrűn feküdtek német katonák feltartott kézzel.”⁴

A budai várban található német hadikórház betegeit végig kérdezték és aki német egyenruhában volt, de nem németül válaszolt azonnal agyonlőtték. A kórtermekbe kézigránátokat dobtak be, több ápolónőt megerőszakoltak, vagy megkéseltek.

A legtöbb kivégzett a kitörésben résztvevő katonák közül került ki, melyet számtalan Buda környéki utólag feltárt tömegsír bizonyít.⁵

Volt olyan eset, hogy földön fekvő sebesültek tömegén egyszerűen harckocsival gázoltak át, válogatás nélkül megölve több tucat sebesültet. Ezt példázza az alábbi szörnyű eset, mely 1945. február 12-e hajnalán történt a budai ostrom utcában:

„...hajnali négykor egy több harckocsiból álló orosz felderítő járőr indult el az ostrom utcán a bécsi kapu felé. Az oroszok a Széna tér felől óvakodtak elő, és az utca elején döbbsen megálltak: az úttest, az utca tele volt halottakkal, és nyögdecselő, jajgató

¹ Ungváry Krisztián: Budapest ostroma, Corvina kiadó 2013. 284.o.

² uo. 284.o.

³ uo. 284.o. (a szerző forrásként Bundesarchiv-Militararchiv, 140.o. jelöli meg)

⁴ uo. 284.o. (a szerző Hadtörténeti Levéltár TGY Salamon Zsigmond: Katonai szolgálatom a 202. fényszóró osztálynál 3.o. jelöli meg)

⁵ uo. 284-285.o.

sebesültekkel. Bíró (Bíró László házfelügyelő) aki a pince ablakából figyelte az eseményeket, a következőképpen írja le azt, ami ezután történt...Az élen haladó harckocsi olyan hirtelen fékezett le az előtte felbukkanó hekatomba láttán, hogy a harckocsi hatalmas páncélteste még jócskán himbálózott a megállás után is. Mögötte még négy harckocsi jött, az utolsón jókora rádióantenna volt. ..Aztán a leghátul álló antennás harckocsi feltúrázta motorját, kivágódott a sor végéről, és hirtelen végigsöpört az Ostrom utcán. ..Bőgő motorral hajtott rá a halottak és sebesültek halmaira, és megállás nélkül haladt felfelé. A láncotlak alól szökőkutakban spriccelt fel a vér. A mozdulni is képtelen sebesültek rémes sikoltozásba kezdtek, mert már látták sorsukat. A láncotlak vadul csúszkáltak a vérben és a szétmorzsolts emberi húsban, a torony tetején derékig kiemelkedő katona – bizonyára a parancsnok – kénytelen volt megkapaszkodni a bűvő nyílás peremében. Amikor már vagy tíz méterrel megelőzte a többi tankot, azok egymás után megmozdultak, és elindultak a nyomában...Tengelyig jártak a vérben, a húsban és a halálban..Láttam a parancsnok arcát olyan volt mint valami lárva. Rettenetesen vigyázott, hogy csak előre nézzen, még véletlenül sem pillantott arra a rettenetre, amit művelt.”⁶

Nem csupán az SS katonákkal végeztek azonnal, akit magyar nyilas egyenruhában fogtak el, azt szintén. Volt olyan eset, hogy Budán több tucatnyi postást, vasutast fogtak el, akiknek egyenruhája megtévesztette az oroszokat, az elfogottakat nyilasoknak nézték. A foglyokat összeterezték és agyonlövésükre készültek amikor egy oroszul beszélő magyar tiszt az utolsó pillanatban magyarázta el, hogy az elfogottak egyenruhája nem a nyilas pártszolgálatos ruha. ⁷

Budapest ostromán kívül a legtöbb polgári személy tömeges meggyilkolása általában azokban a településeken volt jellemző,

⁶ Gasparovich László: A rettegés ötven napja – Budapest ostroma és a kitörési kísérlet, Hajja Book Kft. 1999. 271.o.

⁷ Lukács Gyula: A pokol stációi...Részletek az Emlékirataim a második világháború utolsó időszakáról és a hadifogságban töltött éveimről I-II., (Magyar Holocaust III-IV. Dokumentumok a magyarok megsemmisítéséről, Kaposvár 2004.) 258.o.

melyet a szovjetek nagy nehézségek árán foglaltak el. Így történt ez például a Veszprém megyei Olaszfaluban, ahol a németek egy ideig sikeresen tartóztatták fel a szovjeteket. A bevonuló szovjet csapatok több mint 60 polgári személyt gyilkoltak le.⁸ Tószegen ismeretlen körülmények között meghalt egy szovjet katona. Ezért a szovjetek válaszul 11 tószegi lakost elfogtak és 1944. október 13-án délután egy órakor mind a 11 személyt kivégezték.⁹

1.2. A polgári lakosság tömeges elhurcolása

A szovjetek által hadifogolyként elhurcolt polgári lakosok pontos száma máig sem ismert. Számtalan forrás utal arra, hogy nagyszámú hadifoglyot elsősorban Budapest ostroma alatt és után ejtettek. Ennek elsődleges okát a történészek abban jelölik meg, hogy Budapestet Sztálin parancsára menetben kellett volna elfoglalni, ehelyett 1944. december végétől egészen 1945. február 13-ig tartott az ostrom. Az ostrom egyik főparancsnoka Malinovszkij félve Sztálin haragjától az ellenséges német-magyar védők létszámát a tényleges 79.000 főnél jóval nagyobbak 138.000-nek tüntette fel. A nagyobb létszám több hadifoglyot is jelentett, ezért 100.000 hadifoglyot ígért.¹⁰ Ennek érdekében csak 1945. februárjában kb. 50.000 hadifoglyot ejtettek.¹¹ Egyes adatok szerint Magyarország

⁸ Ungváry Krisztián: A magyar honvédség a második világháborúban, Osiris kiadó, 2006. 339.o.

⁹ „Törvényes megszállás” 168.számú dokumentum. 382.o.

¹⁰ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának levéltárában fellelhető, hogy a budapesti csatában a Malinovszkij marsall által vezetett 2. Ukrán Front fogságába került ellenséges erők létszáma 138 000 fő volt. A védők közül – a harcok hevességét és valós számát tekintve, valamint a németek magas halálozási arányát is ismerve – nem több mint 40.000 harcoló katona eshetett ténylegesen szovjet fogságba. A fennmaradó körülbelül 100 000 főt a Budapestről és az azt körülvevő agglomerációból „[málenkij robotra](#)” elhurcolt polgári személyek alkották. (Bognár Zalán: [Málenkij robot](#). II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapja. (Hozzáférés: 2010. február 9.)

¹¹ Ungváry: Budapest ostroma 293.294.o.

területéről 94.788 polgári személyt vittek hadifogolyként a Szovjetunióba 1944-45-ben. A hadifoglyok között nem csupán férfiak, hanem nők és gyerekek is (kb. 20%) voltak. Mivel viszonylag kevés harcoló német vagy magyar katonát tudtak elfogni ezért előszeretettel fogták el a más egyenruhás testületek tagjait: rendőröket, postásokat, tűzoltókat, vasutasokat. A német nevéket nagy számban fogták el a polgármesteri hivatalok nyilvántartásai alapján.¹² Akinek német neve volt az a szovjetek szemében német volt, hiába volt már generációk óta magyar állampolgár és lehet németül sem tudott.¹³

A polgári lakosságot gyakran „a málenkij robot, azaz kis munka” ígéretével csalták el, vagyis pár órás munkavégzést ígértek, melynek több éves vagy örökre tartó hadifogság lett a vége. A polgári lakosság tömeges elhurcolásának méretét bizonyítja, hogy a magyar kormány külügyminisztériuma több jegyzékben is kérte a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól a szovjet csapatok által elszállított civil lakosok szabadon bocsátását.¹⁴ Számtalan magyarországi levéltári dokumentum szól arról, hogy különböző önkormányzati szervek, egyházi hivatalok levélben fordulnak a belügyminiszterhez, külügyminiszterhez, vagy a magához a miniszterelnökhöz azért, hogy járjanak közbe a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál a foglyul ejtett polgári személyek szabadon bocsátása érdekében. Ezek a közbenjárások egyébként nagyrészt sikertelenek lettek.

A szállított foglyok közül többen megszöktek, ezért a szükséges létszámot az adott hely lakosságából pótolták.

Nőket gyakran azzal a gyanúval vittek el, hogy az ellenségnek kémkednek. Volt olyan eset, hogy valaki a határsáv közelében lévő kúthoz ment vízért, és ott fogták el. Érdekes adalékként szolgálhat Léber-Somogyváry Mária elhurcolásának története. Léber a honvédelmi minisztériumban szolgált titkárnóként korábban. Amikor az oroszok Budapestet körülférték a magyar

¹² uo. 293.294.

¹³ „Törvényes megszállás” 20.sz.dokumentum

¹⁴ uo. 111,112,113 sz dokumentumok

katonai parancsokság levontékot küldött azért, hogy még az ostrom előtt kimenekítsék. A két levonténél volt Léber neve és címe, azonban a két levontét az oroszok elfogták, és megtalálták a nevet és címet tartalmazó iratot. Pest elfoglalása után nem sokkal az NKVD emberei lakásáról hurcolták el. Ezután 24 órás kihallgatásoknak, veréseknek vetették alá. Leginkább további parancsnokok nevét, lehetséges tartózkodási helyét akarták tudni, azonban ő ezekre nem tudott válaszolni. Aludni nem hagyták, mosdani csak napi 3 liter hideg vízzel tudott, halott katonák véres egyenruháját adták rá. Szibériába szállították ahol a transzszibériai vasutat kellett építenie - 40 fokos hidegben. Sztálin halála utáni enyhüléskor évekkel később térhetett haza.¹⁵ Az elhurcolt magyar nők szenvedéseiről szól Sára Sándor 1992-ben bemutatott filmje *A magyar nők a Gulágon*.

Az elfogott hadifoglyokat először Magyarországi gyűjtőtáborokba vitték. Hírhedt fogolytáborok voltak Gödöllőn, Cegléden, Baján, Jászberényben.¹⁶ Innen a hírhedt romániai Iasiban található táborba, onnan pedig Szibéria különböző helyeire hurcolták a foglyokat embertelen körülmények között. Enni, de még inni sem igen adtak a foglyoknak. Zárt tehervagonokban szállították őket, az út sokszor 40 napig is eltartott. Ezalatt a foglyok összezsúfolva voltak, ahol a szükségleteiket a vonat padlóján vájt lyukon végezheték. Vízet úgy szereztek, hogy a vagonokba befolyó hóléból ittak. A hosszú úton sokan betegek lettek vérhasban, és különböző betegségekben meghaltak.

1.3. A polgári lakosság női tagjainak tömegei sérelmére elkövetett nemi erőszak

Az országot megszálló szovjet katonák által megerőszakolt nők pontos száma ismeretlen. Pető Andrea végzett kutatást Budapest

¹⁵ A történet részletesen olvasható Léber-Somogyváry Mária, Somogyváry Vilmos: Ahol én voltam ott nem voltak hősök- Női Gulag-Szovjet hadifogság (Auktor Könyvkiadó, 2003.) című könyvben

¹⁶ Ungváry: Budapest ostroma 294.o.

ostroma során és után magyar nők sérelmére elkövetett nemi erőszak okairól, alakulásáról, számáról. A kutató a budapesti ostrom során és azt követően megerőszakolt nők számát 50.000 és 200.000 közöttire becsüli, melyet kórházi abortuszok száma, nemi beteg gondozók, valamint levéltári adatok alapján határozott meg.¹⁷ Akárcsak a hadifoglyok tömeges meggyilkolása, a megerőszakolt nők száma is azokban a településeken volt magas melyeket nehéz harcok árán tudtak bevenni.¹⁸ Magyarországon csak azokban a városokban lehetett a megerőszakolásokra vonatkozó statisztikát készíteni, amelyeket német-magyar csapatok ideiglenesen visszafoglaltak: így például Lajoskomáromban 1000 nő közül 140 jelentkezett orvosnál, Székesfehérváron 1500 megerőszakolt nőt tartottak nyilván, 5-7000-re, tehát az összlakosság 10-15%-ra becsülték az összes megerőszakolt számát (mindez 30 napos megszállás után). Magyarországon ennek hatására rendelték el minden 10.000 lakosnál nagyobb településen (illetve igény szerint bárhol) nemibeteg gondozók felállítását, és nyilvántartott betegek kényszergyógykezelését.¹⁹

A szovjet katonák által elkövetett tömeges nemi erőszak olyan méreteket öltött, hogy a budapesti nemzeti bizottság felfüggesztette a Büntető törvénykönyv magzatelhajtást tiltó rendelkezését.²⁰

Egyes források szerint áldozatok között volt 12 éves, és volt 90 éves nő is. A lányokat idősebbnek álcázva, bekormozott arccal küldték ki az utcára, bár ez sem mentette meg őket a szovjet katonák által elkövetett nemi erőszaktól.²¹ Jellemző volt a többszörös erőszak, vagyis egy-egy nőt 20-30 katona egymás után megerőszakolt.

¹⁷ Pető: Budapest ostroma női szemmel, Budapest Főváros Levéltára, www.budapestarchiv.hu

¹⁸ uo.

¹⁹ Ungváry : Budapest ostroma 301.o.

²⁰ uo.

²¹ Pető: Budapest ostroma női szemmel, Budapest Főváros Levéltára, www.budapestarchiv.hu

A helyzet súlyosságát jelzi, hogy a szovjetek bizalmi emberének számító Rákosi Mátyás Dimitrovnak a Komintern vezetőjének közbelépését kérte a szovjet katonák által nők sérelmére elkövetett nemi erőszak miatt. *„Helyzetünket nehezíti, hogy a Vörös Hadsereg túlkapasait a párt számlájára írják: ebben a vonatkozásban kétségtelen van némi javulás, de a nők tömeges megerőszakolásának esetei, fosztogatások stb. minden terület felszabadításánál megismétlődnek, így legutóbb Budapesten is”*²²

Az akkori hangulatot szemlélteti az alábbi „büntetőügy”. A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában található a tárgyalás jegyzőkönyve, és az ítélet. A Szegedi Népbíróság elé állították N.Gy-né 53 éves asszonyt népellenes büntett miatt. A vád szerint a vádlott azt találta mondani, hogy a szovjetek barbárok, durvák, minden vagyonát odaadná, ha németek győznének. A vádlott meghallgatása során elmondta, hogy amikor az oroszok megszállták Makót, egy késő éjszakai órában orosz katonák jelentek meg házánál, és két orosz katona megerőszakolta. Elismerte tett ilyen jellegű kijelentéseket, azonban a németeket is szidta...A vádlott által elmondottakat a tanúk is alátámasztották. A Szegedi Népbíróság végül azzal az indokkal mentette fel, hogy *„A vádlott nagyon sokszor különösebb ok nélkül nemcsak az oroszokat szidalmazta, avagy a rendőrséget, hanem a németeket is, vagyis a vádlottal szemben nem lehet azt megállapítani, hogy kényszerű szükség nélkül a demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött...”*²³

A tömegesen előforduló nemi erőszak miatt ugrásszerűen megnőtt a nemi betegségek – elsősorban a gonorrhoea fertőzések száma. A magyar Népjóléti Minisztérium VII. Főosztálya 1945. évi jelentésében rámutat, hogy 43 nemi beteg gondozóban és az újonnan

²² Pető: Budapest ostroma női szemmel, Budapest Főváros Levéltára, www.budapestarchiv.hu, A szerző forrásként megjelöli: „dokumentumok Rákositól, Rákosiról. Válogatta Vass Henrik. Múltunk, 1991. 2-3. sz. 247. old. 1945. február 19-i levél”

²³ Törvényes megszállás 341-345.o. (147-es dokumentum)

felállított ötben a kezelték száma az egész ország területén a korábbi évek adataihoz képest tekintélyesen fokozódott.²⁴

1.4. Az állam tulajdonát képező műkincsek, vagy bankok tulajdonát képező értékek eltulajdonítása

Amikor a szovjet hadsereg az országhatárhoz közeledett a Szovjetunió Minisztertanácsa rendeletet alkotott, amely szerint az elfoglalt idegen területekre különleges osztagokat kell küldeni. Az alakulatok a zsákmányolási feladatra speciálisan felkészített tisztekből állnak. „A különleges osztagok feladata mindazon értékek felkutatása és visszavétele, amelyeket a fasiszta német állam és csatlósainak hadseregei elhurcoltak a szovjet hazából...”²⁵ Ezzel az indokkal ürítették ki a Magyar Hitelbank pánccéltermeit, akkor vitték el az összes aranyat, értékpapírokat, külföldi valutát, valamint több ezer a bank védelmére bízott, magántulajdonban lévő nagy értékű műtárgyat. ²⁶ A szovjetek nem bíztak semmit a véletlenre: a pénzügyintézetek széfjeinek gyors kinyitása érdekében magukkal hoztak egy moszkvai börtönből egy pánccélszekrények feltörésében jártas bűnözőt is, így pillanatok alatt megnyíltak a bankok széfjei, és óriási mennyiségű készpénzzel, műkinccsel távoztak.

„Budapesten röviddel a felszabadulás után az összes bankot végiglátogatta egy kicsiny de annál szorgalmasabb csoport. A bankok pánccéltermeit kivétel nélkül kifosztották – az amerikai és angol pánccéltermeket elsősorban. A bankokban talált készpénzt elrabolták. Az ország kifosztása intézményszerűen zajlott a közgyűjteményekre szakosodott művészettörténész tisztek folytatták a vadászatot. Így tűnt el a Kereskedelmi bank széfjeiben elraktározott Hatvány gyűjtemény: 255 olajfestmény, közte Greco, Picasso, Renoir művei, valamint 625 rajz.”²⁷

²⁴ uo

²⁵ Gasparovich: A rettegés ötven napja – Budapest ostroma és a kitérés kísérlet, Hajja Book Kft. 1999. 241.o.

²⁶ uo. 240.o.

²⁷ Ungváry: Budapest ostroma, 290.o.

A Magyar Általános Hitelbank kifosztásáról az igazgató így számolt be a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai tagjának:

1945. január 20-án orosz tisztek egy csoportja kereste fel intézetünket. Felnyitottak – részben erőszakosan – minden széfet és pánceletermet. Elvittek 113 millió pengő készpénzt, továbbá mintegy 800 bördönt, és dobozt, melyet ügyfeleink helyeztek nálunk letétbe, s kiürítettek 1400 értékmegőrző rekeszt is. Lehetetlen felmérni az elvitt tárgyak értékét, csak annyi bizonyos, hogy igen nagy összegről van szó. Több száz millió pengő értékben vittek el magukkal értékpapírokat, amelyek részben ügyfeleink, másrészen a bank tulajdonát képezik.”²⁸

A budapesti városházáról 1945. január 26-án 57.000.000 pengőt szállított el a szovjet katonai parancsnokság, ezért Dálnoki Miklós Béla magyar miniszterelnök levélben fordult Szuszajkov vezéreztárhoz.²⁹

Nem kegyelmeztek a csepeli Weiss Manfréd gyárnak sem, arra hivatkozással, hogy német tulajdon hadizsákmánnyá vált. Ugyanígy szovjet tulajdonba került a Nemzeti Bank pincéjében tárolt zsidó vagyon is, melyet hadifogoly katonákkal rakodtak fel szovjet teherautók platóira. Elvitték a Margitsziget szállodáinak teljes berendezését, és eltulajdonítottak számos köztéri szobrot.³⁰

Az alsóbb katonai parancsnokságok helyzetükkel visszaélve olyan beszolgáltatásokat követelnek az általuk megszállt város vagy község felé, mellyel a lakosság élelmezését is veszélyeztetik.³¹

Külön meg kell említeni, hogy számtalan forrás bizonyítja, hogy a szovjet hadsereg egyes katonái a megszállt területen a polgári lakosságot rendszeresen fosztogatta. Nem csupán értéktárgyakat (órát, ékszereket) vettek el, hanem sokszor levetkőztették az embereket és egész ruházatukat elvitték.

²⁸ uo 290-291.o.

²⁹ „Törvényes megszállás” 417.o.

³⁰ uo 291-292.o.

³¹ uo. 413-415.o.

1.5. A legfelsőbb katonai vezetés, és a parancsnokok büntetőjogi felelőssége

Arra vonatkozó közvetlen bizonyíték, hogy az 1944-45-ös szovjet hadműveletek és megszállás során a szovjet felsőbb katonai vezetés –tábornoki kar - is adott ki olyan parancsot, mely nemzetközi szerződés szerint emberiség elleni bűntett megállapítására lehet alkalmas nem sok található. Ezen kevesek egyike a 4. ukrán front katonai tanácsának 1944. november 17-én kelt 0036-os számú írott parancsa, melyet Ivan Jefometovics Petrov hadseregtábornok, egy vezérezeredes, és két vezérőrnagy írt alá.³² A parancs szerint nyilvántartásba kell venni minden 18 és 50 év közötti német és magyar (polgári) hadköteles személyt, valamint a rendőrség és csendőrség valamennyi tisztviselőjét, és alkalmazottját akik Kárpát-Ukrajna szovjet megszállási területén élnek. A nyilvántartásba vett személyeket haladéktalanul tartóztassák le, s szállítsák hadifogoly gyűjtőhelyre. A parancs továbbá kitér arra is, hogy ezen személyek felkutatása érdekében az NKVD fejtsen ki erőteljesebb munkát. A parancs végrehajtásáról 1944. december 17-én kelt Fagyeev vezérőrnagy 1944. december 17-én kelt jelentése. A jelentés beszámol arról, hogy letartóztattak többek között 7093 hadköteles (polgári) személyt, 176 csendőrt és rendőrt. A letartóztatott személyeket hadifogoly gyűjtőhelyre szállították. A további sorsuk ismert. Valamennyi letartóztatott személyt a Szovjetunió területén található politikai foglyok részére kialakított fogolytáborba vitték, ahonnan sokan évek múlva, vagy néhányan soha nem jöttek haza.

Malinovszkij marsall mint a Budapestet elfoglaló szovjet 2. ukrán front parancsnoka katonái számára három napos szabad rablást engedélyezett, melyet az amerikai OSS titkosszolgálat jelentése bizonyít.³³ Ebbe beletartozott a lakosság elhurcolása, nők prostitúcióra kényszerítése.

³² A dokumentum Dupka György „keressétek fel a sírom...” című könyvében található magyar nyelvre lefordítva.

³³ Ungváry: Budapest ostroma 292.o.

Fentebb már említettem, hogy feltehetően Malinovszkij marsall parancsára Budapest ostromát követően kb. 100.000 polgári személyt hurcoltak el hadi fogolyként, így felelőssége felmerül. Tény, hogy alárendeltjei a „hadifoglyokat” úgy adták át az NKVD Hadifogoly- és Internáltügyi Főcsoportfőnökségének, hogy a marsallnak mint parancsnoknak tisztában kellett lennie azzal, hogy a hiányzó fogolymennyiséget a polgári lakosság köréből pótolták, ezért mindenképpen felelős a polgári lakosok tömeges elhurcolásáért.³⁴

Felelőssége az akkori szovjet parancsnokoknak nem csupán az általuk kiadott emberiség elleni büntettek elkövetésére utasító parancsok tekintetében merül fel. Jogi felelősség merül abban is, hogy a katonák által elkövetett súlyos büntettekről tudomásuk volt, azonban sokszor nem tettek semmilyen intézkedést. A fentebb hivatkozott magyarországi levéltári anyagok is bizonyítják, hogy a polgári lakosság tömeges elhurcolásáról, nők megerőszakolásáról, fosztogatásokról a magyar kormány miniszterelnöke, külügyminisztere, és más hatósági és közigazgatási, önkormányzati szervek vezetői írásban tájékoztatták a megszálló szovjet katonai vezetést. Ennek ellenére az illetékes parancsnokok az esetek nagy részében nem tettek semmit.

A teljes igazsághoz tartozik, hogy néhány rendelkezésre álló dokumentum bizonyítja, hogy a katonák túlkapásait időnként a parancsnokok is megelégtették, ezért egyes esetekben intézkedtek a büntetteket elkövető katonák felelősségre vonása érdekében.³⁵ Ezek elsősorban a szökött, részeg, garázda katonák megfékezését célozták. E célból őrzőerőket is létrehoztak, akiknek feladata e katonák elfogása volt.

³⁴ Bognár Zalán: *Málenyikj robot*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapja. (Hozzáférés: 2010. február 9.)

³⁵ Ezt bizonyítja például a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában fellelhető dokumentum, mely a tiszaföldvári járási szovjet parancsokság levele a rendőrtanácsosoknak a katonai kihágások következményeiről. Ebben leírják „akár orosz, akár más katonaság bármiféle rendellenességet csinál, azt azonnal a Komendatúrára be kell jelenteni...”

2. A szovjet hadsereg katonái által felsorolt bűntettek nemzetközi büntetőjogi megítélése

Az 1944-45-ös magyarországi hadműveletek idején már léteztek olyan nemzetközi jogi szabályok, amelyek a hadviselés szabályaira vonatkoztak, a sebesültekkel, és hadifoglyokkal való bánásmódot szabályozta.

Az egyik jelentős az 1899-ben aláírt Hágai Egyezmény II. a szárazföldi háborúk törvényeiről és szokásairól, illetve azt kiegészítő 1907-ben aláírt Hágai Egyezmény IV.

Az első Genfi Egyezmény a harctéren megsebesült katonák körülményeinek javításáról szól 1864. augusztus 22-én írták alá. Ezt egészítette ki és módosította az 1906-os majd 1929-es Genfi Egyezmény, mely a „hadrakelt seregek sebesültjei és betegei helyzetének javítása és a hadifoglyokkal való bánásmód” –ról szól.³⁶

A felsorolt egyezmények a sebesültekkel, hadifoglyokkal való emberséges bánásmódról, a hadifoglyok jogairól, és kötelességeiről, a hadifogoly táborok méretéről, elrendezéséről szólnak. Az egyezmények alapvető emberi jogokat biztosítanak a hadifoglyoknak. Rendelkezik továbbá élelmezésükről, ruházatukról, külvilággal (családjukkal való levelezés) való kapcsolattartásról.

Az akkor már létező nemzetközi szabályok alapján is látható, hogy a szovjet Vörös Hadsereg nem tartotta be a sebesültekkel, hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozó szabályokat, igaz a Szovjetunió csupán a nürnbergi pert követően írta alá ezeket a nemzetközi egyezményeket.

Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy a vörös hadsereg egyes tagjai, alakulatai által elkövetett háborús és emberiség elleni bűntettek pönalizálására 1944-45-ben még nem léteztek speciális

³⁶ Az egyezményt a Magyar Királyság képviselőjében Horthy Miklós kormányzó is aláírta. Az egyezményt 1936. évi XXX. törvénycikk iktatta be a magyar hazai jogba

nemzetközi egyezmények. Nem volt például arra vonatkozó nemzetközi egyezmény, hogy kit lehet hadifogolyként elfogni, ez csak később került be a Genfi Egyezménybe.

Ha azt vizsgáljuk, hogy az akkori nemzetközi büntetőjog alapján a vörös hadsereg legfelsőbb vezetői, tábornokai felelősségre vonhatóak-e lettek volna egy nemzetközi büntető bíróság előtt, a nürnbergi per jogi, politikai hátterét kell megismerni.

A nemzetközi jogászokat a mai napig megosztja a nürnbergi per jogi megítélése. Egyesek jogilag elfogadhatónak, sőt enyhének érzik a nürnbergi és azt követő náci háborús perek ítéleteit, míg mások aggályosnak ítélik azt.

Már az eltérő vélemények alapján kijelenthető, hogy jogilag nem volt tiszta helyzet abban a tekintetben hogyan, milyen szabályok alapján vonják felelősségre a vesztes oldal bűnöseit.

Évekkel a nürnbergi pert megelőzően még javában folyt a második világháború, amikor a későbbi győztesek Egyesült Államok, Egyesült Királyság és a (a mi esetünkben későbbi bűnös) Szovjetunió 1943-ban elhatározta, hogy a háború rémtetteit elkövető náci főbűnösöket felelősségre fogják vonni.

Az ún. háromhatalmi nyilatkozatban 1943. október 30-án a felek deklarálták, hogy „amikor majd fegyverszünetet engedélyeznek valamely Németországban megalakuló kormánynak, azokat a német tiszteket és katonákat, valamint náci párttagokat, akik a fent említett kegyetlenkedésekért, mészárlásokért és kivégzésekért felelősek vagy azokban beleegyezően részt vettek, visszaküldik azokba az országokba, amelyekben förtelmes bűntetteiket elkövették, avégből, hogy a felszabadított országok és az ott megalakuló szabad kormányok törvényei szerint ítéelkezhessenek felettük és büntethessék meg őket.”

A moszkvai nyilatkozatot követte az 1945. augusztus 05-én kötött Londoni Egyezmény.

Az aláíró felek - szintén az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, és a Szovjetunió - kijelentik, hogy Nemzetközi Katonai Törvényszéket létesítenek a háborús bűntettek kivizsgálása, és a már elfogott náci főbűnösök felelősségének megállapítása érdekében.

Ugyanakkor deklarálják azt is, hogy az egyezmény „semmiképpen sem érinti a Moszkvai Nyilatkozatban foglalt ama rendelkezéseket, amelyek szerint a háborús bűnösöket visszaküldik azokba az országokba, amelyekben büntetteiket elkövették.”

Eme Londoni egyezmény alapján született meg a nürnbergi bíróság mint nemzetközi katonai törvényszék, ahol a győztesek ítélezhettek a vesztesek felett. Tagjai lettek az Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Szovjetunió, és Franciaország. A vádlottak padjára a náci politikai és legfelsőbb katonai vezetőket ültették.

Mivel nem léteztek olyan egyértelmű nemzetközi szabályok amelyek meghatározták volna a háborús és emberiség elleni bűncselekmények körét, így a nürnbergi pert megelőzően a elsősorban a győztes oldal jogászai keresték a megoldást. Bonyolította a helyzetet, hogy a náci bűnösök azzal védekeztek, hogy saját országuk törvényei alapján jártak el, és sokszor parancsra cselekedtek. Ezt az ellentmondást oldotta fel végül Gustav Radburch német jogtudós, a róla elnevezett ún. Radburch-formulával: az erkölcs a jog alapvető eleme, ha egy törvény ezt alapvetően sérti akkor nem rendelkezik a törvényesség kritériumával, vagyis nem alkalmazható.

Végül a kialakított jogi megoldás alapján vádolták meg a náci politikai és katonai vezetőket.

A vádirat az alábbi bűncselekményeket tartalmazta:

1. Béke elleni bűncselekmények.
2. Emberiség elleni bűncselekmény
3. Háborús bűncselekmények.
4. Összeesküvés az előző három bűncselekmény elkövetésére.

A béke elleni bűncselekmények körét a háborús agressziós cselekmények, emberiség elleni bűncselekmények háború esetén a polgári lakosság ellen elkövetett erőszakos cselekmények háborús

bűncselekmények a hadviselés szabályainak megszegésére, és a hadifoglyokkal kapcsolatos cselekmények jelentették.

A nürnbergi katonai törvényszék, majd az azt követő nemzetközi büntető bíróságok által kialakított gyakorlat szerint az emberiség elleni bűntettek körébe tartoztak: *„emberölés, kiirtás, rabszolgamunkára kényszerítés, deportálás vagy másfajta embertelen bánásmód, továbbá politikai, faji vagy vallási alapon történő üldözés olyan bűncselekményekkel kapcsolatban, amelyekre a Törvényszék hatásköre kiterjed. Az emberiség elleni bűncselekmények az Alapokmány szerint járulékos jellegű deliktumoknak tekinthetők, mivel a törvényszék joghatósága alá tartozó bűncselekményekkel – vagyis béke elleni-, vagy háborús bűncselekményekkel – „összefüggésben” kerülhetett sor az elkövetésükre. E bűncselekmények passzív alanyai a polgári lakosság tagjai lehettek, ily módon a kriminalizálásnak elsősorban az volt a célja, hogy a németországi és tengelyhatalmak területén élő zsidósággal és egyéb etnikumokkal – akik nem lehettek a háborús bűncselekmények sértettjei – szemben elkövetett súlyos bűncselekmények se maradjanak büntetlenül”*³⁷

A nürnbergi per ítéletét az Egyesült Nemzetek közgyűlése 1946. december 11-én jóváhagyta. 1947. december 21-én a közgyűlés megbízta a Nemzetközi Jogi Bizottságot, hogy fogalmazza meg a nürnbergi a Nemzetközi Katonai Törvényszék szabályzatában és ítélkezéseiben kifejezésre jutó nemzetközi jogi elveket.

Ezt követte a Genfi Egyezmény 1949-es kiegészítése, amely a nürnbergi per során alkalmazott jogi elveket precedensként emelte a nemzetközi jog szintjére. Jelen tanulmány szempontjából kiemelendő a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló 1949. augusztus 12-én kelt IV. Genfi Egyezmény. Ebben többek között védett személyeknek minősítik megszállás esetén a részes államok polgárait.

³⁷ Sántha Ferenc: Az emberiség elleni bűncselekmények Miskolci Jogi szemle 3 évfolyam, 53.o.

Az egyezmény II. Címe „A lakosság általános védelme a háború bizonyos hatásaival szemben” elnevezést kapta. Ebben deklarálták, hogy *„a nőket különösen védelemben kell részesíteni minden becsületük ellen irányuló támadással, különösen az erőszakos közöszlélssel, a prostitúcióra való kényszerítéssel vagy szemérmüket sértő minden cselekménnyel szemben.”*

Kimondta az egyezmény a megszállt területen való fosztogatás tilalmát is.

Az egyezmény nem engedte a polgári lakosság tömeges elhurcolását hadifogolyként. A polgári lakosság csak akkor kerülhetett hadifogságba, ha megszállott területen kémkedés vagy szabotázs vádjával, vagy azért tartóztatták le, mert egyénileg oly indokolt gyanú terheli, hogy a megszálló Hatalom biztonságára káros tevékenységet fejt ki, az ilyen személyt a katonai szükség által feltétlenül megkövetelt esetben a jelen Egyezményben szabályozott mozgási jogától meg lehet fosztani. Az így személyi szabadságától megfosztott személyt is emberséges bánásmódban kell részesíteni.³⁸

A második világháborút követő genfi konvenció kiegészítései alapján már egyértelműen kimondható, hogy a kialakult jogi fogalmak szerint a szovjet Vörös Hadsereg háborús és emberiség elleni bűntetteket követett el 1944-45-ben a Magyar Királyság területén.

3. Összegzés

A nürnbergi gyakorlat alapján látható, hogy a szovjet Vörös Hadsereg parancsnokai, és egyes katonái által elkövetett bűncselekmények miatt jogilag lett volna lehetőség egy nemzetközi törvényszék megalakításának, és eljárásának. Nem a felmerülő jogi probléma képezte a legfőbb akadályát annak, hogy a szovjet Vörös Hadsereg bűntettei miatt nem indult semmilyen felelősségre vonás.

³⁸ A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan, Genfben, 1949.augsztus 12-én kelt Egyezmény, (IV. Genfi Egyezmény) 13., 27., 31., 64., 65., 68.cikkei

Ehhez a megfelelő nagyhatalmi politikai akarat hiányzott a győztesek oldaláról. A Szovjetunióknak mint győztes félnek értelemszerűen ez nem állt érdekében, valamint a többi győztes nagyhatalomnak – Egyesült Királyságnak, Egyesült államoknak – szintén nem. Itt jegyezném meg röviden, hogy a győztes oldal más államainak számlájára is írhatóak háborús, vagy emberiség elleni bűntettek. Elég csupán az Egyesült Államok drezdai bombázását említeni, ahol nagy számú polgári célpontot is bombáztak, ezért több volt a polgári áldozat, mint katonai.

A háborút követő években, évtizedekben az Európában kialakult keleti-nyugati blokk egyik oldalán sem beszélt vezető politikus ezekről a rémtettekről. Neves történészek kutatni sem kutatták. A keleti oldalon ez 1990-ig tilos volt, a nyugati oldalon pedig előszeretettel hallgattak erről a győztes nyugati hatalmaknak is kényes, kellemetlen témáról. Ugyanígy az Egyesült Államokban sem volt téma politikai vagy tudományos körökben ezzel foglalkozni. Még a legkeményebb hidegháborús években sem vette elő az Egyesült Államok az ellenséges Szovjetunió politikai célú lejáratása céljából.

Kondorosi Ferenc

A biztonság változásai és a Blackwater szindróma kérdése

1. A biztonság új filozófiája

A biztonságra való törekvés az emberek alapvető és elemi igénye, a szükségletek rangsorában a legfontosabb értékek közé tartozik. A biztonság azonban időben és térben is állandóan változó, összetett és egyes elemeiben is összefüggő fogalom. Nagyrészt függ attól, hogy egy adott korban, adott körülmények között észlelik a kockázatokat, fenyegetettségeket a döntéshozók, de attól is, hogy mit tekintenek egyénileg és állami eszközökkel védendő, preferált értékeknek.

Az államok legrégebb és legalapvetőbb funkciója közé tartozik az adott határokkal körülvett terület és az ott élő lakosság életének, életfeltételeinek védelme. A hatalom gyakorlásának egyik legfontosabb célja és legitimitásának alapja egy adott közösség biztonságának fenntartása. Ezért hagyományosan a biztonság fogalma a nemzetközi kapcsolatokban az államok területi épségének biztonságát, a katonai biztonság kérdéseit foglalta magában.

Ma a biztonság „vitatott koncepció”. Ezzel a megállapítással a biztonságpolitikával foglalkozó szerzők többsége egyetért. Egyetértenek abban is, hogy a biztonság fogalmába beleértendő az alapvető értékek sérelemtől való mentessége (úgy az egyének, mint a csoportok tekintetében), azonban az már vitatott, hogy az elemzés középpontjában az egyéni, a nemzeti, vagy a nemzetközi biztonság álljon. A hidegháború időszakában a legtöbb, e témában született tanulmány a nemzeti biztonság ideáját helyezte előtérbe, amelyet jellemzően katonai terminusokkal közelítettek meg. Az érdeklődés középpontjában – mind a tudományos, mind a politikai megközelítés tekintetében – azok a katonai adottságok, képességek álltak, amelyeket az államnak annak érdekében kellett fejlesztenie, hogy a vele szemben fölmerülő fenyegetéseket hathatósan kezelni tudja. Manapság e megközelítést sokan etno-centrikus és túlságosan szűken definiált mivoltára hivatkozva kritizálják. Számos szerző érvel

amellett, hogy a szűklátókörű nemzeti biztonságot fel kell váltania egy más megfontolásokat is magában foglaló biztonság-konceptciónak. Barry Buzan a „People, States and Fear” című tanulmányában egy olyan biztonság-felfogás mellett teszi le a garast, amely politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti, valamint katonai aspektusokat egyaránt magában foglal, továbbá szélesebb nemzetközi terminusokkal meghatározott. Buzan szerint „a biztonság tekintetében a fejtegetések tárgya a fenyegetettségtől való szabadságra törekvés. Amennyiben e vita a nemzetközi rendszer kontextusában bontakozik ki, úgy a biztonság az államok és a társadalmak azon képességére vonatkozik, hogy hogyan tudják fenntartani független identitásukat és funkcionális integritásukat”¹. Buzan munkája érdekes és fontos kérdéseket vet föl a tekintetben, hogy vajon a nemzeti és a nemzetközi biztonsági megfontolások kompatibilisek lehetnek-e, és hogy az államok a nemzetközi rendszer jellemzőinek tükrében vajon képesek lennének-e jóval kooperatívabb nemzetközi és globális terminusokban gondolkodni.

A nemzeti és a nemzetközi biztonság közötti lényeges különbségek elsődleges fontossággal történő hangsúlyozása azonban nem minden biztonságpolitikai kutató szerint megfelelő megközelítés. Vannak ugyanis, akik azzal érvelnek, hogy az államra és az államközi viszonyokra helyezett hangsúly nem veszi

*A Blackwater „a nemzetközi digitális enciklopédiák szerint számos jelentése mellett az afrikai maláriára is utal. Így hívták azt a magánbiztonsági szervezetet az Egyesült Államok kormánya Irakban alkalmazott. Eric Prince, a Blackwater alapítója szerint az európai államok a következő tizenöt évben egyre jobban rá lesznek szorulva az olyan, háborús övezetekben kormány megbízásból dolgozó biztonsági cégek szolgáltataira is, mint az övé volt, mielőtt 2010-ben eladta. Úgy véli, akár már most őriztethetné a határt a magyar kormány egy ilyenrel. A volt tengerészgyalogossal könyve magyar kiadása alkalmából Kósa András beszélgetett. (<http://vs.hu/kozelet/osszes/hamarosan-europaban-is-eljon-a-maganhadseregek-ideje-1112#!s1>)

¹ B. Buzan: *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies*, Amszterdam, ECPR 191. o.

figyelembe kellően a világpolitikában – különösen a hidegháború befejeződésével – bekövetkezett alapvető változásokat. Néhány szerző számára a – jelenlegi világunkat jellemző – integráció és fragmentáció párhuzamos folyamata azt jelenti, hogy jóval nagyobb figyelmet kell fordítani az úgynevezett „társadalmi biztonságra”. E nézőpont szerint a növekedő integráció – például az olyan régiókban, mint az Európai Unió – alapjaiban változtatja meg a klasszikus nemzetállamokon alapuló politikai rendet. Ezzel párhuzamosan a különféle államok fragmentációja – mint a Szovjetunióé, vagy Jugoszláviáé – új problémákat termeltek ki, különösen a határok, a kisebbségek, valamint a rendező ideológiák tekintetében, és mindezek együttevén fokozódó regionális instabilitást eredményeztek. Ez vezetett ahhoz a felfogáshoz, amely szerint a biztonsági elemzők figyelmének középpontjába az államok helyett inkább az etno-nacionális csoportoknak kell kerülniük.

Ugyanakkor mások azzal érvelnek, hogy a nemzeti és a nemzetközi biztonságra helyezett hangsúly kevésbé helyénvaló az embrionális állapotban lévő globális társadalom poszt-hidegháborús korszakának fejlődésében. Hasonlóan a társadalmi biztonságot hangsúlyozó teoretikusokhoz, ők is a nemzetállamok fragmentációjára mutatnak rá, azonban érveik szerint nem az etno-nacionális szinten kellene a társadalomra nagyobb figyelmet fordítani, hanem a globális társadalomra. Ezen szerzők véleménye szerint a jelenlegi trendek egyik legfontosabbika a globalizáció széles körű kibontakozása. Úgy tartják, hogy e folyamat új kockázatokat és veszélyeket is magával hoz. E körbe pedig olyan új kockázatok tartoznak, mint például a nemzetközi terrorizmus, a globális pénzügyi rendszer összeomlásának lehetősége, a globális felmelegedés, valamint a nukleáris balesetek veszélyei. Mindezek a biztonságot az egész világra kiterjedően képesek veszélyeztetni, és olyan problémákként tekintünk rájuk, mint amelyek erőteljesen kívül esnek a nemzetállamok ellenőrzésén. Meggyőződésük szerint e problémákat eredményesen csak a globális közösség együttes fellépése képes kezelni.

Más, globalizációról író szerzők az új biztonsági kérdések

tekintetében az állam átalakulására, valamint az új évszázad első éveire helyezik a hangsúlyt. A 2001. szeptember 11-i események következményei, valamint az ezt követő erőszak új korszaka fényében Jonathan Friedman szerint olyan világban élünk, ahol „a vertikális és a horizontális, valamint a nemzeti és az osztály polarizáció erőszakossá, és ahol az erőszak sokkal globalizáltabbá, ugyanakkor fragmentáltabbá is vált”². Ez pedig már nem az államok közötti háború, hanem azon szub-állami konfliktusok kérdése, amelyek globálisan szervezettek és finanszírozottak, és amelyekben az államok csupán a szereplők egyikévé váltak a nem-állami szereplők mellett. E felfogás képviselői számára a 2001. szeptember 11-ét követő korszak egy új és különösen veszélyes periódus a világtörténelemben.

A biztonsági és biztonságpolitikai kérdések a legutóbbi évtizedekig katonai, védelmi kérdésként jelentek meg a társadalmi gondolkodásban és az állami feladatok között. Az államok és népességük biztonságának garanciáját hosszú ideig domináns módon a katonai védelmi képességekkel azonosították. Ez azzal függött össze, hogy a fenyegetettség területfoglalás formájában jelent meg, amellyel szemben a leghatékonyabb védelmet a katonai erő és az egyre fejlődő haditechnikai eszközök jelentették. A történelem során a nemzetközi rendszerben a terjeszkedő hatalmak katonai erejük révén gyakoroltak olyan fenyegetést a gyengébb államokra, amellyel azok elveszítették területüket, gazdasági erőforrásaikat, emberi értékeket és javakat, végső esetben teljes állami szuverenitásukat és létüket. Ezért az államok saját biztonságuk védelmében fegyveres erejüket, hadseregüket erősítették és gazdasági erőforrásaik jelentős részét fordították hadi kiadásokra.

A felismert biztonsági tényezők köre a 20. század végéig lényegében nem változott, az adott ország területi épségnek, szuverenitásának, a lakosság felhalmozott javainak védelmét jelentette minden külső fenyegetéssel, támadással szemben. A haditechnika fejlődése, a tömegpusztító fegyverek megjelenése és a

² Jonathan Friedman: *Globalization and Violence*, Vol.3: *Globalizing War and Intervention*, London, Sage Publication, 2006.

hatalmas világháborús veszteségek rávilágítottak a kölcsönös bizalmatlanság légkörének és az országok közötti konfliktus kizárólagos katonai kezelésének tarthatatlanságára. Ebből a felismerésből fakadt a kollektív biztonság gondolata, vagyis egy olyan stabilabb, kiszámíthatóbb nemzetközi környezet megteremtése, amelyben csökkenthető az államok közötti konfliktusok esélye. Ez a szándék vezetett a Nemzetek Szövetsége, majd a II. világháború után az ENSZ magalakításhoz.

A nukleáris fegyverek kifejlesztése és felhalmozódása azonban alapvető változást jelentett, mind a katonai biztonság primátusnak, mind a biztonság fogalmának értelmezése és tartalma vonatkozásában. Nyilvánvalóvá vált, hogy az atomfegyverek alkalmazása minden eddiginél nagyobb pusztító hatásuk miatt nem jelentene megoldást egyik fél biztonságára sem. Ez a felismerés vezetett arra, hogy a nagyhatalmak tárgyalni kezdjenek egymással a fegyverzet korlátozásáról és az 1970-es évektől egyre inkább előtérbe került a konfliktusok megoldásának diplomáciai szükségessége, a nemzetközi párbeszéd formáinak és intézményeinek kifejlesztése. Az egyre dinamikusabbá váló tárgyalások a fegyverzetcsökkentés és katonai kérdések mellett már olyan problémák felszínre kerülését is elősegítették, amelyek túlmutattak a katonai biztonság körein. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ; az ún. helsinki folyamat) a 70-es évek közepén nagy előrelépést jelentett annak felismerésében, hogy a biztonság összetett fogalom, a biztonságot fenyegető veszélyek megváltoztak és differenciáltabbá váltak.

Gyökeres változás következett be a biztonság értelmezésében a hidegháború befejezése után. A katonai tömbök szembenállásának megszűnésével csökkent a nagy háború veszélye, ezzel egyidejűleg a kilencvenes években felgyorsult a világgazdaság globalizálódása, a termelési és piaci viszonyok világméretű liberalizációja. A tőke, az áruk, szolgáltatások, a munkaerő és információ szabad áramlása mellett felerősödtek az országok közötti függőségi viszonyok. Ezek olyan új problémákat és a biztonságot fenyegető új tényezőket is felszínre hoztak, amelyek korábban nem,

vagy hatását, nagyságát tekintve alacsony intenzitással, az államok és az egyes emberek biztonságát kevésbé fenyegető módon jelentek meg. Ilyenek az egyre nagyobb mértékű nemzetközi bűnözés, a kábítószer és illegális fegyverkereskedelem, a pénzmosás, az embercsempészet, vagy olyan globális környezeti problémák, mint a klímaváltozás, a hulladékkezelés, a szennyezés kibocsátás, vagy az ivóvízkészletek, az energia és nyersanyagforrások szűkülése.

2001. szeptember 11. után a nemzetközi biztonsági rendszer gyakorlatilag *kettéhasadt* a tradicionális 20. századi, államközponturn védelmi szisztémára és a 21. századi, államszint alatti és államok felett átnyúló biztonsági rétegekre. A globális stratégiai kettészakadás magával hozta *a nemzeti és nemzetközi konfliktusok, a külső és belső biztonság, illetve a nemzeti és társadalmi biztonság közötti különbségek* erodálódását. Az új fenyegetések világában már nemcsak az állam, hanem a nem állami szereplők (szélsőséges csoportok, félkatonai szervezetek, terroristák, nemzetközi bűnözők, drokkereskedők, hadurak, stb.) is rendelkeznek modern arzenállal. Emiatt nehéz a polgárháborús helyzeteket, a terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek proliferációját, a gazdasági erőforrásokért folyó harcot csak állami, vagy regionális méretekben kezelni. Ezek a fenyegetések már nemcsak az állami szuverenitást, hanem egész társadalmak, régiók, civilizációk biztonságát veszélyeztetik, s válnak a nemzetközi stabilitást befolyásoló tényezővé.

A 21. századot *háromféle háború, a modern, a posztmodern és premodern kombinációja* jellemzi. A modern háború az államok közötti hagyományos hadviselést jelenti, amelyet a rivális országok fegyveres erőinek szárazföldi, légi és tengeri összecsapása jellemez. A posztmodern háborúk ezzel szemben a nyugati kozmopolita nézeteket tükrözik vissza a korlátozott háborúról (veszteségkorlátozó, „high-tech” hadviselés), a béke megerősítéséről és a humanitárius katonai intervenciókról. Ennek modellje az 1999-es koszovói háború volt. A posztmodern háború létrehozta saját antitézisét, a nyugati társadalmak ellen irányuló aszimmetrikus hadviselést (beleértve a tömegpusztító fegyverek esetleges alkalmazását), amit *premodern háborúnak* hívunk. A

premodern háború (a korszerű háború kezdetleges formája) az állami szint alatti és az államokon átnyúló hadviselési formák egyvelege, amelyet a nemzeti identitás, az extrémizmus és a partikularizmus hagyományos politikája alapján vívnak. Sajátossága, hogy a céljai érdekében kihasználja az etno-politikai konfliktusok előnyeit, és haderejét általában a nem állami szereplőkből toborozza. A premodern háborúk sok tekintetben egyfajta kulturális lázadást jelentenek a nyugati liberális filozófia ellen, és tudatos elutasítását jelentik azoknak az univerzális értékeknek, amelyeket az amerikai és európai társadalmak képviselnek. A világ a korai 21. században egy olyan korszakba lépett be, amelyben a klasszikus államok közötti háború *kiegészült* a nem állami szereplők határnélküli fenyegetéseivel, konfliktusaival, harcmódjaival. Az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló „hadviselők” éppen úgy tudják használni korunk új technikai vívmányait, mint a hadviselés „hagyományos” szereplői. A nem állami szereplők kivédhetetlen csapásokat mérhetnek bármely országra, társadalomra. A nyugati országokat többé nem egy másik állam katonai intervenciójának veszélye fenyegeti, hanem társadalmaik ellen irányuló terrorista támadások. A transzatlanti térség államait nem külső katonai támadások veszélyeztetik, hanem az állami, gazdasági és társadalmi intézmények, valamint a kritikus információs infrastruktúra ellen irányuló aszimmetrikus fegyveres akciók. A nemzeti biztonság egyre inkább ezen intézményrendszerek *belső védelmétől* függ.³

Mindezek jól mutatják, hogy a mai nemzetközi viszonyok között a biztonság külső és belső összetevői már nem választhatók el egymástól, sőt napjaink biztonság- és kockázatfelfogásában már egyre inkább helyet kap az egyes embert, embercsoportokat, mint a biztonság alanyát tekintő nézet.

A biztonságnek az állam szintjén történő vizsgálatát a

³ Szemes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány, 2005. 4. sz. Forrás: http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html

nemzetközi kapcsolatok elméletének politikai realista irányzata hangsúlyozza. Ez az irányzat az államok viszonyát konfliktusosnak és ebből következően a háború veszélyét állandónak tekinti. Fontosnak tartja az állam erős katonai képességének fenntartását, mert a biztonsági fenyegetésekkel szemben minden államnak a saját erejére kell támaszkodnia. *Az államoknak hagyományosan három fontos eszköz állt rendelkezésére a nemzetközi rendszerben kitűzött céljaik eléréséhez: a diplomácia, a gazdasági potenciál és a katonai erő.* A háborúk története – mindenekelőtt a két világháború – azonban bebizonyította, hogy egyoldalúan, katonai eszközökkel nem érhető el a biztonság. Ez a felismerés vezetett a kollektív biztonság koncepciójához és a nemzetközi biztonság intézményrendszerének kialakulásához. A nemzetközi biztonság koncepciójában és gyakorlatában az a felismerés tükröződik, hogy a biztonság területén az államok kölcsönösen függenek egymástól, csak együttműködve képesek fenntartani a közös biztonságot.

2. A migráció mint halmozott biztonsági deficit-forrás

A 21. század hajnalának legnagyobb, Európát érintő biztonsági kihívása az a migránshullám, amelyet új népvándorlásnak is lehet nevezni. A befogadó területek számára a migrációs hullámok a gazdasági előnyök mellett biztonságpolitikai kockázatokkal járnak. A bevándorlás a fejlett országok elöregedő társadalmaiban biztosíthatja a gazdasági-szociális fenntarthatóságot, azonban konfliktusforrást jelenthet ennek ütközése a nemzeti identitás fenntarthatóságával.⁴ A globalizálódó világban a megfelelő keretek közé szorított történelmi migrációkkal szemben az eltérő vagy éppen gyökeresen más kultúráknak és identitásformáknak elkötelezett idegen népesség befogadása – a nagyságrendi arányok, a beavatkozást, a hazai feszültségek importját sem kizáró anyaországi kapcsolatok vagy egyéb körülmények függvényében –

⁴ Szabó A. Ferenc: Fenntartható fejlődés és demográfiai problémák. Nemzet és Biztonság, 2008. 4. sz. 38-47. o.

különböző konfliktusforrásokat rejt magában; kiszámíthatatlan kísérőjelenségei, rosszul kalkulált kihatásai destabilizáló tényezővé válhatnak. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a multietnikus régiókon belül fellépő természetes, nem a migrációból, hanem az eltérő termékenységi rátákból adódó demográfiai arányeltolódások is etnikai feszültségekhez és konfliktushoz vezethetnek a népességcsoportok között.⁵

A nemzetállamok gyakran szuverenitásukat veszélyeztető elemnek tekintik a migrációt. A globalizáció korában az államok várják ugyan a tőke és a szakértelem beáramlását az ország gazdasági helyzetének jobbítása érdekében, viszont visszautasítják az emberek ezzel szükségszerűen együtt járó betelepülését.

A népességrobbanás és a népesedési válság kezelése egyaránt jelentős kihívás az érintett övezetek szociális és biztonságpolitika-formálása számára. Bár ez adminisztratív síkon egyedi állampolitikák színterén jelentkezik elsődlegesen, a cselekvés csak többoldalú összefogással, közös válságmenedzseléssel vezethet eredményre. A fejlett (nyugati) országok számára ezzel kapcsolatban elháríthatatlan, egyszersmind meglehetősen kényes feladat egyrészt a fenntartható fejlődést veszélyeztető népességcsökkenés (aminek munkaerőpótlásául fogadják a más kontinensekről áramló, gyakran posztkoloniális népfelesleget), másrészt a kívánnál magasabb számú, egyúttal politikai menekült-tömegeket is magába foglaló beáramlás, az integráció során keletkező társadalmi feszültségek kezelése. Európának – vezető államainak és közös EU-szinten is – fel kell készülnie arra, hogy a feléje irányuló migráció övezeteinek hathatós investíciós és technológiai segítséget nyújtson a demográfiai túlszorulatot kompenzáló gazdasági fejlesztéshez. A segítségnyújtás megtérülő befektetésnek bizonyulhat a migrációs

⁵ Adam, Rudolf: Demographie und Sicherheit [...] im Zeitalter der Globalisierung. = Internationale Politik, 2006. Jg. 12. no. 24–32. p. Ismerteti: Komáromi Sándor: Demográfia és biztonságpolitika a globalizálódó világban. Forrás: http://www.hhrf.org/kisebbskutatas/kk_2007_02/cikk.php?id=1501

roham fékezése szempontjából, ezen felül az ott található nyersanyagforrások közös hasznosítását is szolgálja.⁶

3. Európai Blackwater: igen/nem

A spontán gazdasági migráció megfelelő keretek közé szorítása mellett azonban az egyes államoknak külön-külön, illetve a nemzetközi közösségnek együttesen fel kell készülniük az ellenőrizhetetlen, kiszámíthatatlan migráció kiváltó okainak és kísérőjelenségeinek kezelésére is.

A migráció okozta sokfajta kockázat felszámolása, hatástalanítása elképzelhetetlen a migránsveszély kezelése nélkül. A freiburgi elemző cég, a SAT szerint migránsügyben öt forgatókönyv lehetséges Németország számára. A legbizakodóbb előrejelzés szerint „csak” 1,8 millió migráns fog 2016 végéig az országba érkezni, a legpesszimistább viszont 6,4 millió bevándorlóval számol, ami a gazdaság összeomlásához vezethet. A szakemberek a víz áramlásához hasonlították a bevándorlók Németország felé nyomulását. Hiába sikerült lezárni ugyanis a Törökország felől vezető útvonalat, a migránsok fognak találni maguknak.

A közbiztonsági, határvédelmi, regisztrációs, hírszerzési, bűnüldöző feladatokat kell ellátni Európa védelmében. Alkalmazható-e Európában a Blackwater-szindróma? Használható-e magánvállalkozás ilyen célokra – nem mond-e ez ellent a hagyományos és ma is elő szuverenitás felfogásnak? Megkímélnénk magunkat az Európa egységéről kialakult viták újabb fejezetétől. Az tisztán látszik, hogy a migráns-kérdés megoldására az Európai Unió nem volt és nincs is felkészülve. A nemzeti haderőkből és rendészeti szervekből rekrutálható valami fajta Európai Unió haderő, ennek

⁶ Adam, Rudolf: Demographie und Sicherheit [...] im Zeitalter der Globalisierung. = Internationale Politik, 2006. Jg. 12. no. 24–32. p. Ismerteti: Komáromi Sándor: Demográfia és biztonságpolitika a globalizálódó világban. Forrás: http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2007_02/cikk.php?id=1501

működése azonban számos kérdést vet fel. Ki irányítaná, mi lenne a viszonya a nemzeti kormányokhoz és a nemzeti hadseregekhez, rendészeti szervekhez. Európai méretben indokoltnak tartjuk egy ilyen egységes magánhadsereg, magánszervezet létrehozását és megbízását Európa megvédésének érdekében.

Magyarország számára ezt a megoldást nem ajánljuk, Magyarországnak van hatékony, a társadalom által elismert, megbecsült hadserege, rendőrsége, polgárőrsége. Ezek a szervezetek a társadalom támogatását élvezik, működésükben nincs olyan deficit amely jelenleg indokolttá tenné magánszervezetek alkalmazását, felhasználását. S ami még fontos: igaz, hogy a hadsereg fenntartása egyre drágább lesz és bevetése mindenkor politikai kontrollhoz kötött, de ez a kontroll a demokrácia kontrollja.

Kovács Tamás

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciáinak történeti és tartalmi áttekintése

2011. szeptember 8.-án került sor a jubileumi, 10. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciára, s újabb – szomorú – évfordulóként beszélhetünk arról, hogy immár 5. éve de facto megszűnt a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság igen sikeres biennálé sorozata.

Indítatva érzem magam arra, hogy egy szerény írásművel emlékezzek (és emlékeztessenek) a Katonai Főügyészség kezdeményezésére és szervezésében indult, majd a később megalakult Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság rendezvényévé vált konferenciasorozat tudományos értékeire, a nemzetközi szakmai kapcsolatok alakításában elért eredményeire.

Terjedelmi okokból természetesen nem tarthattam feladatomnak mindegyik konferenciánk részletes feldolgozását.

Előljáróban –bizonyára szokatlan módon, de az egyszerűség kedvéért – magamat idézném, hiszen egy régebbi dolgozatom¹ bevezetőjében felvázoltam, hogy milyen okok inspiráltak bennünket – katonai ügyészeket és hadbírákat – a katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok megszerzésére és a különböző országok katonai büntetőjogi rendelkezéseinek megismerésére.

¹ Kovács Tamás: "A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok" in. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 35. 364-365. oldal OKKRI. 1998. ETO-Print Nyomdaipari Kft.

„Amint a szakmai körökben közismert, 1988-ban merült fel először Magyarországon a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének ötlete, ami aztán a megreformálás igényévé szelidült ugyan, de a politikai rendszerváltás idején ismét felerősödtek azok a vélemények, amelyek szerint tarthatatlan és nemzetközi egyezményeket is sért a katonai bíróságok, mint különbíróságok fenntartása.

Az ezzel kapcsolatos vitákban gyakran hangzottak el olyan kinyilatkoztatások, hogy a jogfejlődés iránya a katonai igazságszolgáltatás megszüntetését indokolja, hogy Európában ez már sehogy sincs így, hogy ez szocialista hagyomány, sőt hogy a katonai bíraskodást a volt szocialista országok is felszámolják.

Mindezek miatt fontos lett számunkra a külföldi megoldások megismerése, a mieinkkel való összevetése.

Arra az alapkérdésre igyekeztünk választ keresni, hogy más országokban milyen vélemények alakultak ki arról, hogy a törvény előtti, a bíróság előtti egyenlőség eszménye összeférhet-e a katonai bíraskodás, a katonai igazságszolgáltatás létevel.

Arra is kiterjedt az érdeklődésünk, hogy mások hogyan értelmezik azt, miszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy a saját bírósága előtt feleljen, s hogyan értendő a sokat emlegetett különbíraskodás, a külön bíróságok felállításának tilalma. Eldöntésre váró kérdésnek tekintettük azt, hogy a katonai bíróság valójában külön bíróság-e, vagy pedig nem más-e, mint szakbíróság; s ha ez utóbbi, akkor nem ez-e valójában az a saját bíróság, amelyhez joga van egy katonának.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy más országokban milyen mérvű és milyen jellegű a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, illetve hogy annak ellensúlyozásaként bizonyos speciális – privilegizált – eljárásjogi megoldások teret nyertek-e.

Természetesen fontosnak tartottuk azt is, hogy képet kapjunk a más országokban működő katonai bíróságok kompetenciájáról, a katonai igazságügyi szervek funkcióiról, szervezeti felépítésükről, az egyéb igazságügyi szervekhez és a katonai hierarchiához való

viszonyukról, s arról, hogy adott viszonyrendszerben hogyan biztosítják (biztosítják-e?) a katonai bíró és ügyész függetlenségét.

Ismeretszerzésre irányuló törekvéseinknek egy tulajdonképpen véletlenszerű esemény adott lendületet. Ennek lényege: a politikai rendszerváltást követően először –mégpedig az ő kezdeményezésükre – az amerikai katonai jogászokkal kerültünk kontaktusba, s később kitüntetett szerepet kaptak és egyre szélesedtek az amerikai-magyar katonai jogi kapcsolatok, amelyek révén bekerültünk a nemzetközi katonai büntetőjogi tudományos életbe, és amelyek további nemzetközi kapcsolatokhoz is segítettek bennünket.”

Az említett – és 1990. őszén a magyar katonai igazságügyi delegáció amerikai látogatása során felvett – amerikai-magyar katonai jogi kapcsolatok révén nemcsak, hogy megismerkedhettünk az amerikai katonai igazságszolgáltatás szervezetével és működésével, de nekünk is módunk volt a mi szervezeti és katonai büntető eljárási megoldásaink bemutatására. Az US ARMY JAG School-on tartott előadásunk és az azt követő konzultáció során őszinte érdeklődést tapasztaltunk és úgy éreztük, hogy kölcsönös igény van az ilyen eszmecserek folytatására.

Ezzel lehetett összefüggésben, hogy már 1991-re meghívást kaptunk az USA Katonai Fellebbviteli Bírósága (US Court of Military Appeal) által akkor már évek óta rendezett katonai büntetőjogi konferenciára, s velünk bővítették az addig G-Seven-nek (USA, Kanada, Tajvan, Anglia, Németország, Dánia, Izrael) hívott rendezvény résztvevőit.

Az 1991. és 1992. évi washingtoni konferenciákon való részvételünk – a NATO-ba készülődés jegyében is – hasznosnak és fontosnak bizonyult, de úgy éreztük, hogy itt jószerével csak az angolszász katonai büntetőjogi berendezkedésű országok (kivéve Dánia és Németország) megoldásait ismerhetjük meg, s úgy véltük, hogy szükséges lenne egy, a különböző jogi hagyományokkal rendelkező, különböző társadalmi berendezkedésű, a hadsereg szerepét illetően különböző felfogású országok részvételével egy nekünk fontos, de mondhatnánk, hogy hiánypótló konferencia

sorozatra, elsősorban azért, hogy a fentebb vázolt érdeklődésünket – a várható hazai jogalkotási és szervezési eseményekre is tekintettel – kielégíthessük.

Elképzelésünk szerencsésen találkozott a Kriminálexpo szervezői, az Ügyészek Országos Egyesülete vezetői ötletével, nevezetesen, hogy a magyar ügyészség akkor már hagyományos rendezvénye, a Kriminálexpo 93. munkájába kapcsolódjunk be és kíséreljük meg egy katonai büntetőjogi szekció megszervezését.

Így tehát 1993. június 10-11-én a Katonai Főügyészség szervezésében és a HM támogatásával megtartottuk az 1. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciát, amelynek címe: „A katonai jog és a katonai igazságszolgáltatás közös illetve nemzeti sajátosságai, hagyományai” volt, s e konferencián 10 külföldi ország képviseltette magát. (az uttörőknek járó tisztelet okán nevezzük is meg ezeket: Bulgária, Dánia, Görögország, Hollandia, Horvátország, Nagy-Britannia, Németország, Románia, Szlovénia és az USA).

Megjegyzem, hogy a rendezvényünkön résztvevő országokon kívül további 14 országból kaptunk olyan választ, hogy érdeklődnek munkánk iránt, ám valamilyen okból nem tudnak részt venni, de közülük többet kifejezetten kérték az ülésünk jegyzőkönyvének megküldését.

A konferencia résztvevői – a magyar bevezető előadások után – tájékoztatást adtak hazai jogi megoldásaikról, az ezekben szerepet játszó történelmi, jogtörténeti és társadalmi okokról, valamint politikai megfontolásokról.

A történelmi eseményeknek és a politikai változásoknak a katonai igazságszolgáltatásra való hatását legérzékletesebben Szlovénia küldötte mutatta be. A volt Jugoszláviában a II. Világháború idején a megszálló erők elleni partizánháborúban alakultak ki a katonai igazságszolgáltatás alapjai. A szlovén ellenállás vezetői az 1941. szeptemberében kibocsátott dekrétumban különleges bíróságokat hoztak létre, ezeket hamarosan katonai

bíróságokra nevezték át, ezek a partizánhadsereg kötelékébe tartoztak, ám ekkor még nem volt katonai ügyészség, a katonai bíróságok előtt a vádat a polgári főügyész által a katonai bíróságok mellé kirendelt civil ügyészek képviselték 1946-ig, amikor is létrehozták a katonai ügyészségeket. A szlovén függetlenség elnyerése előtt a katonai bíróságok és a katonai ügyészségek az egységes igazságügyi rendszer keretében még mindig léteztek, létük jogalapját viszont egyre inkább vitatták, főleg azért, mert függetlenségük kérdéses volt, elsősorban a hadsereg főparancsnokának kinevezési és felmentési jogköre és a katonai ügyészségek működési területének kijelölését, megváltoztatását illető hatásköre miatt. Végül a független Szlovén Köztársaságban az alkotmány megtiltotta a katonai igazságszolgáltatás működését béke idejére, de lehetőséget ad arra, hogy háború esetén katonai bíróságokat állítsanak fel. Ez a jogi rendezés nyilvánvalónak látszó összefüggésben lehet azzal, hogy 1988-ban egy nagy viszhangot kiváltó katonai bírósági ügyben katonai titoksértés miatt elítéltek egy katonát és három polgári személyt, akiknek egyike aztán a független Szlovén Köztársaság honvédelmi minisztere lett...

A hányatott sorsú Horvátországot képviselő helyettes államtitkár is az országát sújtó háborús eseményekkel összefüggő jogalkotásról beszélt. Elmondta, hogy a Horvátország elleni 1991-es összehangolt agressziót és a szerb kisebbség fegyveres felkelését nem követte a – a függetlenség kikiáltásakor a hatalmi ágak szétválasztásával kapcsolatos jogalkotás során megszüntetett - katonai bíróságok és ügyészségek azonnali létesítése. Csak 1991. végén a háborús helyzet kialakulásakor létesítettek katonai bíróságokat és katonai államügyészi hivatalokat. Az erről szóló jogszabály kimondta, hogy a katonai bíróságok és a katonai államügyészi hivatalok csak háború esetén működtethetők, az állam függetlenségének és integritásának megőrzése érdekében.

A német delegátus – főállamügyészségi ügyész, tartalékos ezredes – így kezdte beszédét: „A legmeghökkenőbb dologgal kezdeném a felszólalásom. Békeidőben a Németországi Szövetségi Köztársaságban nincs katonai igazságszolgáltatás.” (kiemelés: K.T.)

Előadásából kiderült, hogy Németországban a korábbi, évszázados gazdag hagyománnyal rendelkező katonai büntető igazságszolgáltatás viszonylagosan valóban visszaszorult, de kifejezetten a II. Világháború egyik sajátos eredményeként, éppen ezért tehát, nem a természetes jogfejlődés, hanem a politikai szükség diktálta a változást. Annak ellenére, hogy a katonai bírászkodás elnevezés megszűnt, és az ilyen jellegű jogalkalmazás 1955. óta valóban szorosan kötődik az egységes polgári igazságszolgáltatáshoz, a német jogrend nem tagadta meg annak az igénynek a kielégítését, amelyet a haderő az alakulatokhoz minél közelebb telepített fegyelmi és büntető igazságszolgáltatás iránt támasztott. Németország sem tehetette meg, hogy teljesen elzárkózzon a katonai életviszonyokhoz szorosan kapcsolódó katonai igazságszolgáltatás megteremtésétől bizonyos helyzetekben. Ez a lehetőség természetesen adott a hadiállapot idején, de az igazságügyi miniszter békeidőben is felállíthat szövetségi katonai bíróságokat a külföldre vezényelt alakulatok vagy a hadihajón szolgáló katonák részére.

Mindentől függetlenül azonban működnek az un. csapatszolgálati bíróságok (Truppendienst-gerichte) és a katonai fegyelmi ügyészségek (Wehrdisziplinär-Anwaltschaft) a különböző szintű katonai alakulatoknál, amelyek – jóllehet fegyelmi jellegű, de súlyos – joghátrányok kiszabására jogosultak.

A görög küldött előadásából megtudhattuk, hogy a mindössze – akkor- 160 éve önálló Görögország a törökök elleni szabadságharc után minden változtatás nélkül a francia katonai büntetőjogot vette át, ez azóta természetesen többször változott, a szervezet is átalakult, de a katonai bírászkodás mindig is működött és működése az 1975. évi Alkotmányból is következik. A görög katonai bíróságok egyébként nem részei az ország „civil” bírói szervezetének, a katonai igazságszolgáltatás adminisztratív az egyesített vezérkar alá tartozik.

Nagy érdeklődést váltott ki a hollandiai megoldás ismertetése. A Hollandiában 450 éves múltra visszatekintő elkülönült katonai igazságszolgáltatás korábbi formáját 1991-ben

megszüntették. A változtatás igénye 1972-ben vetődött fel, és végül is 20 év telt el a katonai bíróságok integrálódásáig. A holland megoldás lényegében a „megszüntetve megtartás” jelzővel illelhető, ugyanis a 19 körzeti bíróság közül csupán egyetlen, az arnhemi – s annak is csak az erre kijelölt tanácsa – jogosult a katonák bűnügyében való eljárásra, az 5 fellebbviteli bíróság közül pedig a szintén Arnhemben működő Fellebbviteli Bíróság Katonai Tanácsa bírálja el ilyen ügyekben bejelentett fellebbezéseket. Az említett elsőfokú bíróság feladata a Németországban szolgálatot teljesítő katonák bűnügyeinek elbírálása is, ezért évente néhány alkalommal kitelepül oda a bíróság katonai tanácsa. A katonai tanácsok elnöke és egyik tagja is civil bíró egy tagja pedig a király által 4 évre kinevezett (így más által el se mozdítható), legalább alezredes rendfokozatú hivatásos tiszt. Az említett katonai tanácsok civil tagjai és a mellettük működő ügyészek az előadás elhangzásakor még mind korábbi hadbírák és korábbi katonai ügyészek voltak, ezért a katonai bűnügyek elbírálásához szükséges szakismeret akkor még adott volt.

A katonai bűncselekményeket külön katonai büntetőtörvénykönyv tartalmazza, a katonákkal szembeni büntető eljárást is külön törvény szabályozza, a katonák bűncselekményének nyomozása pedig a Királyi Katonai Csendőrségre tartozik.

Mindezek ismeretében talán nem volt megalapozatlan az a következtetésünk, hogy Hollandiában igazából nem szűnt meg a katonai igazságszolgáltatás.

A bolgár katonai főügyész arról adott tájékoztatást, hogy Bulgáriában az 1991 nyarán született Alkotmány szerint a katonai bíróságok és ügyészségek az egység bírói, illetve ügyészi szervezet részét képezik. Elmondta, hogy egyes politikai erők ellenezték a katonai igazságszolgáltatás fennmaradását, de végül is e kérdésben alul maradtak az alkotmányozási vitában.

Az angol vendég – az Egyesült Királyság hadseregének és légierijének akkori (egyébként az 1666 óta létező szervezet 65.) főhadbírája – előadásban hangsúlyozottan a katonai büntetőeljárásban résztvevő ügyész szerepéről beszélt, de írásban átadta az angol katonai jogi rendszer és annak működése leírását.

Ebben előrebocsátotta, hogy „a mi rendszerünk, mint azt bizonyára tudják, gyökeresen különbözik az Önökétől”. Kifejtette, hogy a brit katonai igazságszolgáltatás az illetékes katonai parancsnok fegyelmi és büntető hatalmának megnyilvánulása, amelyet azonban folyamatosan az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága különböző biztosítékaival ruháztak fel. A katonák által elkövetett normasértések közül a fegyelemre kisebb veszélyt jelentő magatartások elbírálása eleve az illetékes parancsnok fegyelmi hatáskörébe tartozik, de a súlyosabb fegyelemsértések és a kisebb súlyú katonai és köztörvényi bűncselekmények is elbírálhatók ezredparancsnoki hatáskörben, azonban a parancsnok ez utóbbi esetekben dönthet a katonai bíróság összehívásáról is. Katonai bíróság összehívása akkor szükséges, ha a fegyelmi eljárás a törvényben kizárt, vagy annak lefolytatása az elkövetett fegyelemsértés vagy bűncselekmény jellege, súlya miatt a katonai fegyelem fenntartása érdekében indokolt, vagy a terhelt a bírói utat választja. Az általános katonai igazságszolgáltatás alól kivétel, hogy a katonák által elkövetett legsúlyosabb bűncselekmények (pl. emberölés vagy erőszakos közöszlés) a megyei szintű polgári koronabíróságok hatáskörébe tartoznak.

A katonai igazságszolgáltatás egy nagyon speciális szervezeti megoldásáról beszélt a USA Katonai Bírósági Jogsegélyszolgálatának vezetője. Kiemelte, hogy az Egyesült Államok bünygyi igazságszolgáltatási rendszere – ezen belül a katonai igazságszolgáltatás rendszere is – következetesen hangsúlyozza, hogy a védőügyvéd hathatós segítő szerepe a tisztességes tárgyalás alapvető részének tekintendő. Az US ARMY JAG bírósági jogsegélyszolgálata egy önálló, független védőügyvédi tevékenységet teljesítő egység, amely kb. 170 védőügyvédet foglal magába, akik valamennyien jártasak a büntető jogalkalmazásban, de a katonáknak minden olyan ügyben segítséget tudnak nyújtani, amikor ügyvédi fellépést ír elő vagy tesz lehetővé a törvény, vagy a szolgálati szabályzat. Hangsúlyozta, hogy az említett védőügyvédek védve vannak a nem helyénvaló parancsnoki nyomással szemben, nem kényszerülnek a parancsnokkal való elvtelen együttműködésre,

és a JAG vezetésétől megkapják munkájukhoz ugyanazt a támogatást, mint az ügyészek. A 8 régióban az egyes területi hivatalokat vezető rangidős védőügyvéd értékeli az ott működő ügyvédek, a rangidős védőügyvédek tevékenységét pedig a régióvezető védőügyvéd felügyeli és értékeli, az ő munkájukat pedig a BJSZ vezetője felügyeli. A BJSZ integrálva van ugyan az ARMY JAG-ben, de annak különböző vezetői nem avatkozhatnak a BJSZ tevékenységébe, ugyanis a BJSZ vezetője közvetlenül és kizárólag az ARMY JAG főnökének van alárendelve. Összegezésként elmondta, hogy a kialakított rendszer kétféle fő hatással bír: egyrészt hathatós védelmet biztosít a védőügyvédek szakmai függetlensége elleni potenciális veszélyek ellen, csökkenti a nem helyénvaló parancsnoki befolyásolás lehetőségét, másrészt a BJSZ létrehozása javította a hadseregben nyújtott jogvédelemről alkotott képet és a közvélemény újra bízik abban, hogy a katonai védőügyvéd valóban képes képviselni védenői érdekeit, anélkül, hogy parancsnoki nyomástól tartania kellene.

A dán katonai főügyész helyettese érdekes (nekünk felemásnak tűnő) szervezeti megoldásukat ismertette. Elmondta, hogy Dániában sajátos helyzet alakult ki: 1918. óta nincs az országnak katonai bírósága, azaz a katonák által elkövetett bűncselekmények esetén polgári bíróságok járnak el, de 1867-óta működik katonai ügyészség (Forsvarets Auditorkorps), amely viszont nem része a civil ügyészi szervezetnek, hanem a védelmi miniszternek van alárendelve. A szervezet tagjai katonai státuszban vannak, azonban a függetlenség kifejezése érdekében egyenruhájukon nem viselnek katonai rendfokozatot, hanem a katonai ügyészi szolgáltatón belüli hierarchiát kifejező rendfokozati jelzéseik vannak.

Dániában nincs napirenden a katonai bíraskodás visszaállítása, annak ellenére, hogy sok gondot okoz, hogy a civil bíróságnak nincs katonai ismerete, és nem ismerik a katonai szolgálati életkörülményeket sem. A tájékoztatásból megtudtuk, hogy mindez azért nem jelent mégsem igazán nagy gondot, mert a katonai parancsnokok jelentős hatalma és a katonai ügyészek quasi

bírói tevékenysége (megrovást, pénzbüntetést, és 30 napig terjedő szabadságvesztést alkalmazhatnak) lehetőséget ad arra, hogy az esetek nagy részében az ügyek megítélésének érvényesüljenek katonai szempontok is.

Romániában konferenciánk idején még kissé képlékeny volt a helyzet; erről számolt be a román katonai főügyész helyettese, de kitért a román katonai igazságszolgáltatás régi hagyományaira is, és ismertette az aktuális szervezeti formákat. Eszerint: a román katonai igazságszolgáltatás szervezetében léteznek a katonai ügyészségi hivatalok és a katonai bíróságok. Ezek a Honvédelmi Minisztériumnak csak annyiban alárendeltek, hogy tőle kapják a fizetést, és a tevékenységükhöz szükséges eszközöket. Szakmai szempontból azonban a katonai ügyészi hivatalok csak a legfőbb ügyészségnek vannak alárendelve, amely viszont az igazságügyi minisztérium fennhatósága alatt áll. Kitért arra is, hogy az 1989. decemberi romániai forradalom után a rendszerváltás folyamatában el kellett távolítani az igazságszolgáltatás rendszeréből a kompromittálódott személyeket, egyébként pedig módosítani kellett az igazságszolgáltatást érintő jogszabályokat annak érdekében, hogy valóban biztosított legyen a törvény előtti egyenlőség, valamint az emberi jogok tényleges tiszteletben tartása. Megemlítette végül, hogy 1992. szeptemberében törvényt fogadtak el az igazságügyi rendszer újrászervezéséről, ennek végrehajtása keretében készült el a katonai igazságszolgáltatás szervezetével foglalkozó törvényszervezet, amelyről éppen tanácskozásunk idején indult meg a romániai parlamenti vita.

A mindannyiunk számára sok újdonságot tartalmazó érdekes előadások és a kötetlen beszélgetések alapján megállapíthattuk, hogy nemcsak a volt szocialista országokban, de az un. nyugati világ országaiban is változott, változik a hadseregek szerepe, rendeltetése, szervezete és ezzel kapcsolatban napirendre került a katonai igazságszolgáltatás helye, szerepe, és hatásköre is.

Az természetesnek tűnhetett, hogy a volt szocialista országok átalakuló-félben lévő katonai igazságszolgáltatásának szervezeti és eljárásjogi megoldásai részben hasonlítanak egymáshoz, de alapvetően eltérnek a „nyugati” megoldásoktól, az azonban meglepő felismerés volt, hogy a konferencián résztvevő hat NATO-tagország katonai igazságügyi berendezkedése csak a két angolszász jogrendszerű ország tekintetében mutatott - ha nem is teljes - hasonlóságot, azaz a katonai igazságügyi szerveknek a „rendes” bírósági illetve ügyészségi rendszerhez, a katonai hierarchiához való kapcsolódása, a katonai vezetéstől való függése tekintetében változatos a kép, s az is szembetűnik, hogy ebben a körben a kompatibilitásra, a jogi harmonizációra való törekvés nem parttalan, hanem csak bizonyos elvi jelentőségű fő kapcsolódási pontokra irányul.

Fontos tapasztalat volt, hogy tévedés azt állítani, hogy a jogfejlődés a katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséhez vezet, ilyen fejlődési tendencia nem volt kimutatható. Ezzel szemben azt láthattuk, hogy történelmi, politikai okok játszottak döntő szerepet abban, hogy bizonyos európai országokban nincs, vagy nem a mi fogalmaink szerinti formában van katonai igazságszolgáltatás. Az is kitűnt, hogy ahol megszüntették a katonai bíráskodást, ott is felemás módon tették ezt. Hiszen a megszüntetés háború idejére nem terjed ki, sehol sem történt meg a katonai bírósági szervezet teljes felszámolása, az ún. „rendes” bíróságok a katonák büntető ügyeink elbírálásánál kénytelenek olyan katonai sajátosságokat figyelembe venni, amelyek elkerülhetlenné teszik szakosodásukat, s így szervezetük és eljárásuk bizonyos fokú katonai színezetet kap. Mindezek mellett a katonai bíróságok hiánya felveti annak veszélyét is, hogy a parancsnoki jogkör oly mértékben kiszélesedik, hogy annak gyakorlása már igazságszolgáltatási tevékenységnek felel meg.

Ahol a katonai igazságszolgáltatás működik, az annak fenntartása mellett szóló érvek lényegében két vonatkozásban fogalmazódtak meg: a szakismeret és a (fegyelem szempontjából

olyan fontos), gyors eljárás tekintetében, s néhol harmadikként a katonai titokvédelmi szempontokat is felvetették.

Örömmel nyugtáztuk, hogy első kísérletünk végül is sikeresnek bizonyult, és elhatároztuk, hogy kétévente megrendezzük a konferenciát, s bízunk abban, hogy az érdeklődés is növekedni fog.

A konferencia programfüzetében olvasható volt, egy a résztvevőkhöz intézett levél, amelyben azt fogalmaztuk meg, hogy „...reményeink szerint a rendezvénysorozat nemzetközi alkotóműhellyé alakulhat át, nemzetközi szakmai fórummá válhat.”

Ezzel a reménnyel és hosszútávú céllal indultunk tehát, és a zárszóban optimizmusunkat az ismert kínai bölcs Lao Ce mondásával támasztottuk alá, miszerint: „A leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik.”

Az első lépést ezután követte a második: 1995-ben a 2. konferencián, amelyet „A katonai igazságszolgáltatás szerepe a fegyveres erők rendje és a katonai fegyelem védelmében” címmel rendeztünk, 11 külföldi ország vett részt. (Belgium, Hollandia, Horvátország, Izrael, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Románia, Szlovénia, Thaiföld és USA)

E konferencia témáját az előző konferencia résztvevői jelölték meg – egyébként ezt a módszert a későbbiekben is alkalmaztuk – hiszen a katonai igazságszolgáltatás szerepével kapcsolatos kérdések nagyon is összefüggenek az I. konferencián tárgyalt – de nem egészen kitérő – kérdésekkel.

A bevezető magyar előadások során elhangzott, hogy a hazai katonai igazságszolgáltatást támadó kritikák lényegében elültek, az önálló katonai bíróságok megszüntetése után kialakult problémák lényegében megoldódtak, elsősorban azzal, hogy a katonai

ügyészség szervezeti önállósága megmaradt, és a megyei bíróságok katonai tanácsainak hatáskörének, azaz a katonai büntetőeljárás hatályának rendezése mindenki által elismert biztosítékot jelent arra, hogy a katonai igazságszolgáltatás szervei hatékonyan működhetnek közre a fegyveres erők rendje, és a katonai fegyelem védelmében.

Másik előadásunk a hadsereg hierarchikus jellegéből következő és a működés alapját képező alá-fölérendeltségből adódó utasítási jog, illetve végrehajtási kötelezettség kérdéseit tárgyalta a parancs büntetőjogi védelme szempontjából.

A hazai megoldásról adott tájékoztatás után a kétoldalú kapcsolatok során szerzett információinkat is megoszthattuk a résztvevőkkel, ezek közül külön említést érdemel a svájci, a csehországi és az oroszországi helyzet bemutatása.

Svájcban 1991-ben történt egy kezdeményezés arra, hogy békeidőben ne működjön katonai igazságszolgáltatás. Ezt a kezdeményezést azonban kizárólag a hadkötelezettség elleni bűncselekmények miatti eljárások váltották ki, de a javaslat a Szövetségi Gyűlésben csak a bizottsági vita szintjére jutott el, a Parlamentben vitára sem bocsátották. A parlamenti bizottság ugyanis olyan álláspontra helyezkedett, hogy a katonai bíróság nem különbíróság, - hiszen a Szövetségi Gyűlés által hozott és kihirdetett törvények alapján, és szerint jár el – hanem szakbíróság és békében is indokolt, hogy ilyen ügyekben kellő szakismerettel, jártassággal rendelkező bírák ítélkezzenek.

Oroszországban a politikai átalakulás kezdetén – elsősorban a katonanyák mozgalmából származó kezdeményezésre – voltak törekvések a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésére, de ezek nem igazán nyertek teret. Ebben jelentős szerepe volt annak is, hogy a katonai vezetés egyértelműen és következetesen igényelte a katonai igazságszolgáltatást, bebizonyítva azt, hogy a katonai bűnügyek megítélése speciális ismereteket, szakszerűséget, gyakorlatot és beleélést igényel.

A számunkra külön is figyelemre méltó országok közül a Cseh Köztársaság az, amelyben az 1993-ban elfogadott Alkotmány értelmében 1994. január 1-ével megszűnt a katonai

alárendelve működnek, mert szakmai és politikai egyetértés van abban, hogy a háborús fenyegetettségben lévő ország hadseregének rendje és katonáinak fegyelme csak így biztosítható.

Thaiföldön a katonai bíráskozásnak 200 éves hagyománya van. Jelenlegi formájában 1950 óta működik, az igazságügyi kormányzattól függetlenül, a polgáritól elkülönülten, a honvédelmi tárca alá rendelten. Létjogosultságukat azzal indokolják, hogy „kétség sem férhet hozzá, hogy a polgári bíróságokkal szemben a katonai bíróságok a hatékonyság és gyorsaság előnyeivel rendelkeznek”.

Hozzászólásában az angol kollega a szakbírói jelleggel kapcsolatban elmondta azt a „példabeszédet”, miszerint Hammarksjöld volt ENSZ főtitkár a békefenntartó tevékenységre mondta, hogy „nem lehet azt állítani, hogy az csakis és kizárólag katonai feladat, de az biztos, hogy csak katonák tudják csinálni”.

A konferencián elhangzottak, illetve az írásban megküldött vélemények alapján kirajzolódott, hogy a katonai bíróságok létrehozását és működtetését az államok többsége békeidőben is elismeri és szükségesnek tartja. A fegyveres erők, és egyes országokban a fegyveres testületek szolgálati rendjének és fegyelmének biztosítása, ugyanis olyan bírói és ügyészségi szervezetet is igényel, amely kellően ismeri és döntései során szakszerűen értékelni tudja a katonai szolgálati viszonyból eredő sajátosságokat, szervezetileg igazodik a fegyveres szervek tagozódásához, s azokkal megfelelő kapcsolatot tart. E követelményeknek csak katonailag képzett, a szolgálat belső rendjét, szellemét és szemléletét is jól ismerő bírákból és ügyészekből álló katonai igazságügyi szervek tudnak eleget tenni.

Mielőtt a következő, 3. konferencia ismertetésére térnék, emlékeztetni kell egy azt megelőző jelentős eseményre: 1996-ban megalakult a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.

A magyar katonai jogászok régóta igényelték egy speciális szakmai fórum létrehozását, hiszen a honvédelmi jogalkotás, a büntetőjogi és a büntető eljárásjogi reform indokolta a célirányos szakmai műhelymunkát, és ehhez az összehasonlító jogi kutatásokat is. A Társaság ezeknek kívánt teret biztosítani és ilyen jellegű munkával kívánja segíteni a fegyveres testületek működésének rendjét és törvényességét.

A Társaság alapító tagjai – hadbírák, katonai ügyészek, a HM és a magyar honvédség jogászai – a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság (az ENSZ hivatalos tanácsadó testülete) céljaihoz hasonlóan a katonai jog és a fegyveres összeütközések jogának tanulmányozását, a nemzeti jogrendszerek, illetve a nemzetközi egyezmények közötti összhang elősegítését, valamint a katonai életviszonyokat szabályozó jognak az emberi jogok egyetemes normáival való összehangolása előmozdítását tekintik a Társaság feladatának.

A Társaság megalakulása után a további konferenciákat a Katonai Főügyészség már nem egyedül, hanem a Társasággal együtt rendezte.

Visszatérve tehát a konferenciákhoz: a 3.-ra 1997. júniusában került sor „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai” címmel immár 15 ország részvételével. (Ausztria, Belgium, Cseh Köztársaság, Dánia, Görögország, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Szlovákia, USA, Zimbabwe, Zöldfoki Köztársaság)

E konferencián elsősorban az alárendeltek fizikai vagy lelki gyötrése, az emberi méltóságukat sértő bánásmód okait, a megelőzés lehetőségeit vizsgáltuk, és összehasonlítottuk büntetőjogi eszközeinket is.

A magyar katonai jogászokat már régóta foglalkoztatta az, hogy mi az oka a katonák egymás közötti durvaságainak, különösen az újoncok megalázásának, bántalmazásának; illetve, hogy hogyan lehet elősegíteni az ilyen túlkapások megelőzését.

Nemzetközi, kétoldalú tapasztalatcseréink során azt is megtudtuk, hogy más országok is küszködnek ezzel a problémával, azaz úgy tűnt, hogy ez a bűnelkövetői magatartás nem történelemmel, gazdasági helyzettel, politikai berendezkedéssel van szoros összefüggésben, hanem a fiatalok agresszivitásával, a fiatal férfiak összezártságából eredő feszültségekkel, és bizonyos katonai hagyományokkal. A spanyol katonai főügyész és a dán katonai főügyész-helyettes megbeszéléseink során már korábban felvetette, hogy érdemes lenne ezeket a kérdéseket alaposabban megtárgyalni.

A probléma nagyon is összetett: kriminológiai, szociológiai, orvosi, pszichológiai és sokoldalú jogi (alkotmányjogi, katonai igazgatási jogi és büntetőjogi) megközelítést igényelt, és valóban indokoltnak látszott a nemzetközi tapasztalatcsere is.

Ez volt az oka tehát a témaválasztásnak, amelyet egyébként nagyra értékelt, és nagyon aktuálisnak tartott a konferencián megjelent magyar vezérkari főnök is.

A Magyar Honvédség Fegyelmi Elemző Osztályának vezetője is hangot adott előadásában annak, hogy a katonai feladatok végrehajtásában meghatározó szerepe van a közös tevékenységet végrehajtó alegységek összekovácsoltságának, a katonák közötti emberi kapcsolatok minőségének és tartalmának. Ezért tartotta szükségesnek, hogy tartósan a figyelem középpontjában álljon a sorállománnyal való bánásmód és a sorkatonák közötti viszony helyzete.

A magyar részről elhangzó vitaindító előadást dr.Mezei László ezredes, a Katonai Főügyészség főosztályvezető-helyettese tartotta „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai” címmel. Történelmi visszatekintés, és aktuális statisztikai adatok ismertetése után azt a megállapítást tette, hogy az elkövetési magatartások lényegében három csoportra oszthatók. Az egyikbe az ún. beavatási, felavatási cselekmények tartoznak., Ezek

egy-egy fegyvernemre, vagy alakulatra jellemző „szertartások”, amelyek talán nem is lennének kifogásolhatók, ha nem fajulnának durvasággá, és nem hoznák lealázó helyzetbe az újonc katonákat. A másik csoportba a törvénytelen fegyelmezés sorolható, amikor is vagy a sorállományú parancsnok, vagy az idősebb katonák közösségének kezdeményezésére az újonc valamilyen fegyelmezetlenségét torolják meg, olykor egészen elképesztő eszközökkel. Végül a harmadik csoportba a motiválatlan gyötrési cselekmények tartoznak, amelyekben elsősorban az ellenszerv és sok alkalommal az ittasság játszik főszerepet. Külön kitért az ún. öreg katonák láthatatlan hatalmára, amely nyilvánvalóan az információs többletből származik. A korábban bevonult katonák ugyanis a sajátos életviszonyokban tájékozottabbak, kiképzettségük magasabb fokú. Figyelemre méltónak tartotta, hogy Magyarországon az 1990-es évek elején a korábbihoz képest nagyobb számban és szélesebb körben váltak ismertté a katonák egymás közötti durvaságában jelentkező és az „öreg” katonák visszaéléseit jelentő esetek. Rámutatott arra az összefüggésre, hogy ebben az időben egyértelműen csökkent a látencia, amely az egyre demokratikusabb légkörnek a hadseregére gyakorolt hatásából következett.

Részletesen kitért a magyar előadás az ilyen cselekmények büntetőjogi megítélésének anomáliáira. Az ún. öreg katona ugyanis nem feljebbvaló, nem előljáró, ezért az előljárói bűncselekményeknek nem lehet alanya. A probléma megoldását a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése jelentette, ugyanis a legfőbb bírói fórum arra a következtetésre jutott, hogy az „öreg katonák” gyötréses cselekményei katonai bűncselekményként, mégpedig szolgálati visszaélésnek minősülnek. A törvény szerint a szolgálati visszaélést az követi el, aki abból a célból, hogy jogtalan hátrányt okozzon, vagy jogtalan előnyt szerezzen, szolgálati hatalmával, vagy helyzetével visszaél. A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásának indoklása arra hivatkozott, hogy a szolgálatuk jelentősebb részét letöltött katonák több tapasztalatra tettek szert, képzetebbek, emiatt fiatalabb társaik előtt tekintéllyel bírnak, és e sajátos szolgálati helyzetük alapján vélik úgy, hogy jogellenes utasításokat adhatnak, amellyel a fiatalabb

katonák nem mernek szembeszegülni. Az előadó hangoztatta, hogy a kétségkívül célszerű jogértelmezés jogelméleti szempontból aggályos, és szükségesnek tartotta, – de lege ferenda - egy sui generis katonai bűncselekmény törvénybe iktatását, az alárendelt megsértése bűncselekményének mintájára összefoglalt bűncselekményként. A javasolt jogalkotási aktus szükségességét azzal is aláhúzta, hogy a szerződéses katonák egyre nagyobb számából szükségképpen következik majd újabb szociológiai kiscsoportok létrejötte, amely feszültségek kialakulásával járhat.

A vitaindító előadás valóban élénk és színvonalas vitát generált.

Az angol főhadbíró egyetértett azzal, hogy „az összezártan élő harcosok egy csoportjának lehetnek saját beavatási módjai, vagy olyan problémakezelési módjai, amelyekkel szemben bizonyos mértékű tolerancia célravezető lehet. Azonban amikor a fegyelmezés és a laktanyai igazságtétel túl messzire megy, a hatóságoknak be kell avatkozniuk. Ha az önkényes viselkedést nem büntetik meg, a morál sérül és a bevonulási kedv csökken”. Hangot adott annak a véleményének, hogy a beavatási rítusok olyan közkeletűek és általánosak, hogy kétséges, vajon meg lehet-e ezeket valaha teljesen szüntetni. Leszögezte azonban, hogy az angol katonai büntetőjogban érvényesül az a követelmény, hogy a bántalmazókat vagy a túlzó beavatási ceremóniák résztvevőit büntetőjogilag felelősségre kell vonni. A Németországban állomásozó brit csapatok mellett szolgáló helyettese esettanulmányokat ismertetett, amelyekből kiderül, hogy a hivatásos katonák körében is élnek a beavatási hagyományok és az ehhez kapcsolódó megalázó, ízléstelen, sértő bántalmazások.

A dán katonai főügyész helyettese elfogadóan beszélt arról, hogy egy demokratikus társadalomban helyénvaló lehet kevésbé tekintélyelvű és vidám közös szabadidős tevékenység is az azonos rendfokozatú katonák, illetve a rendfokozat nélküliek között. Hangsúlyozta azonban, hogy látni kell a határvonalat, az ártalmatlan társas együttlét és az olyan viselkedés között, amikor bizonyos katonák visszaélnék valós vagy vélt helyzetükkel azért, hogy a sorkatonákat lealacsonyító helyzetbe hozzák. Elmondta, hogy a

Dániához tartozó kisebb szigeteken szolgálatot teljesítő kisebb alegységekben gyakoriak a gyermeteg és ízléstelen „keresztelési” rituálék, Grönlandon pedig egy haditengerészeti támaszponton az 1950-es évektől kezdődően léteztek egyre durvább ilyen megnyilvánulások. Úgy vélte, hogy mindezek a tekintélyelvű korokból eredő hagyományok félre értelmezett tiszteletén alapulnak, és végül is az informális rituálék egyenrangúak között nem megengedett hierarchiát hoztak létre. Mindezek miatt 1996-ban a vezérkari főnök megtiltotta az olyan rendezvényeket, amelyek egyrészt hierarchiát létesítettek az egyenrangú állomány tagjai között, másrészt olyan rituálét jelentettek, amelyek során megalázó, sértő módon bántak a fiatal katonákkal. Ennek az utasításnak a megszegése katonai bűncselekmény, mind a résztvevők, mind azon parancsnokok részéről, akik az ilyen rituálékat engedélyezték.

A holland résztvevő – az arhemi főügyész katonai részlegének vezetője – elmondta, hogy amióta a holland fegyveres erőknél megszűnt a sorkötelezettség és csupán önkéntesek és hivatásosok teljesítenek szolgálatot, megnőtt a bűncselekmények száma, és ezen belül figyelemreméltó részt képviselnek a katonák egymással szembeni bűnös magatartása. Hozzátette, hogy mindez előfordul a társadalom más rétegeiben is, elmondta, hogy egyetemista korában maga is részt vett bizonyos rituálékon, de ezek a valamikori tréfás megnyilvánulások nagyon megváltoztak, és szélsőségesek lettek. Ugyanez tapasztalható a fegyveres erőknél is. Problémaként jelezte, hogy egyes parancsnokok igyekeznek eltusolni az ilyen ügyeket, azokat pajkosságnak minősítik, de a felsőbb katonai vezetés és a katonai igazságszolgáltatás szervei fellépnek ez ellen, és nem értenek egyet a „ne teregezzük ki a szennyest” szemlélettel.

A görög légierő katonai bírósága mellett működő katonai ügyészség vezető helyettese elmondta, hogy a vonatkozó szabályzatok határozott előírásokat tartalmaznak arra is, hogy a katonáknak hogyan kell viselkedniük azonos rendfokozatú bajtársaikkal, illetve a fiatalabb katonákkal szemben. A parancsnokok kötelesek ellenőrizni, hogy a korábban bevonult

katonák miként viselkednek az újoncokkal szemben, és nem tűrhetnek meg semmiféle megkülönböztetést a korábban és újonnan bevonult katonák között. Kifejezetten tiltják, hogy az újoncok kiképzését ún. öreg katonák végezzék, az ún. rituális beavatási ceremóniák pedig kihalóban vannak. Természetesen néha előfordulnak még katonák között olyan incidensek, amelyek megalázó bánásmóddal vagy sérüléssel végződnek. Ilyen esetben nem tekinthetnek el a büntető-bírószági felelősségre vonástól. Amennyiben a visszaélést azonos rendfokozatú katonák ellen követik el, azt a büntető törvénykönyvnek egy külön §-a rendeli büntetni.

A Németországi Szövetségi Főállamügyészség képviselője hangsúlyozta, hogy különösen az általános hadkötelezettség rendszerén alapuló hadseregekben fontos az emberi méltóság szigorú tiszteletben tartása, valamint a fiatalabb katonákkal vagy az alárendeltekkel való megalázó bánásmód fegyelmi vagy büntetőjogi kezelése. Hangsúlyozat, hogy a fiatal katona – az egyenruhás állampolgár – továbbra is rendelkezik az állampolgári alapjogokkal, ezért nem lehet kitenni megalázó bánásmódnak, még a szokásos, és a fegyveres erők hagyományain alapuló részben elfogadott rituálék során sem. Elismerte, hogy az ilyen rituálék némelyike fontos lehet az alakulatok belső egységessége szempontjából, de ha bizonyos határokon túllépnek, ha fizikai vagy lelki sérülést okoznak, büntető vagy fegyelmi eljárásra tartoznak.

Az US ARMY JAG képviselője arra figyelmeztetett, hogy tévedés azt hinni, hogy az ilyen cselekmények, szokások kihalnak a hadkötelezettség megszüntetésével, a hivatásos és szerződéses állomány körében. Ismertette a tengerészgyalogos szolgálatokat frissen megkezdő – tehát ilyen értelemben újonc – katonák sérelmére a közelmúltban idősebb társaik által elkövetett durva beavatási cselekmények miatt indított büntetőeljárást, amely jelentős sajtónyilvánosságra került. (Egyébként még a magyar újságok is írtak erről.)

Az amerikai vendég egy speciális kérdést is felvetett, ugyanis elmondta, hogy az amerikai hadseregben aktuálisan vita folyik arról, hogy a katonai vezetés miként ellenőrizze és

szabályozza a különféle rendfokozatú és ellentétes nemhez tartozó személyek közötti kapcsolatot. A katonai vezetés aggályoskodik amiatt, hogy az ilyen kapcsolatok hatással lehetnek a rendre és a fegyelemre, a kivételezés látszatát kelthetik. Az amerikai hadseregben egyre több nő teljesít szolgálatot, nincs szigorúan korlátozva az sem, hogy milyen szolgálati beosztásba kerülhetnek, és ezek a változó arányok új problémákat vetettek fel. Így például egyre inkább megjelent a katonák közötti helytelen szexuális tartalmú viselkedés, és az ilyen esetek nagy nyilvánosságot kapnak az USA médiájában.

A szlovák katonai főügyész is arról számolt be, hogy náluk is széles skálája ismert (a humorosan hangolt epizódoktól a fizikai incidensekig) a katonák egymás közötti helytelen, vagy bűnös cselekedeteinek. Ezek nagy része a kiképzésmentes időben történik, amikor a katonai alegység életének szervezése és ellenőrzése általában nem hivatásos katonára van bízva. Elmondta, hogy abban bíznak, hogy a szlovák hadsereg hivatásos jellegének erősítésével csökkenni fog az ilyen megnyilvánulások száma. Nagyon fontosnak mondta, hogy a jelenlegi helyzetben a parancsnokok törekedjenek a zaklatások felfedésére, az eljárás megindítására, mert ellenkező esetben megnövekszik nemcsak a tettesek merészsége és a támadások gyakorisága, de a sértettek félelemérzete és tehetetlensége is. Felhívta a figyelmet arra is, hogy amikor a rendszerint sértett, zaklatott újoncok már az idősebb katonák „rendjébe” kerülnek, ők is bekapcsolódnak az akkori újoncok zaklatásába.

Az olasz katonai főügyész is hangsúlyozta, hogy a katonai fegyelem egyik alapkérdése, hogy a katonatársadalomban miként alakul az öreg katonák és a fiatal sorkatonák viszonya, milyen együttélés alakul ki ebben a „zárttságban”, miért és kik lesznek áldozatai és szenvedő alanyai ennek az összezártságnak. Elmondta, hogy számára tanulságos volt, hogy a különböző előadásokban említett esetek, a durvaság különböző példái mennyire analógok, és mennyire hasonlítanak azokhoz, amelyek az olasz katonai közösségekben éppen így előfordulnak. Nyilvánvalónak tartotta, hogy a katonai közösségek is összetételükből és szerkezetükből

adódóan, illetve a katonák együttélésének sajátosságait illetően tulajdonképpen mindenütt hasonlóak, és mindenütt teljesen mások, mint a civil közösségek.

A spanyol katonai főügyész arról adott tájékoztatást, hogy az alárendelt méltóságának, amint általában a személyek sérthetetlenségének, azaz fizikai és erkölcsi épségének megóvása az Alkotmány által védelt érték, és ezen alapvető és sérthetetlen jogokat a katonai jognak is védelmeznie kell. Hangsúlyozta, hogy joggyakorlatuk szerint nem szolgáltathat alapot a felelősségre vonás alóli felmentéshez a cselekmény sértettjének vagy áldozatának beleegyezése, mert nem csak az ő emberi jogairól, fizikai sérthetetlenségéről és emberi méltóságáról van szó, hanem ugyanígy a kiemelkedően fontos katonai fegyelemről, amelynek védelmével kapcsolatban nem rendelkezhet a sértett. Elmondta, hogy náluk is tisztázandó jogi kérdés az azonos rendfokozatú katonák közötti durvaság kérdése; jelenleg folyik a katonai büntető törvénykönyv módosítása, és új büntető rendelkezés bevezetését tervezik, azokra az esetekre, amikor a megalázó bűncselekmény – amelynek során csorbát szenved az emberi méltóság – azonos rendfokozatú katonák között zajlik.

Dr.Székely György ezredes, a Budapesti Katonai Ügyészség vezetője utolsó hozzászólóként mintegy összegezte a konferencián elhangzottak tanulságait.

Kiemelte, hogy minden katonai jogászt foglalkoztat az a jogi probléma, amiről ez a konferencia szólt. Hangsúlyozta, hogy egyöntetűség volt a résztvevő országokat illetően abban, hogy ilyen vagy olyan módszerrel, de igyekeznek megállapítani a törvényes fegyelmezés és a törvénytelen, visszaélés jellegű fellépés közötti határt. Úgy vélte, hogy ezt a határt általában nem a jogalkotóknak kell megjelölniük, hanem annak felismerése a jogalkalmazókra hárul. Még azt is megállapíthatónak tartotta, hogy az ilyen jellegű normasértések, fegyelemsértések vagy bűncselekmények aránya a különböző országokban nagyjából azonos lehet, az eltérések abból adódhatnak, hogy bizonyos súlyú cselekményeket az egyik országban fegyelemsértésként, a másik országban pedig

bűncselekményként kezelik. Aláhúzta, hogy a legtöbb hozzászólásból érezhetően szinte mindegyik országban igen jelentős lehet e körben a látencia. Végül nagyon fontosnak tartotta annak hangsúlyozását, hogy szinte minden hozzászóló beszélt arról is, hogy államukban a hadsereg tekintélyét és a polgári lakosság előtti becsületét érinti, hogy miként kezelik az ilyen fegyelemsértéseket vagy bűncselekményeket.

Konferenciánk aktív vitában, alapos előadásokkal jól körbejárta a napirendre tűzött témát. Megállapíthattuk, hogy a konferencia résztvevői között egyetértés van abban, hogy az alávetett katonák sérelmére elkövetett bűncselekmények következetes üldözése szükséges, halhattunk példás és következetesen szigorú büntetési gyakorlatról, hallhattuk az ilyen bűncselekmények elkövetési magatartásainak széles skáláját, megismerhettük egymás jogi megoldásait, és aktuális jogalkotási törekvéseit, adtunk egymásnak továbbgondolkodásra feltétlenül inspiráló, esetleg megvalósítható ötleteket.

Kézenfekvő, hogy a katonai büntetőjogászok szemléletének középpontjában a katonai fegyelem megvédésének és az ellene vétők megbüntetésének igénye áll, de sajnálatosan és gyakran méltatlanul háttérbe szorul a sértettek, az áldozatok jogainak védelme. A tárgyalt kérdéskörhöz kapcsolódó témát javasoltunk tehát a következő konferencia napirendjére.

„A bűncselekmények, illetve a katonai szolgálat során bekövetkezett más rendkívüli események sértetteinek és áldozatainak védelme, jogaik érvényesítésének elősegítése a katonai büntetőeljárásban, illetve a honvédelmi igazgatási eljárásokban” cím lehetőséget kínál a kérdéskör teljes komplexitásában való meg tárgyalására: viktimológiai megközelítésben feltárhatjuk az áldozattá válás okait a katonai szolgálat körében; megbeszélhetjük a vonatkozó büntetőeljárási kérdéseket, különösen a sértett képviselőnek és a sértett tanú védelmének problémáit; a honvédelmi igazgatást illetően pedig a károsító eseményeknek a szolgálattal való összefüggését megítélő eljárások és a kártérítési eljárások főbb kérdéseit, a kivizsgálás (panaszjog, képviselő) és a

biztosítás főbb kérdéseit; és szót válthatunk a katonák (elsősorban a sorozott katonák) érdekképviselőjének problémáiról is.

Az ilyen célkitűzéssel 1999. júniusában rendezett 4. konferenciánkon már 25 ország vett részt (ez alkalommal először mind az 5 lakott földrészről!). (Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Bulgária, Egyesült Arab Emírátsok, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Kanada, Kína, Lengyelország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Thaiföld, Törökország, USA, Zimbabwe, Zöldfoki Köztársaság)

Korábbi elhatározásunknak megfelelően tehát e konferencián a bűncselekmények, illetve a katonai rendkívüli események sértetteinek és áldozatainak védelmével, jogérvényesítésük helyzetével, problémáival összefüggő kérdéseket vitattuk meg.

Nagyon szerencsésnek bizonyult, hogy a plenáris ülés előadóinak nyerhettük meg a téma olyan kiváló ismerőit, mint dr. prof. Korinek László akadémikus, dr. Fehér Lenke egyetemi tanár, és dr. Polt Péter helyettes obudsman.

Korinek professzor nagyívű „A viktimológia útja az áldozatvédelemig” című előadásában történelmi áttekintést adott a kriminológiai gondolkodás fejlődéséről, amelynek során „a kriminológiai gondolkodás az elvetemült tettestől megérkezett a szánni való sértettig”. A viktimológiai indíttatású áldozatvédelem gyökereit keresve visszatért viktimológia kialakulásának történetére, majd az áldozatvédelem kapcsán felvetette azt a kérdést, hogy napjainkban azt kapja-e az igazságszolgáltatástól az állampolgár, amit szeretne, azaz képes-e az igazságszolgáltatás arra, hogy a társadalmi igényeknek ilyen értelemben megfeleljen.

Előadása során részletesen ismertette az 1995-ös Lisszaboni Fórumon az áldozatok védelme érdekében elfogadott ajánlásokat. Ebből kiemelte a sértett információszerzési, tájékoztatói jogának

fontosságát, a sértett információ nyújtási jogának biztosítását: hogy lehetőséget kapjon véleményének kifejtésére; a jogi tanácsadás biztosításának kérdéseire, a sértett személyi védelmének problémáira, és a kártérítési lehetőségek minél szélesebbkörű biztosítására.

Előadása végén a hallgatók figyelmébe ajánlotta, hogy az áldozatvédelmi gondoltnak a jogrendszerbe való beillesztése biztosan több nyereséget hoz, humánusabb, az emberek számára jobban elfogadható igazságszolgáltatást eredményez.

Fehér Lenke egyetemi tanár, kriminológus rámutatott arra, hogy a társadalmi élet mindenapjait át-meg átszövi az egyén, a mikro- és makroközösség egymáshoz való viszonya, kölcsönös egymásra hatása. Ezek a viszonyok sokszor konfliktusokkal terhelték, érdekek és értékek konfrontálódnak, tradíció és modernizáció, múlt és jelen ütközik, és okozhat válságot. Bizonyos közösségekben nő a kiszolgáltatottság, az alárendeltség, csökken a kontrol, sérülhet az egyén önrendelkezési joga, autonómiája, emberi méltósága, sőt élete és testi épsége is. E jogok sérelme a közösség zártságának és a közösségen belül uralkodó normáknak a függvényében különböző lehet. Az emberi, alkotmányos jogok sérelme kifejeződik olyan cselekményekben, amelyek valamely bűncselekmény törvényi tényállását is kimerítik. Ezért az áldozattá válás megelőzése szempontjából rendkívül fontos a társadalom zárt közösségeinek az ellenőrzés. Jogi és e. A zárt közösségekről szólva külön, hangsúlyosan szólt a katonai szervezetekről, mint speciális, szigorú szabályokat követő, hierarchikus függelmi rendszerben működő szervezetekről, amelyeknek tagjai korábbi, civil életvezetésüktől és szokásaiktól jelentősen eltérő közösségi élet részeseivé válnak. Márpedig a korábbi kötetlen, laza, szigorú fegyelmet nélkülöző életmódból egy zárt – pontosságot, fegyelmet, önuralmat kívánó – közösségbe beilleszkedni nem könnyű feladat. A korábbi korlátlan szabadság, a megkívánt fegyelem és a szolgálati kötelezettség miatt erőteljes beavatkozást szenved el. Ahol pedig fegyelmelés, „regulázás” van, ott túlkapasok is előfordulhatnak.

Polt Péter az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese is azt emelte ki, hogy a katonai bűncselekmények és a rendkívüli események kapcsán leginkább az élethez és az emberi méltósághoz való jog, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog, illetve a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő jog érintettsége merül fel. Ezekhez kapcsolódva nyomatékkal hangsúlyozta az általános értelemben vett tisztességes eljáráshoz való jogot, amely túlmutat az eljárási szabályok szigorú betartásán, mert a jogállamiság alkotmányos elvéből fakadó jogbiztonság követelményének is meg kell felelnie. Hangsúlyozta végül az ilyen ügyekkel kapcsolatos eljárásoknál a panaszhoz való jog, a jogorvoslathoz való jog érvényesülésének fontosságát.

A kriminológiai, viktimológiai ihletésű előadásokat jól egészítette ki dr. Nagy Ervin orvos alezredes, igazságügyi orvosszakértő „A katonai rendkívüli események megítélése igazságügyi elmeorvosi szempontból” című előadása. Mondanivalóját elsősorban az akkor még létező sorkatonai szolgálatot teljesítőkre vonatkoztatta, de utalt arra, hogy az ember minden új életszakaszában végülis újonc, ezért megállapításai a nem sorkatonai szolgálatot teljesítő katonákra is vonatkozhatnak. Az új élethelyzetben az ember az addigi reakcióihoz képest új lélektani struktúrát alakíthat ki magában, és más viselkedési minták szerint reagálhat. Az izgalmi állapottal reagálók könnyebben követnek el normasértéseket, a gátolt állapotba kerülők pedig szinte kijelölt alanyai a környezetük részéről jelentkező agresszióknak, ami ellen eszköztelenségük miatt védekezni sem tudnak. Az újonc első pillanattól kezdve biztos lehet abban, hogy a hatalmi hierarchia legalján helyezkedik el, rengeteg a kötelessége, amelyekről konkrét ismeretei természetesen alig vannak, joga pedig ekkor még úgy látszik, hogy semmihez sincsen. Az idegen környezetben bizonytalanul érzi magát, hiszen nem ismeri a szabályokat, a szokásokat, a saját lehetőségeit.

Az elméleti megalapozás után sorra kerülő magyar előadás „A bűncselekmények sértetteinek eljárásjogi pozíciója és jogaik védelme a magyar katonai büntetőeljárásban” címen hangzott el.

A magyar büntetőeljárás vonatkozó részeinek a történeti változásokkal együtt való bemutatását követően az előadó kiemelte, hogy Magyarországon, ahol a hadsereg tényleges katonai állományába – akkor még – hadkötelezettség alapján sorkatonai szolgálatot teljesítők is tartoztak, a honvédelemről szóló törvény a katona alapvető jogai között sorolta fel, hogy a katona jogosult „jogainak és méltányos érdekeinek védelmére”. Külön említésre került, hogy a Szolgálati Szabályzat alapján jogainak védelme érdekében a katona bármely ügyben fordulhat előljáróin kívül a katonai szervezetnél működő képviseleti szervhez is, illetve, hogy a szabályzat a katonának megengedi, hogy kérelemmel vagy panasszal éljen a fegyveres erőknél előforduló, érdeksérelmet okozó tény, körülmény, magatartás, működési rendellenesség vagy mulasztás esetén, sőt a szabályzat azt is megengedi, hogy a katonai szolgálati út betartása nélkül fordulhat beadvánnyal a miniszterhez, az országgyűlési biztoshoz, illetve a katonai ügyészséghez.

Itt volt szükséges azt is megemlíteni, hogy a magyar büntető törvénykönyv „előjárói hatalommal visszaélés” miatt büntetni rendeli azt a katonát, aki előjárói hatalmával visszaélve alárendeltjét panaszjogának gyakorlásában korlátozza, illetve „előjárói intézkedés elmulasztása” miatt azt is büntetéssel fenyegeti, aki előjárói kötelességét megszegve az alárendel bűncselekménye miatti felelősségre vonásra a szükséges intézkedést elmulasztja. Mindezek a jogi szabályozottság oldaláról biztosítják azt, hogy a jogsérelmet elszenvedett katona jogorvoslatért folyamodhasson, illetve azt, hogy a katona, mint bűncselekmény sértettje büntető feljelentést tehesen.

A magyar bevezető előadásnak a büntetőeljárás rendelkezéseket ismertető részét itt most nem részletezném, csupán azt említeném meg, hogy nagy érdeklődést váltott ki a Be. katonai büntetőeljárásról szóló fejezetében szereplő azon rendelkezés, hogy „A sorkatonai szolgálatot teljesítő tanú különösen indokolt esetben kérheti más szolgálati helyre történő vezénylését vagy áthelyezését.

A kérelemről a vádirat benyújtásáig a katonai ügyész, azt követően a bíróság határoz.”

A tudományos alapvetések és a bevezető előadás után élénk érdeklődés mutatkozott, a vitában 13 hozzászólás hangzott el.

Teljes egyetértés volt abban, hogy a katonai bűncselekmények és a katonai rendkívüli események áldozatai vagy sértettei fokozott figyelmet és védelmet igényelhetnek, jogaik biztosítása a katonai büntetőeljárásban és a katonai igazgatásban tevékenykedőknek elemi kötelessége. Abban is egyetértettünk, hogy a katonai parancsnokokkal, egészségügyi szolgálatokkal együttműködve törekedni kell az áldozattá válás lehetséges megelőzésére, a bekövetkezett károsító, sértő eseményekkel kapcsolatban pedig elengedhetetlen a törvényes eljárások lefolytatása.

Némi polémia alakult ki a tekintetben, hogy a sértettnek az eljárás indításához fűződő jogai szempontjából vajon a legalitásra vagy az oportunitásra épülő jog kedvezőbb-e. A többség egyetértett abban, hogy a legalitást követő büntetőeljárási felfogás ad inkább teret a sértetti szempontok érvényesítésének, de sok körülmény – elsősorban a bűncselekmények számának növekedése, a nyomozó hatóságok, ügyészségek és bíróságok túlterheltsége – praktikusán indokolhatja az oportunitás térnyerését. Abban mindenesetre egyetértés volt, hogy igen nagy a jogalkalmazók felelőssége abból a szempontból, hogy miként élnek diszkrécionális lehetőségeikkel, el tudják-e kerülni azt, hogy a bűncselekmény sértettje a jogi eljárás sértettje is legyen, s különös felelősséget jelent ez a katonai büntetőeljárásban, az állampolgári jogaikban, mozgásszabadságukban korlátozott és sok más szempontból is sajátos, esetenként hátrányos helyzetben lévő katona sértettek esetében.

Helyeslésre talált az a megállapítás, hogy demokratikus országban a jogalkotónak nem lehet más célja, s a jogalkalmazónak sem lehet más törekvése, minthogy olyan jogi környezetet teremtsen, s olyan jogérvényesítési lehetőségeket biztosítson, amelyben evidencia a polgár alapvető jogainak tisztelete, biztosítása, a

jogaikban megsértettek védelme és segítése. Különös hangsúlyt kap mindez katona életviszonyok között, ugyanis nem lehet vitás, hogy az állam, amely önvédelme céljából hadsereget tart fenn (különösen, ha ez kötelező szolgálaton alapul) különös felelősséggel tartozik a sokszor „egyenruhás állampolgárként” emlegetett katona jogainak védelméért. Fokozottan igaz ez a bűncselekmény, kivált a katonai bűncselekmény, az előljáró vagy a katonatárs által elkövetett bűncselekmény sértettje esetében.

A konferencia befejezése előtt döntöttünk a következő konferencia témájáról. Úgy gondoltuk, hogy a demokratikus jogokért küzdők segítségére siető, az ENSZ-akciókban, a PFP-tevékenységben, s hasonló konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben résztvevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák, (nemzetközi jogi, büntetőjogi, büntető eljárásjogi szabályok) alkalmazásának tapasztalatai megértek egy alapos tárgyalásra.

Az 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciát 2001-ben rendeztük „Az ENSZ akciókban és más konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben részt vevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák alkalmazásának tapasztalatai” címmel. Ezen a konferencián 23 ország – USA, Anglia, Angola, Ausztria, Brazília, Bulgária, Dánia, Dél-Korea, Finnország, Görögország, Hollandia, Izrael, Kazah Köztársaság, Kína, Kolumbia, Lengyelország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, és Zöldfoki Köztársaság - képviseltette magát, további 14 ország – Albánia, Ausztrália, Azerbajdzsán, Csehország, Franciaország, Írország, Szerbia, Kanada, Németország, Norvégia, Portugália, Thaiföld és Új-Zéland - vezető katonai jogászai pedig levélben

üdvözölték a konferenciát és fejezték ki érdeklődésüket a tárgyalt téma iránt.

Az előző konferencia óta eltelt két év történései, nemzetközi eseményei további indokokat adtak ahhoz, hogy ezt a témát tárgyaljuk meg. Ilyen értelemben nyilatkozott köszöntőjében a Magyar Honvédség parancsnoka, Fodor Lajos vezérezredes is, aki szólt arról, hogy az átalakulóban lévő magyar haderőnek nagy szüksége van e tárgyban is a külföldi tapasztalatokra. Minthogy a magyar honvédség több külföldi misszióban vállal szerepet, érzékelik, hogy a több nemzetiségű erők közötti együttműködésben, de a fogadó ország polgáraival vagy hatóságaival való kapcsolatokban is adódnak napi problémák, amelyek általában a megfelelő ismeretek hiánya miatt nem oldódnak meg gyorsan.

Baraczka Róbertné helyettes államtitkár, az Igazságügyi Minisztérium kabinetfőnöke a békefenntartó tevékenységben egyre fokozódó magyar részvétel által megkívánt jogalkotási eseményekről adott tájékoztatást, külön hangsúllyal a Btk. és a Be. megfelelő módosításáról, mert hogy mindenekelőtt rendezni kellett mind a szövetséges haderők, vagy békefenntartó erők katonájának a magyar katonával egyenrangú védelmét, mind pedig a szövetséges haderővel vagy békefenntartó erővel együtt tevékenykedő magyar katonának a szolgálati rendet és függelmi viszonyokat, valamint a harcképességet veszélyeztető bűncselekményeinek a kérdését.

Dr. Bali József honvédelmi minisztériumi közigazgatási helyettes államtitkár „A magyar honvédség szerepvállalása a béketeremtő, békefenntartó tevékenységben” című előadásával áttekintést adott a magyar honvédség, illetve jogelődje részvételéről a modern béketámogató műveletekben és a nemzetközi katonai missziókban.

(Itt meg kell említenem azt, hogy Bali úr előadása később némi diplomáciai bonyodalmakat okozott. Szólt ugyanis arról, hogy „az osztrák-magyar monarchia katonái ott voltak 1900-ban a pekingi Boxer-lázadás leverése céljából létrehozott több nemzetiségű haderőben. Ez az első modern béketámogató műveletnek számító manőver az akkori nagyhatalmak részvételével zajlott, egy amerikai

tábornok irányítása mellett.” A konferencián résztvevő kínai küldöttek hazaérkezése után levelet intézett a katonai főügyészhez, a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg katonai főügyésze, amiben sérelmezte, hogy Boxer-lázadásnak nevezte a magyar előadó a kínai nép felkelését, illetve, hogy béketámogató műveletnek nevezte a felkelés külföldi erőkkel történő leverését. A Külügyminisztériummal egyeztetett – részben tolmácsolási félreértésekre hivatkozó – diplomatikus válaszlevéllel sikerült a további bonyodalmakat elhárítani.)

A helyettes államtitkár előadásában részletes tájékoztatást kaptunk a közös katonai szervezetekben (több nemzetiségű kötelékekben) való magyar részvételről, különös hangsúllyal a délszláv válság békés rendezését szolgáló IFOR/SFOR tevékenységben, illetve a koszovói békefenntartásban résztvevő nemzetközi erők (KFOR) tevékenységében való részvételünkről, továbbá a magyar részvétel jogi szabályozóiról. Ez utóbbiakról részletesebben szolt dr. Gerelyes István külügyminisztériumi főosztályvezető „A békefenntartó tevékenység nemzetközi jogi hátterének megítélése a XXI. században” című előadásában.

Ezek után két fő kérdéskör bevezető előadásaira került sor: Mátyus ezredes a HM nemzetközi jogi irodájának vezetője „A katonai jogi együttműködés nemzetközi jogi alapjai” címmel, majd Venczl alezredes katonai főügyészségi ügyész „A nemzetközi katonai büntetőjogi együttműködés gyakorlati problémái” címmel tartott előadást.

Dr. Mátyus Ferenc ezredes előadása elsősorban azt a kérdést exponálta, hogy milyen lehetőségek vannak a külföldi missziókban elkövetett bűncselekmények helyszíni kivizsgálására, ennek kapcsán felvetette a kontingens parancsnokok nyomozati jogosultságának hiányát, fegyelmi joghatóságának korlátozottságát, a katonai ügyészi eljárás nehézségeit. Szolt azonban arról is, hogy folyamatban van több szabály változtatási előkészület. Egyre hatékonyabb a kontingensen belül működő jogi tanácsadók tevékenysége, illetve, hogy a legfőbb ügyész már rendelkezett arról, hogy a katonai

főügyésznek dolgozza ki egy mobil katonai ügyészi csoport létrehozásának feltételeit.

Dr. Venczl László alezredes előadásának központjában az a kérdés állt, hogy milyen eljárási szabályok megtartásával lehet hazai bíróság előtt felhasználható, a külföldön beszerzett bizonyíték, milyen szerepe lehet a több nemzetiségű erőknél a katonai rendőrségnek, milyen lehetőségek vannak az együttműködő országok, illetve a fogadó országok hatóságai közötti jogsegélyre.

Az élénk vitában mindenki egyetértett abban, hogy a nemzetközi konfliktuskezelő tevékenységben részt vevő katonák fegyelmi vétségei elbírálásnak kizárólag a nemzeti parancsnok hatáskörében kell maradnia, ugyanígy nemzeti hatáskörben kell maradnia a más nemzet katonáját nem érintő bűncselekményeknek, a több nemzet katonái által együtt elkövetett bűncselekményeknél viszont az együttes kivizsgálás (nyomozás) indokolt, erre vonatkozó megegyezés, megállapodás vagy a megelőzés alapján. A brazil katonai főügyész azt vetette fel, hogy a békefenntartó haderő Alapító Okiratának kellene tartalmaznia a joghatósági kérdéseket. A bolgár résztvevő is azt a véleményét hangoztatta, hogy szükséges lenne az ilyen bűncselekmények nyomozására speciális szabályozást kialakítani. Az olasz katonai főügyész a saját belső katonai büntetőjogi rendelkezéseik módosításának szükségességét is megemlítette, de állást foglalt amellett, hogy a közös katonai feladatok esetére a büntetőjogi rendelkezések egységesítésére lenne szükség. Ezzel a többség egyetértett – bár a dán katonai főügyész-helyettes bizonyos fenntartásokat hangoztatott – az angol főhadbíró pedig egyenesen követelményként fogalmazta meg az egységes büntető kódex megalkotását, amelyben legalábbis a minden résztvevő államban ismert és hasonló módon pönalizált cselekményekkel kapcsolatban az alapvető eljárásjogi szabályokat, így különösen a nyomozási feladatokkal megbízandó közös katonai rendőrségre vonatkozó szabályokat kellene egységesíteni.

Az olasz semmitőszék mellett működő katonai főügyész szintén a jogi kompatibilitás hiányát említve az angol vendéggel egyetértve egységes szabályzat létrehozását sürgette.

Egyedül a holland küldött tudott beszámolni arról, hogy országa – ahol egyébként nincs katonai ügyészség – mindegyik helyszínre telepített katonai ügyészt, illetve helyettes katonai ügyésznek nevezett katonai rendőrt. A többi résztvevő egyetértett abban, hogy szükséges lenne – és csak a résztvevő államok elhatározásának múlik – katonai ügyész részvétele legalább a nagyobb nemzeti kontingenseknél.

Végül többen hangoztatták, hogy a külföldön elkövetett bűncselekmények kivizsgálásánál sem szorulhat háttérbe az állampolgári jogok védelme, így a büntetőeljárásban való védekezés lehetőségének biztosítása sem, de mindenki tisztában volt ennek nehézségeivel.

A megbeszélések eredményeként a konferencia résztvevői – a dán és a holland küldött tartózkodása mellett – Ajánlást² fogadtak el, amelyben nemzeti hatóságaik figyelmét hívják fel a szóban forgó tevékenységet, együttműködést zavaró problémákra, illetve azok megoldására tesznek javaslatokat. Ennek első pontja szerint:

1. A békefenntartó katonai műveletek tervezése során a küldő államok katonai büntető – és fegyelmi jogi rendelkezéseit előzetesen egyeztetni szükséges.

2. A fegyveres erők jogállásáról rendelkező egyezményekben szükséges rendelkezni a joghatóság megosztásáról, és a jogállási egyezményben nem szabályozott esetekben a katonai bűncselekményeket is érintő viszonyosságról.

3. A helyszínen eljáró nemzeti bűnüldöző hatóságok részére soron kívüli értesítési kötelezettséget szükséges előírni a joghatósága alá nem tartozó esetek körében. E minimum szabályozás mellett megfontolás tárgyává kell tenni az állandó készenléti ügyeletet tartó közös bűnüldöző hatóság felállítását, amelynek nyomozati eljárást nem kötik a párhuzamos joghatósági szabályok.

4. A küldő államoknak szükséges megállapodniuk a bizonyítékok felderítése és összegyűjtése körében azon elégséges

² Az 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Katonai Konferencia Ajánlásai. Kriminálexpo '2001 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia 99-100. oldal

szabályokban, amelyek megtartása mellett az ekként beszerzett bizonyítékok bármely bíróság előtt felhasználhatók.

5. Szükséges megvizsgálni, hogy a nemzetközi szerződések mely típusa, illetve a huzamosabb ideje alkalmazott jogállási egyezmények mely rendelkezései képezhetik alapját az ENSZ vagy a regionális nemzetközi szervezetek által folytatott békefenntartás során alkalmazandó nemzetközi katonai büntetőjogi kódex megalkotásának.

A 2003. június 14-18. között tartott 6. konferenciánk témája – „A katonai parancsnok szerepe a katona által elkövetett bűncselekmény miatti eljárásban” – is nagy érdeklődést váltott ki, hiszen 27 országból (Albánia, Ausztria, Ausztrália, Belgium, Brazília, Bulgária, Dánia, Dél-Korea, Egyesült Arab Emírátságok, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Kanada, Lengyelország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Románia, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna, és USA) érkezett vezető katonai jogászok vitatták meg a téma kapcsán felmerülő kérdéseket.

E téma sokoldalú megtárgyalása során azt kívántuk tisztázni, hogy a különböző országokban érvényesül-e még az az elv, hogy „az büntet, aki parancsol”, illetve miként érvényesül az az elv, hogy a bűncselekményt bíróságnak kell megítélnie. Választ keresünk arra, hogy a parancsnok rendelkezhet-e befolyással arra, hogy indulhat-e büntetőeljárás; lehet-e szerepe (közvetlenül vagy valamely katonai szervezet, pl. katonai rendőrség révén) a nyomozásban; lehet-e beleszólása a vádemelésbe; gyakorolhatja-e a bíróság összehívásának jogát; hatalmába tarthat-e a bíróság ítéletének megerősítése; van-e szerepe a büntetés végrehajtásában.

Azt is áttekintettük, hogy a különböző országokban a katonák bűncselekményeit illetően van-e lehetősége az diverzióknak, a bűncselekménynek a bírói útról való elterelésének, a katonai bűncselekmény fegyelmi úton való, vagy ügyészi elbírálásának.

Igazán érdekes és hasznos volt összevetni az angolszász jog, az európai kontinentális jog (ezen belül az egymástól jórészt megkülönböztethető kelet-európai, skandináv, francia vagy német gyökerű jog) megoldásait a parancsnoki rendelkezési jog és a büntető hatalom kérdéseiben.

A konferencia nyitó előadásában dr.Pap János ezredes a szegedi katonai ügyészség vezetője adott részletes tájékoztatást a magyarországi jogi megoldásokról, illetve azok jogtörténeti előzményeiről.

Áttekintette az un. parancsnoki kívánat jogszabályi rendezését, a bűncselekmények fegyelmi úton való elbírálása jogszabályi lehetőségeinek változásait, a parancsnoki nyomozás, és annak katonai ügyészi felügyelete szabályait, és a katonai büntetés-végrehajtásra vonatkozó rendelkezéseket.

Részletesen beszélt arról, hogy 1993-ban milyen indokkal módosították akként a büntető jogszabályokat, hogy eltörölték a parancsnoki kívánatot, illetve azt a lehetőséget, hogy a katonai parancsnok bűncselekményt bírálhasson el fegyelmi hatáskörében. Elmondta, hogy e törvénymódosítás indokaként azt hozták fel, hogy az eltörölt jogi lehetőségek sértik a törvény előtt egyenlőség elvét, illetve azt az alkotmányos kitétel, hogy az igazságszolgáltatást csak a bíróságok gyakorolják. Szólt azonban arról is, hogy az illetékes parancsnok bűncselekményt elbíráló jogkörének szükségességét, szemben az előző véleményekkel többen azzal magyarázták, hogy az enyhébb súlyú és megítélésű bűncselekmények alsó, valamint a súlyos fegyelemsértések felső határa a katonai rendre és fegyelemre gyakorolt hatásuk vonatkozásában összemosódik, ezért a katonai érdekek és a büntetőjogi követelmények kölcsönös összhangja azt kívánja, hogy a kisebb súlyú bűncselekményt elkövető katona felelősségre vonása gyorsan, mielőbb megtörténjen, s így a szolgálati rend helyreálljon. A kiszabott fenyítés végrehajtásával az elkövető egyéni nevelése és az általános megelőzés érdekei is hatékonyabban érvényesülnek. A hosszadalmasabb bírósági eljárás során mindezek nehezebben biztosíthatók. Megalapozottabb megközelítés volt az, amelyet a legtöbb katonai jogász vallott, hogy ugyanis meg kellett

volna hagyni a katonai vétségek parancsnoki fegyelmi jogkörben történő elbírálási lehetőségét, azzal azonban, hogy annak megengedhetőségéről csak a katonai bíróság vagy a katonai ügyész dönthessen, de a terheltnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a fegyelemi hatáskörbe utaló határozat ellen panasszal élhessen, s ilyen esetben kötelező legyen az ügy katonai bírósági megítélése.

Arról is tájékoztatást adott, hogy a fentebb vázolt jogszabályváltozások ellenére a katonai parancsnok továbbra is nyomozó hatóság maradt, és az alakulata állományába tartozó katona által megvalósított katonai vétség esetén a nyomozásokat lefolytathatja, de ügydöntő határozatot nem hozhat, hanem annak érdekében az iratokat a katonai ügyészhez kell felterjesztenie.

Mondandóját azzal összegezte, hogy abban az időben tehát Magyarországon a katonák által elkövetett minden bűncselekményt bíróságnak kell megítélnie, ez alól egyetlen kivétel lehetséges, ha ugyanis a katonai ügyész megrovást alkalmaz, mert a bűncselekmény társadalomra veszélyességét olyan csekély fokúnak ítéli, hogy a törvény szerinti legenyhébb büntetés kiszabását is szükségtelennek tartja. A katonai parancsnoknak tehát az idő szerint nem volt befolyása az eljárások megindítására, és nem szólhatott bele az ügy érdemi elbírálásába (vádemelésbe vagy eljárás megszüntetésébe), a bírósági eljárás minden részéből ki volt zárva, fegyelmi hatáskörében bűncselekményt nem bírálhatott el, azaz semmilyen érdemi feladata nem volt – a katonai vétségek miatt ügyész felügyelettel végzett nyomozáson kívül – a katonák által elkövetett bűncselekmények miatti eljárásban.

Jelezte azonban, hogy a nagyon közeli jövőben új büntetőeljárási törvény lép hatályba, amely már lehetőséget fog adni a katonai vétségnek parancsnoki fenyítő jogkörben való elbírálására, de kizárólag csak katonai ügyész döntése alapján. A parancsnok által hozott fegyelmi határozatok ellen benyújtott panaszokat pedig a bíróság katonai tanácsai fogják elbírálni.

A résztvevők mindegyikének érdeklődését felkeltette a várható magyar megoldás, ugyanis szinte mindenhol kíváncsúnak tartanak más-más megközelítésből a parancsnoki szerep

megváltoztatását. Egyébként az angolszász országokon kívül Dániában a legjelentősebb a katonai parancsnok szerepe, hiszen kvázi bírói tevékenységet folytat, katonai bűncselekmény miatt megrovást, pénzbüntetést, vagy 30-ig terjedő szabadságvesztést alkalmazhat. Ennek indokaként azt hozták fel, hogy csak így érvényesülhetnek az ügyek elbírálásánál a sajátos katonai szempontok, mert lévén, hogy nincsenek katonai bíróságok, sok gondot okoz, hogy a civil bíróságnak nincs katonai szakismerete, és nem ismerik a katonai szolgálati és életkörülményeket sem. Ezen kívül Görögországban és Törökországban van hasonlóan jelentős hatalma a bűnügyeket illetően a katonai parancsnoknak. Görögországban csupán a laktanyán belül elkövetett bűncselekmények esetében: ekkor elrendelheti ugyan a nyomozást, de az annak lefolytatására kijelölt vizsgáló tiszt tevékenységét már a katonai ügyész felügyeli és az érdemi döntést is ő hozza meg. Törökországban a parancsnok rendeli el és végezteti el a nyomozást, majd az iratokat az előjáró parancsnok jogi tanácsadójához küldi meg, aki dönt arról, hogy a katonai vagy a fegyelemi bíróság ügyészéhez továbbítja-e az iratokat. Erre a döntésre tiszt esetén kizárólag magasabb parancsnok jogosult. A parancsnoki nyomozati hatáskör azonban annyiban korlátozott, hogyha a bűncselekmény halált vagy súlyos sérülést okozott, a nyomozást a katonai ügyésznek kell átvennie.

A másik véglet Olaszország, ahol a katonai parancsnoknak semmilyen szerepet nem adtak a katonák bűncselekményének elbírálásában; illetve Svájc, ahol a katonai parancsnokoknak nincs felhatalmazásuk bűnügyek elbírálására. A volt szocialista országokból érkezett küldöttek is arról számoltak be, hogy mindenütt megszüntették a parancsnoki kívánatot, mint a katonai bűncselekmény miatti büntetőeljárás feltételét.

Konferenciánk rendszeres vendége a Rant brit főhadbíró, betegsége miatt nem tudott jelen lenni, de elküldte tájékoztatásul „A Findley-ügy hatása a brit katonai jogra”³ című előadását. Ebből

³ Kézirat

kiderült, hogy a brit katonai büntető igazságszolgáltatás az illetékes katonai parancsnok fegyelmi és büntető hatalmára épült, és ez azt jelentette, hogy a kisebb súlyú katonai és köztörvényi bűncselekmények ezredparancsnoki hatáskörben, fegyelmi is elbírázhatók voltak, de a parancsnok ilyen esetekben is dönthetett a katonai bíróság összehívásáról. Ez a parancsnoki hatáskör (convening authority, azaz összehívó hatáskör) meglehetősen bonyolult, de igen jelentős jogosultságokkal járó intézmény volt. Magában foglalta a bírák kijelölésének, a védő kijelölésének, a vád tartalmi megváltoztatásának, valamint a bírói ítélet jóváhagyásának és a büntetés végrehajtása felügyeletének jogát. Mindezt a hagyományos jogi konstrukciót már 1991-ben, a hivatalának elfoglalásakor a védelmi minisztériumhoz intézett memorandumában kifogásolta a főhadbíró, és javasolta, hogy az összehívó hatáskört gyakorló előjáró, továbbiakban ne rendelkezzen a bírák kijelölésének és a vád bármely tartalma megváltoztatása jogával. Ez az elképzelés jelentős ellenállásba ütközött a katonai vezetés körében, akik a hadbírósgot a parancsnoki hatalom meghosszabbított karjának tekintették. Végül a törvényhozás 1997-ben akceptálta a felvetéseket, és megszüntette a katonai parancsnok hadbírósgot összehívó jogkörét. Ezek után a parancsnoki hatalom abban merül ki, hogy az illetékes parancsnok eldöntheti, hogy általános, teljes hatáskörű bíróság, vagy fegyelmi hatáskörű bíróság tárgyalja a vádlott ügyét. Így az illetékes parancsnok a hozzáérkezett feljelentés adatai alapján az ügyet vagy átadja a katonai bíróságnak, vagy felterjeszti azt felettes parancsnokához. Utóbbi ismét dönthet a katonai bírósághoz való áttételről, vagy visszaküldi azt az illetékes parancsnokhoz a fegyelmi eljárás lefolytatása végett.

Az angol törvény megalkotásának késedelmessége mellett külön szépséghibája volt az, hogy ezt két hónappal megelőzte az Európai Bíróság ítélete, amely kimondta, hogy az illetékes parancsnok hadbírósgot összehívó jogköre azt a benyomást kelti, hogy a katonai bíróság nem független és az is megállapítható, hogy a parancsnok összehívó jogkörénél fogva a hadbírósgot bármikor fel is oszlathatta volna, és ilyen körülmények alapján a vádlott független

és pártatlan bírósági eljáráshoz fűződő jogai érvényesüléséhez jelentős kétségek fűződnek.

A főhadbíró összegezésésként arra hívta fel a figyelmet, hogy mindannyiunknak kötelessége rendszeresen figyelemmel kísérni az igazságszolgáltatás törvényességére ható külső változásokat, szükség esetén szorgalmazni kell szükséges változtatásokat, nehogy kívülről jövő kényszerek alakítsák át a struktúrát.

(Minthogy e dolgozat a konferencia sorozatunk történetéről is szól, ahhoz tartozóként kell itt megemlékeznünk arról, hogy a konferencia hangulatát beárnyékolta, hogy ott és akkor kaptuk a hírt James W. Rant királyi tanácsos, az Egyesült Királyság Fegyveres Erői Katonai Jogi Szolgálatának főnöke, főhadbíró haláláról.)

Az USA-ban a katonai bíróságokra vonatkozó elnöki rendelet (Manual for Courts-Martial) lehetőséget ad a parancsnoknak arra, hogy bármely katonai bűncselekményt elbíráljon, ha a fegyelem fenntartása érdekében ez az eljárás szükséges és elégséges. Ugyanakkor ha a parancsnok e jogával nem él, és átadja az ügyet a katonai igazságszolgáltatásnak, az ügy végkimenetelére más semmilyen ráhatása nem lehet.

Széles skáláját ismerhettük meg a katonák bűncselekményei nyomozására feljogosított szerveknek. Így Görögországban a laktanyán kívüli bűncselekmény miatti nyomozás a katonai rendőrség feladata, ha azonban a katona polgári személlyel együtt követ el bűncselekményt, az emiatti nyomozást a rendőrség folytatja le. A nyomozás felügyeletére a katonai ügyész - az utóbbi esetben a polgári ügyésszel együttműködve – jogosult. Hollandiában a Királyi Katonai Csendőrség nyomozza a katona bűncselekményeit, a nyomozást pedig a katonai tanács melletti ügyész felügyeli. Dániában a katonai ügyészek (auditorok) mellett a rendőrségnél kiképzett auditori megbízottak (nyomozók) teljesítenek szolgálatot, és ők folytatják le a nyomozásokat. A katonai parancsnok, a katonai rendőrök és a katonai jogi tanácsadók nem folytathatnak nyomozást. Franciaországban a katonák bűnügyeiben a Katonai Csendőrség nyomoz, az ilyen ügyekre kijelölt vizsgáló ügyész felügyeletével.

A vádemelés kérdésében mindenütt kizárólag katonai ügyész dönt, és természetesen mindenütt a katonai ügyész – illetve Hollandiában és Franciaországban az erre kijelölt ügyészségeken szolgálatot teljesítő erre szakosodott ügyész – képviseli a vádat. Schol nem érvényesül az a tilalom, hogy az ügyben nyomozó vagy nyomozást felügyelő ügyész ne képviseljen vádat.

Egyetértés volt a vitában megszólalók között abban, hogy a katonai igazságszolgáltatásnak lehetőleg minél kevésbé szabad eltérni a „rendes” igazságszolgáltatás elveitől, de többen hangsúlyozták, hogy a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, a megsértett katonai rend és fegyelem mielőbbi hatékony helyreállításának érdeke indokolhatja, hogy a parancsnok bizonyos jogokkal rendelkezzen a katonai bűncselekmények miatti eljárásban, de végső soron ne legyen kizárva az ügy bírói megítélésének lehetősége; azaz semmiképpen sem érvényesülhet jogállamban az az elv, hogy „aki parancsnok, az büntet”.

A hozzászólásokból érzékeltetni lehetett azonban azt is, hogy a különböző jogi berendezkedésű országok keresik a lehetőségét annak, hogy a kisebb súlyú katonai bűncselekmények miatt vagy egyáltalán ne induljon, vagy bíróságon ne folytatódjon büntető eljárás. A már fentebb említett dán megoldás mellett megtudtuk, hogy Hollandiában és Lengyelországban is van mód a parancsnoki fegyelmi hatáskörbe utalására, Belgiumban egy ún. ügyészi alku teszi lehetővé, hogy ne kerüljön sor vádemelésre, Svájcban a katonai ügyésznek van lehetősége arra, hogy katonai ügyészi véghatározatban (Strafmandat) a katonai ügyész pénzbírságot, illetve egy hónapig tartó elzárást alkalmazzon, ugyanígy Romániában is lehetőség van arra, hogy a katonai ügyész pénzbírság kiszabásával befejezze az eljárást, és a legtöbb országban mód van ügyészi megrovás alkalmazására is.

Az USA-ban (ahonnan egyébként a büntetőjogi beavatkozás köre szűkítésének – a diverzionak - a mozgalma indult) a mi hagyományos jogállami felfogásunktól idegen – és nem elterelés, hanem elvonás jellegű – megoldások érvényesülnek, mégpedig bírói

kontroll nélkül. Európában viszont – ahol folyik valamiféle elterelés – biztosított a terhelt panasza esetén a bírói eljárás.

2005. szeptemberében került sor 27 ország (Azerbajdzsán, Brazília, Csehország, Dél-Korea, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izrael, Kína, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Nagy-Britannia, Norvégia, Örményország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, Törökország és USA) részvételével „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megteremtésének realitása és a tartalmára, rendelkezéseire vonatkozó elképzelések” címet viselő 7. konferenciára.

A témaválasztás részbeni oka volt a 2001-es Ajánlás eredménytelensége is, elsősorban azonban az indított erre bennünket, hogy a tapasztalatok alapján egyre nagyobb hangsúlyt kapott, hogy a békefenntartásban részt vevő katonát tevékenységének jogszerűsége, a katonák magatartásának fegyelmezettsége, alapvetően fontos, és ezért mi katonai jogászok is felelősséget viselünk, de felelősséggel tartozunk azért is, hogy katonáink valóban ismerjék sajátos jogi helyzetüket, de az esetleges normasértéseik következményeit, az emiatti eljárások szabályait is.

A konferencia bevezető előadásában a Honvéd Vezérkar Főnökének első helyettese adott tájékoztatást a Magyar Honvédségnek a nemzetközi válságkezelő műveletekben való részvételéről, az ennek során felmerülő fegyelmi problémákról.

A vitaindító előadást Mátyus ezredes a HM Jogi- és Információvédelmi Főosztályának vezetője tartotta. Bevezetőjében emlékeztetett arra, hogy egy közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megalkotásával kapcsolatban elsősorban a nemzeti szuverenitás kérdése merül fel, hiszen arról az államok nem szívesen mondanak le. Mégis úgy vélte, hogy az elmúlt évtizedekben az államok, és főként az európai államok nemzetközi szerződéses

gyakorlata több példát is felmutat a nemzeti szuverenitás ésszerű korlátozására, illetve átengedésére.

A probléma exponálásaként emlékeztetett arra, hogy elég gyakori, hogy az együtt alkalmazott, különböző államhoz tartozó katonák együtt követnek el fegyelemsértést vagy bűncselekményt, és előfordul, hogy amíg az egyik elkövetőt a nemzeti parancsnok példásan megbüntette, esetleg kivonta a műveleti területről, a másik nemzeti parancsnok ugyanezt nem tette meg, s ez a mindenképpen igazságtalan helyzet kifelé olyan üzenetet is hordozhat, hogy ebben a helyzetben a katonák azt tehetnek, amit akarnak, mert az jogon kívüli terület. Kézenfekvőnek vélte megkísérelni a nemzeti jogok harmonizálását, de ennek nehézségei miatt az egyedüli valós megoldást a potenciális küldő államok közötti nemzetközi megállapodásban látta. Rámutatott arra, hogyha ilyen megállapodást nem is lehet globális szinten kötni, vannak olyan régiók, amelyekben az országok jogfejlődése, jogi berendezkedése hasonló, ezért ezek az országok egy közös megoldás érdekében feltehetően inkább hajlandók a szuverenitásuk részbeni feladására.

Részletesen szólt a Nemzetközi Büntető Bíróság Statutumának létrejöttét megelőző heves vitákra, amely éppen a szuverenitás elfogadhatatlan méretűnek mondott korlátozása, átengedése körül zajlott. A Statutum kapcsán elemezte a nemzeti parancsnok és a nemzetközi erők parancsnoka lehetőségei és felelőssége közötti különbségeket, hiányolta, hogy a nemzetközi parancsnok jogköre nem teljes, s különösen hiányolta a fegyelmi felelősségre vonás jogát, amelynek biztosítása alkalmas lehetne a konzekvens, egységes fegyelemkezeléshez.

Rámutatott, hogy a XXI. századi válságkezelés hatékonyabb, új formái a NATO Gyorsreagálású erők (NRF) és az EU tagországok közötti EU harccsoportok (EU Bottle Group), amelyeket már minőségileg fejlettebb katonai formációknak nevezett, amelyekben az integráció előrehaladottabb volta miatt reális esélyt látott a nemzetközi parancsnok fegyelmi jogköre létrehozására, végső soron a válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex elfogadására.

A remélt kódex tartalmi elemiről szólva külön hangsúlyozta, hogy a nemzeti kontingensek, különösen a kis létszámú kontingensek parancsnokai a szakszerűség, illetve szakemberek hiánya miatt nem képesek a műveleti területen elkövetett bűncselekményeket, fegyelemsértéseket kivizsgálni, különösen nem, ha az elkövetőnek más nemzethez tartozó társai is vannak. Ezzel szemben a nemzetközi parancsnok alárendeltségében jogi tanácsadók, katonai rendőrök, és vizsgálók teljesítenek szolgálatot, akik szaktudásuk, tapasztalataik birtokában, helyi viszonyok ismeretében, a rendelkezésükre álló infrastruktúrára támaszkodva szakszerűen és gyorsan ki tudják vizsgálni az ügyeket. Ez egyébként segítené azt is, hogy a válságkezelő műveletekben egységes felelősségi, felelősségre vonási rendszer alakuljon ki, és maradéktalanul érvényesülhessen az egyenlő elbánás elve. Hangsúlyozta, hogy az így szabályozott eljárás után bűncselekmény esetén a nemzetközi parancsnoknak további eljárásra át kellene adnia az ügyet a nemzeti parancsnoknak, fegyelemsértés esetén pedig a tervezetett kódexben meghatározott fenyítést alkalmazhatná. Problémaként vetette fel a bűncselekmény és a fegyelemsértés elhatárolásának nehézségeit, a fegyelmi fenyítések végrehajtásának kérdését, az ehhez kapcsolódó igazgatási (pl. repatriálás) kérdéseket, a védelem és a panaszjog biztosításának problémáit.

Dr. Soós László hadbíró alezredes az IM Büntetőjogi és Kodifikációs főosztályvezetője „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös kódex megteremtésének nemzeti jogi kérdéseiről” tartott előadásában kifejtette, hogy a nemzetközi hadijog és a nemzetközi humanitárius jog évtizedek óta bekövetkezett fejlődése alapot adhat a reménykedésre, és kiindulási pontként a Nemzetközi Büntetőbíróság Statutumát említette, amelynek elfogadottsága az államok közösségében ugyan nem egyértelmű és kifejezett, de mégis olyan dokumentum, amely nemzetközi fejlődés irányát jelzi, és mintát ad az egyes államok törvényhozói számára is: rögzíti a büntető igazságszolgáltatás nemzetközileg elfogadott mércéit. Felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárási szabályzata nem a nemzetközi szerződés,

hanem a Részes államok közössége által elfogadott külön dokumentum tartalmazza, és ez arra figyelmeztet, hogy valószínűleg nem lesznek könnyebb helyzetben a nemzetközi katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex kidolgozói sem. Szükségesnek tartotta, hogy egy ilyen kódex gondolatával foglalkozzunk, ennek szükségességét elsősorban a XXI. századi hadseregek korábbiakból eltérő feladatai, a válságkezelés, és az e feladatokkal járó új katonai formáció, a több nemzetiségű katonai erők felállításában látta, mert az együttműködő nemzetközi haderők számára valóban nincs kidolgozva olyan hatékony jogi eszköz, amely a közös feladatok végrehajtását katonai fegyelmi és büntetőjogi eszközökkel is elősegíti.

A kódex tervével kapcsolatban alkotmányos megfontolásokról is szólt, így kiemelte, hogy a szolgálati törvény rögzíti, hogy a honvédség tényleges állományú tagja külföldön is a magyar fegyelmi jog hatálya alatt áll, és a fegyelmi ügyeiben a vezérkari főnök által kijelölt vezető jár el. Ha tehát egy nemzetközi katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex létrejön, annak hazai alkalmazását csak bizonyos feltételek mellett tartja elképzelhetőnek. Alkotmányosan ugyanis nem tartana elfogadhatónak olyan szabályozást, amely a nemzetközi relációban szolgálatot teljesítő magyar katonákat kedvezőtlenebb helyzetbe hozná, mintha cselekményeiket a jövőben is a nemzeti jogszabályok keretei között bírálnák el.

Azt a véleményét fejtette ki, hogy nem látja reális esélyét annak, hogy a kódex a kisebb súlyú katonai bűncselekményeket is meghatározza, már azt is nagy előrelépésnek tekintené, ha sikerülne a fegyelemsértések megfelelő meghatározását adni.

A szankciókat illetően azt a kérdést vetette fel, hogy a nemzetközi kódex alapján lefolytatott fegyelmi eljárásban lehet-e majd olyan fenyítést alkalmazni, amelyet a magyar szolgálati törvény nem ismer, meg lehet-e találni azt a jogi technikát, amelynek segítségével mind a külföldön lefolytatott fegyelmi eljárás, mind az ilyen eljárásban kiszabott fegyelmi fenyítés alkotmányosan beilleszthető legyen a hazai jogba.

Reményét fejezte ki arra, hogy egyrészt az emberi jogi követelményeknek megfelelő, másrészt a hadseregek fegyelmi érdekeit is figyelembe vevő kódex kerül majdan megalkotásra.

Venczl ezredes főosztályvezető helyettes katonai ügyész „A nemzetközi fegyelmi kódex alternatívája” című előadásában alapvető kérdésnek tekintette, hogy a fogadó állam területén milyen joghatósági viszonyok között tevékenykedik a nemzetközi kontingens; hogy milyen igazságügyi, bűnügyi együttműködésre van lehetőség a külföldi helyszínen.

Optimálisnak tartja, ha a műveleti területen működő több nemzetiségű katonai erők tevékenységét a mandátum, a vonatkozó két- és többoldalú nemzetközi megállapodások, a nemzetközi humanitárius, illetve hadijog, végül a műveletirányító parancsnokság által kiadott szabályok irányítják. Tapasztalataira is hivatkozva ő is említette, hogy e rendelkezések valamilyen mértékben felülírják a nemzeti szabályozást, így a szuverenitás korlátozását jelentik; mindez pedig elvi vitákat és gyakorlati problémákat okoz. Az ezekből eredő lehetséges konfliktusokat a magyar szabályozás igyekszik elkerülni. Ezért a friss keletű (2005-ös) Szolgálati Szabályzat részletesen taglalja, hogy a nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU.) által irányított katonákkal történő együttes tevékenység során a magyar katonának az adott nemzetközi szervezetre vonatkozó szolgálati és függelmi rend szabályait kell betartani.

Szólt az együttalkalmazás során a függelmi (alá-fölrendeltségi) viszonyokból adódható problémákról, de megemlítette, hogy a magyar Btk. már évek óta tartalmaz rendelkezést arra, hogy a magyar katona által elkövetett katonai bűncselekmény akkor is büntethető, ha azt szövetséges fegyveres erő katonájával szemben követi el.

Összefoglalásként hangsúlyozta, hogy alapvető fontosságú az, hogy a közös anyagi- és eljárási jogot tartalmazó fegyelmi kódex hiányában a külföldi katonai misszió tervezése során alaposan fel kell készülni a várható problémákra. Szükségesnek mondta, hogy a megkötendő nemzetközi szerződések rendelkezzenek a joghatóság

kérdéseiről, és térjenek ki a koalíciót alkotó államok bűnügyi együttműködési kötelezettségeire is, de azt is hangsúlyozta, hogy az is elengedhetetlen, hogy a részes államok az egyes – a joghatóság valamint a fegyelmi és büntetőjogi szempontból fontos – jogi terminológiák és katonai fogalmak közös értelmezésére törekedjenek.

A tartalmas vitában csak az USA-ból érkezett kolléga zárkózott el a közös katonai és fegyelmi kódex gondolatától, a nemzeti szuverenitás bármilyen mértékű feladásától, de bizonyos fenntartásokat fogalmazott meg a holland és a norvég hozzászóló is. A brit és a brazil résztvevő viszont a korábbi konferenciáról már ismert álláspontját ismételte meg, azaz sürgették a kódex megalkotását, de legalábbis azt, hogy az adott műveleti tevékenység alapító okirata rendelkezzen az alapvető joghatósági és jogsegélyre vonatkozó szabályokról.

A téma megtárgyalása során lényegében egyetértés volt abban, hogy sok tennivalónk van még a hatékonyabb együttműködés kialakítása érdekében, és nem vitás, hogy ehhez valamiféle jogi (katonai fegyelemi jogi, és katonai büntetőjogi) harmonizáció szükséges. A legtöbb hozzászóló olyan véleményének adott hangot, hogy bár van egy valamiféle távoli realitása egy közös katonai kódexnek, de az biztos, hogy nagyon hosszú, nagyon alapos előkészítő munka szükséges még. E körben figyelemre méltó felvetés hangzott el az ír küldött részéről, aki azt javasolta, hogy első lépcsőként legalább egy nemzetközi, közös ún. „viselkedési kódex”-et hozzunk létre.

A konferencia befejezése előtt szóba kellett hozni a négy évvel azelőtti Ajánlást, s külön annak első pontját, ami nem tartalmazott többet (hiszen csak Ajánlás volt), minthogy a békefenntartó katonai műveletek tervezése során a küldő államok egyeztessék katonai büntető és fegyelmi jogi rendelkezéseiket. Sajnálattal állapítottuk meg az elmúlt 4 év alatt messze nem valósultak meg még ezek a nagyon szolid célok sem. Ezért a konferencia résztvevői úgy döntöttek, hogy a konferencia jegyzőkönyvének megküldésével és a korábbi Ajánlásra is

hivatkozva hívjuk fel a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökének figyelmét ezekre a kérdésekre, hiszen ez a testület, mint az ENSZ hivatalos tanácsadó testülete igazán hivatott lehet e kezdeményezések felkarolására és a szükséges, lehetséges tennivalók koordinálására.

Végezetül a rendezők bejelentették, hogy a magyar katonai igazságszolgáltatás 2007. júniusában fogja ünnepelni az 1707. júniusában elfogadott első kodifikált magyar katonai büntetőjogi (a büntetőeljárásra és a katonai igazságszolgáltatás szervezeti rendjére is kiterjedő) szabálygyűjtemény 300. évfordulóját, s ezt az ünnepet apropónak tekintve azt javasoltuk, hogy a következő konferencia témája az legyen, hogy „A katonai igazságszolgáltatás a gyökerektől a XXI. századig”.

A témaválasztás helyességét az igen nagy érdeklődés utólag igazolta. A 2007. júniusában rendezett 8. onferencián 5 földrész 32 országának (Anglia, Törökország, Oroszország, Spanyolország, Olaszország, Finnország, Norvégia, Románia, Görögország, Kanada, Írország, Dél-Korea, Indonézia, Észtország, Azerbajdzsán, Kína, Lengyelország, Szlovákia, Csehország, Ausztria, Lettország, Litvánia, Dánia, Brazília, Jordánia, Belgium, Angola, Argentína, Ausztrália, Németország, Ukrajna, és Örményország) képviselői vettek részt és a vitában 23 ország delegátusa szólalt fel.

Pap ezredes a Szegedi Katonai Ügyészség vezetője nagy ívű előadásban mutatta be a Rákóczi szabadságharc történelmi háttérét, a kor nemzetközi viszonyait, a szabadságharc haderejének felépítését, szervezetét. Elemezte a több évszázados feudális jogalkotástól eltérő törvényi szintű, kodifikált hadiszabályzatok elfogadásának körülményeit, s kiemelte, hogy a kurucz katonai törvénykönyv és általános hadiszabályzat (Edictum Universale és a Regulamentum Universale) a korabeli Európában páratlan volt amiatt, hogy a kodifikáció átfogta a büntető anyagi és eljárási jog egészét, illetve,

hogy nem végrehajtó hatalmi aktusként – egy hadvezér akarataként – hanem egy Rendi Országgyűlés által szentesített törvényként jött létre. Arról is szólt, hogy e regulák ellen berzenkedőket meg kellett győzni, s ennek jegyében mondta Bercsényi, hogy „a szabadságnak nem ellensége a katonai fegyelem”. Pap ezredes részletesen ismertette az említett törvények tartalmát, abban az időben nagyon korszerű rendelkezéseit. Méltatta e törvény jogtörténeti jelentőségét, amely alapvető büntetőjogi fogalmak meghatározásától modern eljárási szabályok beiktatásán át a hatékony igazságszolgáltatási szervezet kiépítéséig kimutatható. Végezetül megemlítette, hogy a történelem ismert fordulatai miatt ezt követően magyar katonai büntető törvénykönyv 1930-ig nem is létezett, hiszen a szabadságharc leverése után az Osztrák-Magyar Monarchiában az osztrák jog érvényesült. Mindezek ellenére 1717. június 13-át a Rákóczi törvények elfogadásának napját tekintjük a modern magyar katonai igazságszolgáltatás kezdetének.

Pap ezredes beszámolt arról, hogy a politikai rendszerváltást követően a magyar katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének, majd reformjának kérdése többször is fölvetődött, s ennek egyik következménye a katonai bíróságok megszüntetése, de nem a katonai bíraskodásé, mert a kijelölt megyei bíróságokon katonai tanácsok folytatják a katonai büntető eljárásokat. Elmondta, hogy a katonai ügyészi szervezet változatlan keretek között működik, és nincs szó arról, hogy követnie kellene a katonai bíróságok sorsát. Annak a véleményének adott hangot, hogy a katonák bűnügyeinek elbírálásához szakszerűség, a katonai fegyelem mielőbbi visszaállításához az eljárások gyorsasága szükséges, ezért fontos az ezeknek a követelményeknek eleget tudni képes jelenlegi katonai igazságügyi megoldások fenntartása. Szólt a katonai igazságszolgáltatásra váró újszerű feladatokról, nevezetesen arról, hogy Magyarország egyre jelentősebb szerepet vállal a különböző békefenntartó műveletekben, és a külföldi katonai, rendőri kötelezettségek teljesítése során előforduló bűnügyek miatti eljárások felvetnek eljárásjogi, szervezeti kérdéseket.

A Nemzetközi Hadijogi és Jogi Társaság elnöke fontos célként említette, hogy megértsük a katonai igazságszolgáltatás globális hagyományait, és a jövőt illető tendenciákat. Több rendszert is felvázolt, a hagyományos hadbírószági rendszertől a teljesen civilisítettig. Tapasztalati szerint a világon sok országban hasonló változások zajlanak, így felismerhetők bizonyos tendenciák.

Az angol résztvevő a brit jogfejlődés menetét ismertette vázolta fel a sokáig nemzetközi mintául szolgáló 1666 óta létező angol katonai igazságszolgáltatási alapelvek kialakulását, és az angol hagyományoknak megfelelően esetjogi példákkal és híres nyilatkozatok felidézésével színesítette előadását.

A török Katonai Legfelsőbb Bíróság elnökének előadásából megismerhettük a XX. század elején radikális változáson átesett török társadalom erőfeszítéseit azért, hogy az ország védelmét szolgáló hatalmas hadsereg fegyelmét hatékonyan biztosítsa a katonai igazságszolgáltatás.

A spanyol küldött hangsúlyozta, hogy a katonai igazságszolgáltatás egyre fontosabb a missziókban, ahol a nemzetközi jogot is alkalmazni kell, ehhez igazítani kell a katonai igazságszolgáltatás szabályait és szervezeteit.

A görög küldött azt említette meg, hogy az állam rendszerének változásait a katonai igazságszolgáltatás rendszerének mindig követnie kell. A kanadai hozzászólás a katonai igazságszolgáltatás fő alappillére a függetlenségre fókuszált. Az ír kolléga bemutatta a katonai igazságügyi szervezetet érintő mozgást a szokásjogtól a nemzetközi szerződések irányába. Az azeri katonai főügyész is a nemzetközi jog és a nemzetközi büntetőjog fontosságára, ennek a hazai katonai igazságszolgáltatásra való hatásáról beszélt. A szlovák delegátus arról szólt, hogy országának rövid történelme során létre kellett hoznia a saját igazságszolgáltatási – benne katonai igazságszolgáltatási – rendszerét, és ennek során sok kihívással szembesültek, a megoldásokhoz segítségükre voltak a nemzetközi tapasztalatok.

Országai katonai igazságszolgáltatása történetéről és jelenéről tájékoztatást adott az orosz, az olasz, a finn, a norvég, a román, az ausztrál, a lengyel, az osztrák és a dán küldött is.

Látható, érzékelhető volt, hogy mindannyian a múlt értékei – a nemzeti (jogi és katonai) hagyományok – tisztelete mellett, a jelen követelményeinek – emberi jogok biztosítása, törvény előtti egyenlőség, civil kontroll – felismerésével és elismerésével, hatékonyan és az alapvető, nemzetközileg is elismert jogelvek szerint működő katonai igazságszolgáltatási rendszer kialakítására törekszünk.

A résztvevők úgy döntöttek, hogy a következő konferencián a katonai büntető és fegyelmi ügyek fellebbezési és felülvizsgálati eljárásait tárgyaljuk meg.

2009. szeptemberében rendeztük meg a 9. konferenciát, „Felülbírálat és felülvizsgálat a katonai igazságszolgáltatásban és fegyelmi eljárásban” címmel.

A rendezvényre 26 országból érkeztek résztvevők (Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Brazília, Bulgária, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Izrael, Dél-Korea, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Oroszország, Szerbia, Dél-Afrika, Spanyolország, Svédország, Svájc, Thaiföld, USA és Nagy-Britannia).

A konferencia nyitó előadását a Katonai Fellebbviteli Ügyészség vezetője, Székely dandártábornok tartotta. Előadása bevezető részében bemutatta a magyar katonai igazságszolgáltatásra vonatkozó speciális szabályokat, a speciális katonai igazságügyi szerveket: a katonai nyomozó hatóságokat, a katonai ügyészségeket, és a bíróságok katonai tanácsait. Ezek után szólt általában a jogorvoslati jogosultságról, említést tett az alkotmányos alapelvekről és az Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének vonatkozó előírásairól, valamint az Alkotmánybíróság jogértelmezéséről. Külön tárgyalta a nyomozás

során előterjesztett jogorvoslati kérelmek elbírálását, és a bűnügy fegyelmi hatáskörbe utalásával kapcsolatos panasz elbírálásának speciális szabályait. A „Jogorvoslat a bírósági eljárásban” cím alatt tárgyalta a jogerő kérdését, a panasz halasztó hatályának mibenlétét, az első vagy másodfokú jogorvoslati rendszerek különbözőségét: beszámolt arról, hogy Magyarországon 1998. óta kétfokú jogorvoslati rendszer működik, mégpedig úgy, hogy a katonai igazságszolgáltatásban a Fővárosi Ítéletábla Katonai Tanácsa tárgyalja az öt elsőfokú katonai tanács megfellebbezett ügyeit, II. fokú jogorvoslati fórumként pedig a Legfelsőbb Bíróság jár el. Beszámolt arról, hogy fellebbezési rendszerünk vegyes jellegű, azaz abban mind a reformatórius, mind a kasszációs jogkör megtalálható. Tájékoztatta a hallgatókat a rendkívüli jogorvoslati lehetőségekről, és azok főbb elveiről is.

A vitában meghatározó jelentőségű hozzászólást tett „Nemzetközi kitekintés a fellebbezési eljárásokra” címmel a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnöke, Arne Willy Dahl.

A finn küldött arról adott tájékoztatást, hogy elkészült az új katonai fegyelmi törvénytervezete, amelynek legfontosabb újdonsága, hogy a fegyelmi döntések bírósági felülvizsgálatát teszi lehetővé, erre ugyanis eddig nem volt lehetőség. Ez lényegében közigazgatási eljárásban fog történni, mégis a katonai büntetőeljárás szabályait kell majd alkalmazni.

A brit résztvevő a már ismert Findlay-ügy kapcsán bekövetkezett változásokat ismertette. Kiemelte, hogy 2000-ben létrehozták a Katonai Sommás Fellebbviteli Bíróságot, azóta a magasabb parancsnok nem bírálhatja felül a fegyelmi döntést, csak bírósághoz utalhatja az ügyet.

A vitában kifejtette véleményét, illetve tájékoztatást adott a hazai jogi rendezésről, és gyakorlatról az albán, az ausztrál, az osztrák, az azeri, a bolgár, a cseh, a dán, az észt, a holland, a lengyel, az orosz, a dél-afrikai, a spanyol, a svájci, a svéd, és az amerikai küldött.

2011. szeptember 8-10-én került sor 10. Konferenciánkra „Katonai bűnök szóban és írásban” címmel. Konferenciánkon 27 ország (Angola, Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Brazília, Bulgária, Kína, Dánia, Anglia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Izrael, Olaszország, Jordánia, Kazahsztán, Dél-Korea, Norvégia, Lengyelország, Oroszország, Szerbia, Szingapur, Svájc, és Törökország) képviseltette magát.

A konferencia két fő témát tűzött napirendre: 1. szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és rendészeti testületek működésében, 2. jelentési (igazmondási) kötelezettség és az önvádra kötelezés tilalma.

Az első téma nyitóelőadását dr.Fejes Erik főhadnagy katonai ügyész tartotta „Szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és rendészeti testületek működésében” címmel. Előljáróban leszögezte, hogy napjainkban valamennyi jogállam alapvető emberi jogként ismeri el a véleménynyilvánítás jogát, azt, hogy mindenkinek joga van állásfoglalását, kritikáját, érzéseit, gondolatait szabadon kifejezésre juttatni, az államnak pedig kötelessége, hogy biztosítsa a demokratikus közvélemény kialakulásának és működésének feltételeit. Tájékoztatóul ismertette a magyar Alkotmány vonatkozó rendelkezéseit, és az Alkotmánybíróság által támasztott követelményeket, amelyek szerint az alapjogok korlátozására csak a szükségesség, az arányosság, valamint a reális veszély elvének figyelembevételével kerülhet sor. Ezek után rátért arra, hogy a katonai szervezetek működését jellemző alapvető tényezők, így a fegyelem, a szolgálati rend, valamint a független szükségyszerűen feltételezik az állomány tagjai egyes alapjogai részleges korlátozását, de kizárólag a szolgálat érdekében, akkor is csak feltétlenül indokolt esetben és mértékben, illetve úgy, hogy ne okozzon aránytalan hátrányt. Ismertette a hivatásos és szerződéses katonák jogállásáról szóló törvény rendelkezését: „Az állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat,

a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat. A szolgálatai rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket az állomány tagja nem állíthat elő, és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt, vagy emblémát nem függeszthet ki.” Kiemelte azonban azt is, hogy mindez nem jelent teljes korlátozást, hiszen törvényes lehetőség van arra, hogy a sérelmezett intézkedés vagy mulasztás miatt az állomány tagja panasszal éljen, illetve, hogy a sérelme orvoslása érdekében az Országgyűlési biztoshoz vagy az ügyészséghez forduljon. Úgy ítélte meg, hogy a magyar szabályozás összhangban van az Emberi Jogok Európai Bírósága jogértelmezésével, amely elismerte a katonai szolgálatból fakadó, a civil életben szokásoshoz képest erőteljes alapjogi korlátozhatóságot, kimondta ugyanis, hogy bár „a véleménynyilvánítási szabadság ugyanúgy vonatkozik katonákra, mint a szerződő állomány joghatósága alá tartozó más személyekre, de egy hadsereg hatékony működése aligha képzelhető el olyan jogszabályok nélkül, amelynek célja annak megakadályozása, hogy aláaknázzák a katonai fegyelmet pl. különböző irományok révén.”

A vitában egyetértettek abban, hogy a fegyveres szervezet tagjai véleménynyilvánítási szabadságának jogi korlátozására szükség van, de többen kiemelték, hogy a katonáktól nagymértékű önmérséklet is elvárható. Az osztrák küldött a korlátozás „egyedileg elbírálandó szükséges mértékéről” beszélt az olasz, az ausztrál, a dél-koreai, a török hozzászólás is említette, hogy a katona csak előljárói engedéllyel nyilatkozhat nyilvánosan, a bolgár résztvevő azt fejtette ki, hogy a korlátlan szólásszabadság nem fér össze a feltétlen engedelmességgel, a német kolléga pedig egy alkotmánybíróági döntést idézett, miszerint „...a BW. rendeltetésszerű működése elképzelhetetlen olyan korlátozó szabályok nélkül, amelyek a katonákat visszatartják a fegyelmet aláásó magatartásoktól.”

Az osztrák küldött arról tájékoztatót, hogy alkotmányuk és közszolgálati törvényük értelmében általában a hivatalos személy (így a katona) alapvető jogai nemzetbiztonsági, közbiztonsági, bűnmegelőzési, titokvédelmi okokból az egyedileg elbírálandó

szükségesség mértékében korlátozható. Az olasz küldött elmondta, hogy a közerkölcsöt sértő megnyilvánulások általában tiltottak az olasz katonák számára, akik egyébként szolgálati ügyben csak az erre kijelölt előljáró engedélyével tehetnek nyilatkozatot. Ausztráliában a fegyelmi kódex tiltja a katona nyilvános szereplését, kivéve, ha erre előzetes egyeztetés után engedélyt kapott. Elmondta, hogy a lojalitás és a hűség alapfeltétel a közszolgálatban, a katonai életviszonyok között pedig a kritika csak szolgálati úton történhet. A bolgár küldött is azt fejtette ki, hogy a korlátlan szólásszabadság nem fér meg a feltétlen engedelmességgel, amelyen a fegyveres szervezetek működése alapszik; ezért van szükség a civil társadalomban nem ismert sajátos korlátozásokra. Elmondta, hogy Bulgáriában a katona pártnak tagja nem lehet, nem folytathat aktív politikai tevékenységet, propagandát. Tilos a hadseregben vallási, politikai és ideológiai közösségeket alakítani. Németországban, ahol a jogi szabályozás és az Alkotmánybírósági gyakorlat erőteljesen biztosítja az alapjogokat, konkrét ügyekben az alkotmánybíróság megengedhetőnek tartotta a véleménynyilvánítási jog korlátozását: „a BW rendeltetésszerű működése elképzelhetetlen olyan korlátozó szabályok nélkül, amelyek a katonákat visszatartják a katonai fegyelmet aláásó magatartásoktól”. Egy másik ügyben azt fejtette ki, hogy az ésszerű kritika határát átlépő vádaskodások ellen helyénvaló fellépni. Dél-Koreában is csak törvénnyel korlátozható a véleménynyilvánítási jog, és ilyen törvény pl. a katonai büntető törvénykönyv, amely ismeri az előljárói tekintély elleni bűncselekményeket. Náluk egyébként a katona a fegyelmi szabályzat szerint csak miniszteri engedéllyel nyilatkozhat, és jogorvoslatért csak szolgálati úton fordulhat, egyéb panasz lehetősége kizárt. Említett egy konkrét jogesetet, amikor egy katona az Alkotmánybírósághoz fordult egy védelmi miniszteri utasítás ellen, amely bizonyos ideológiailag károsnak tekintett könyveket indexre helyezett. Az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy az intézkedés (azaz az olvasási tilalom) nem volt alkotmányellenes. Az orosz küldött arról a jogesetről adott tájékoztatást, amikor egy volt őrmester bepanaszolta az orosz államot az Emberi Jogok Európai Bíróságánál, amiatt, hogy

szankcióval sújtották, mert adatokat szivároztatott ki egy japán újságnak. A panaszt azzal az indokkal utasították el, hogy a nemzetbiztonsági érdek elegendő ok a korlátozásra. Ezért tehát az orosz államot nem marasztalták el.

A török küldött is azt emelte ki, hogy jogrendszerük a katonai szervezeteket speciális társadalomként fogja fel, ahol a katonák szólásszabadsághoz való joga korlátozottabb, s ennek a célja a katonai rend és fegyelem fenntartása.

A 2. téma tárgyalására kerekasztal beszélgetést szerveztünk. Ennek keretében Dahl úr nemzetközi kitekintést adott. Rámutatott, hogy feszültség van az önvádra kötelezés tilalma, mint emberi jog, valamint a katonák igazmondási kötelezettsége között. Elmondta, hogy a hallgatás jogát a legtöbb országban elismerik, de bizonyos országokban, ha a vádlott tanúvallomást tesz, azt eskü alatt teszi, így hazugság esetén hamis tanúzást követ el, de a nyomozás során nincs ilyen következmény. Érdekességként hoztátette, hogy Murray vs. UK. Ügyben az EJEK kimondta, hogy a hallgatásból is lehet vonni következtetéseket. Kérdésként vetette fel, hogy az igazmondási kötelezettség alóli mentesség csak a formálisan terhelté nyilvánítottakra vonatkozik-e, vagy az előjáró általi informális kikérdezésekre is. Helyesnek ítélte, hogy több országban a hallgatás jogának biztosítása mellett kedvezményes büntetés kilátásba helyezésével bátorítják igazmondásra a terheltet.

A kerekasztal beszélgetés során kiderül, hogy egyesek a katonai mivoltukból eredő alapvető kötelességnek tekintik az igazmondást – de többen hozzátesszik, hogy a jelentési kötelesség teljesítése nem szükségszerűen a bűnösség beismerése – mások a katonát egyenruhás állampolgárnak tekintve úgy vélik, hogy ugyanazok a védekezési jogok illetik meg, mint bárki más.

Polt Péter legfőbb ügyész a konferenciát megnyitó beszédében ⁴ lényegében megadta az alaphangot, hiszen az

⁴ Dr. Polt Péter: Megnyitó beszéd. 10. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia. 2011.

eszmecesterén elhangzott vélemények egybecsengtek az általa elmondottakkal:

„A demokratikus társadalmak egyik örök kérdése az univerzális emberi jogok és az adott állami közösség hatékony irányítása közötti helyes arányok felismerése, és kialakítása.

A szabadságjogok az egyes állami szervezetek, különösen a fegyveres erők és rendészeti testületek parancsokon és utasításokon alapuló, engedelmességet követelő rendszerével időről időre szükségszerűen ütköznek.

Ezt az ellentmondást Európában az Emberi Jogok és Alapvető szabadságáról szóló 1950. évi Római Egyezmény, közismertebb nevén Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján a részes államok megkísérelték feloldani. A szabadságjogok, köztük a szólásszabadság, kizárólag törvénybe foglalt kivételek alapján korlátozhatók. Az egyes államok azonban sajátosságaik miatt gyakran eltérő eszközökkel kívánják elérni e célokat, amely folyamatos jogalkotási és jogalkalmazási feladat elé állítja őket.

A különböző nemzetközi konferenciákra, így a jelen konferenciának is éppen abban áll a jelentősége, és pozitívuma, hogy az adott témában első kézből ismerhetők meg az egyes országokban felmerülő kérdések és az azokra adott válaszok. Ez a kitekintés pedig sokszor megkönnyíti a saját megoldásaink megtalálását vagy jobbítását.”

Úgy gondolom, hogy a 10. konferenciánk megnyitásakor méltán állapíthattam meg, hogy sikerült hagyományt teremtenünk, hogy konferencia sorozatunknak rangja és jó híre van, ennek elsődleges oka nyilvánvalóan az lehet, hogy mindig a katonai jogászok érdeklődésére valóban számottartó kérdéseket tűztünk napirendre.

Ez a konferencia jubileumi konferencia is volt, egyrészt azért, mert 10. alkalommal jöttünk össze, de egy másik jubileumról

is megemlékezhattünk, arról, hogy 15 évvel azelőtt 1996-ban alakult meg a Magyar Katonai Jog és Hadijogi Társaság.

Az ünnepi hangulatot kedvezőtlenül befolyásolta az, hogy a konferenciára meghívott legfőbb ügyész köszöntő beszédében arról tájékoztatta a résztvevőket, hogy a közeljövőben meg fogják szüntetni a magyar katonai ügyészi szervezetet.

Minderre sajnós nem sokkal később 2012. január 1-vel sor is került, és ez nagyon kedvezőtlen hatással volt a konferencia sorozat jövőjére. A 10. konferencia befejezésekor még reménykedtünk a folytatás lehetőségében, meg is állapodtunk az 11. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia témájában, amit a következőképpen fogalmaztunk meg: „A katonai büntetőeljárás egyszerűsítésének, gyorsításának lehetőségei és eszközei; az ilyen jogintézmények működésének alapjai és sajátosságai az angolszász, illetve a kontinentális jogi berendezkedésű országokban.” Azon túl, hogy e téma alapos feldolgozását a katonai rend és fegyelem szempontjából nagyon is hasznosnak gondoltuk, arra is figyelemmel voltunk, hogy a konferencián szerezhető tapasztalatokat eredményesen tudjuk felhasználni a készülő új büntetőeljárás törvény előkészítése során. (Kénytelenek vagyunk azonban megjegyezni, hogy Társaságunk már nem is kapott lehetőséget arra, hogy a katonai büntetőeljárásra vonatkozó véleményét a kodifikátorokkal megismertesse.)

Olyannyira bizakodtunk, hogy azt terveztük, hogy a 11. konferenciánkat soron kívülként 2012-ben rendezzük meg, ezzel szerettük volna megünnepelni a bíróságoktól független, önálló katonai ügyészi szervezet létrejöttének 100. évfordulóját.

Erre a konferenciára azonban már nem kerülhetett sor, mert a felmerülő igen jelentős nehézségekkel nem sikerült megbirkózni. A Katonai Főügyészség megszűnése után az addig onnan származó pénzügyi lehetőségek megszűntek, így csak a Társaság igen szerény pénzvagyonával rendelkezhattünk, ami messze nem volt elég a sikeres rendezéshez. Mindezek miatt támogatásért fordultunk a legfőbb ügyészhez, és a honvédelmi miniszterhez. Legfőbb ügyész úr

a kért támogatás biztosítását megígérte, a honvédelmi miniszter azonban nem tartotta fontosnak rendezvényünk támogatását.

Ezek után a Társaság elnöksége sem tett már erőfeszítéseket, és úgy tűnik, hogy a Társaság tagsága sem igazán érdekelt a folytatásban (ennek magyarázata lehet az is, hogy a Társaság megalakulásakor a tagság túlnyomó többségét katonai büntetőjogászok – katonai ügyészek, hadbírák- tették ki, mára viszont ők már csupán kisebbséget alkotnak a honvédelmi igazgatási és hadijogászok többségével szemben, így a Társaság tevékenysége lényegében profilt váltott).

5 év telt el tehát utolsó konferenciánk óta. Eleinte még kaptunk érdeklődő leveleket; sok külföldi partner szívesen vette volna a folytatást.

Ma már úgy tűnik, véglegesnek tekinthetjük, hogy egy kezdetben bátortalan próbálkozásból igen sikeres vállalkozássá lett konferencia-sorozat megszűnt, és a továbbiakban nem töltheti be felvállalt szerepét; azt hogy elősegítse hogy a világ katonai büntetőjogászhai eszmét cserélhessenek problémáikról, jogi megoldásaikról.

Így hát már csak egy rövid mérleg készítésére van mód: 1993 és 2011. között közel két évtizeden át 10 biennális konferenciát rendeztünk, ez a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság éves konferenciái után a világ legnagyobb érdeklődését kiváltott konferencia-sorozata volt. Talán érdemes megegyeszer áttekinteni, hogy milyen kérdéseket tárgyaltunk is konferenciáinkon:

1. (1993.) „A katonai jog és a katonai igazságszolgáltatás közös, illetve nemzeti sajátosságai, hagyományai.”

2. (1995.) „A katonai igazságszolgáltatás szerepe a fegyveres erők rendje, és a katonai fegyelem védelmében.”

3. (1997.) „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai.”

4. (1999.) „A katonai bűncselekmények és más rendkívüli események áldozatai, illetve sértettei jogainak biztosítása

és védelme a katonai büntetőeljáráásban, illetve a honvédelmi igazgatásban.”

5. (2001.) „Az ENSZ-akciókban és más konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben résztvevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák alkalmazásának tapasztalatai.”

6. (2003.) „A katonai parancsnok szerepe a katonai által elkövetett bűncselekmény miatti eljárásban.”

7. (2005.) „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megteremtésének realitása, és a tartalmára, rendelkezéseire vonatkozó elképzelések.”

8. (2007. – az 1707. júniusi első kodifikált magyar katonai büntetőjogi szabálygyűjtemény 300. évfordulója alkalmából) „A katonai igazságszolgáltatás a gyökerektől a XXI. századig.”

9. (2009.) „A katonai büntető és fegyelmi ügyekben folytatott fellebbezési és felülvizsgálati eljárások.”

10. (2011.) „Katonai bűnök szóban és írásban. Jelentési kötelezettség (igazmondási kötelezettség vagy önvádra kötelezés tilalma) és a véleménynyilvánítás szabadságának korlátai a fegyveres erőkből és rendvédelmi szervezetekben.”

És amit már terveztünk:

„A katonai büntetőeljárási egyszerűsítésének, gyorsításának lehetőségei és eszközei; az ilyen jogintézmények működésének alapjai és sajátosságai az angolszász, illetve a kontinentális jogi berendezkedésű országokban.”

A 10 konferencián a világ 5 lakott földrészéről 53 ország (32 európai, 11 ázsiai, 4 afrikai, 2 észak-amerikai, 3 dél-amerikai ország és Ausztrália) képviseltette magát. A Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság mindig elismeréssel és érdeklődéssel figyelte tevékenységünket. A Társaság volt elnöke Seerp Ybema egy alkalommal, utódja Arne Willy Dahl pedig háromszor is megtisztelte rendezvényünket megjelenésével.

Talán nem szerénytelenség, ha idézzük James William Rant volt brit főhadbíró szavait:” Ez egy páratlan konferencia. Ez az

egyetlen olyan konferencia, amely minden második évben megrendezésre kerül, hogy megvitasson katonai jogi ügyeket. Amikor elindult, a Hadik Hotelben tartották, egy kis szobában, és most csak végig kell nézni a képviselt országok tagjain, hogy rádöbbenjünk, hogy ez a konferencia nem csak számban nőtt, hanem rangban is.”⁵

Seerp Ybema is nagyra értékelte rendezvényeinket: „...a Magyar Katonai Jogi Hadijogi és Társaság nagy érdemeket szerzett abban, hogy ilyen sok országot képviselő és rangos szakmai közönséget sikerült fogadniuk.” Hangot adott elismerésének amiatt, hogy Társaságunkat ...”az úttörők között kell megemlítenünk; korán felismerte az ilyen jellegű együttműködés és eszmecserék iránti igényeket. Következésképpen jelentős eredményeket tud felmutatni a hatékonyan működő nemzetközi kapcsolatrendszer megteremtésében.”⁶

És végül egy részlet Polt Péter legfőbb ügyésznek az emlékezetes 10. Konferencián elmondott köszöntőjéből: „Megtiszteltetés számunkra, hogy a katonai fegyelmi- és büntetőjog magas rangú külföldi képviselői, vezető beosztású munkatársai, nemzetközi szakmai társaságok vezetői immár 20 éve rendszeresen vendégei e budapesti konferenciasorozatnak, és büszkék vagyunk arra, hogy hagyományosan házigazdái lehettünk/lehetünk e nemzetközi szellemi műhelynek.”

Nos, ez a nemzetközi szellemi műhely – amely a magyar katonai és jogi kultúra értékes része volt, de elismert értéke volt a nemzetközi katonai jogéletnek is – nem működik tovább.

⁵ James W. Rant királyi tanácsos zárszava. 96-97. oldal Kriminálexpo '2001.5. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia.

⁶ Dr. Seerp B. Ybema: A Nemzetközi Jogi és Hadijogi Társaság elnökének köszöntője. Kriminálexpo '99. 4. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia. 17. oldal

A szerzőnek – aki ötletgazdája, szervezője, rendszeres (többször előadóként) résztvevője volt a konferencia-sorozatnak – már csak annak szomorú megállapítására van lehetősége, hogy „sic fata tulerunt”; azaz a történetekbe bele kell nyugodni; ellenük úgysem tehetünk.

Szerzőink

Dr. Dohy Beatrix hadnagy, tiszt, Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztály, a MKJHT tagja.

Dr. Fejes Erik százados, a Központi Nyomozó Főügyészség katonai ügyésze, a HKJHT tagja.

Dr. Mészáros László hb.ezredes, a Fővárosi Ítéltábla katonai bírója, a MKJHT tagja.

Dr. Zsigmond Csaba r.alezredes, az ORFK kiemelt főreferense, a MKJHT tagja

Dr. Kondorosi Ferenc, a Budapesti Gazdasági Egyetem egyetemi tanára, a MKJHT tagja.

Dr. Kovács Tamás nyá. altábornagy, nyugalmazott legfőbb ügyész, az Országos Kriminológiai Intézet kutatója, a MKJHT tiszteletbeli elnöke.

A publikálás feltételei

1. A *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* című tudományos folyóirat elsődlegesen magyar nyelven beküldött tanulmányokat, míg idegen nyelven írt munkákat tematikus különszámokba fogad.
2. A kézirat terjedelme csak rendkívül indokolt esetben haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására. A korlátok be nem tartása esetén a szerkesztőség – a szerzővel egyeztetve – a tanulmányokat több részre bonthatja.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a csiha.gabor@mku.hu és a dradamfarkas@gmail.com email címek mindegyikére.
4. A tanulmányok tekintetében kérjük a szerzőket, hogy a felsorolásoktól eltekintve tartózkodjanak a szöveg formázásától. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, Times New Roman betűtípus, 1 lpt betűméret, szimpla sorköz, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. A fejezetcímeket és a szöveg egyéb tagolásait külön formázás nélkül, üres bekezdések alkalmazásával kérjük jelezni.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő:

Szerző: *Cím*. Kiadás helye: kiadó, kiadás éve, oldalszám.

9. Amennyiben az idézet gyűjteményes kötetből származik, úgy a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző: *mű címe*. In Kötet szerkesztője: *Gyűjteményes kötet címe*. Kiadás helye: kiadó, kiadás éve, Oldalszám.

10. Amennyiben az idézet folyóiratból származik, úgy a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző: *mű címe*. In *Folyóirat címe*, Évszám/Lapszám, oldalszám.

11. Egy mű ismételt hivatkozása esetén a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző teljes neve i.m. idézett munka évszáma, oldalszám.

- Amennyiben a szerzőtől egy azon évből több művet is idézünk, úgy a következő példa szerinti jelölést kérjük alkalmazni:

Hautzinger Zoltán: *A katonai bűncselekmények*. In Blaskó Béla (szerk.): *Büntetőjog Különös rész II*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2013. 409–450. [A továbbiakban: Hautzinger Zoltán i.m. 2013a]

Hautzinger Zoltán: *A honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények*. In Blaskó Béla (szerk.): *Büntetőjog Különös rész II*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2013. 409–450. [A továbbiakban: Hautzinger Zoltán i.m. 2013b]

12. Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtlenése illetve plágiumgyanú esetén a tanulmány elutasításra kerül!
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló szakmai bizottságnak küldjük ki szakmai véleményezésre. A közlés feltétele a szakmai bizottság támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

15. A szerkesztőség tiszteletben tartja a szerzők szakmai álláspontját és szerzői autonómiáját, fenntartja azonban a nyelvhelyességi és szerkesztési hibák javításának jogát.
16. A szerzők szakmai álláspontja a szerkesztőség és a kiadó álláspontjaként nem értékelhető és amennyiben azzal szemben a szerkesztőség jelentős etikai, vagy szakmai kifogást támaszt, élhet a közlés megtagadásának jogával.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat és a kéziratküldéssel megtisztelik lapunkat!

A szerkesztőség